

MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TARİHÎ METİNLERİ AKTARMA PROBLEMLERİ
– DEDE KORKUT OĞUZNÂMELERİ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE YAPILMIŞ
AKTARMALARI ÜZERİNE KELİME DÜZEYİNDE BİR İNCELEME –

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Faik Utkan DENİZER

DANIŞMAN
Prof. Dr. Mustafa UĞURLU

AĞUSTOS, 2007
MUĞLA

MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TARİHÎ METİNLERİ AKTARMA PROBLEMLERİ
– DEDE KORKUT OĞUZNÂMELERİ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE YAPILMIŞ
AKTARMALARI ÜZERİNE KELİME DÜZEYİNDE BİR İNCELEME –

FAİK UTKAN DENİZER

Sosyal Bilimleri Enstitüsünde
“Yüksek Lisans”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih :
Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 17.08.2007

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mustafa UĞURLU
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ali AKAR
Jüri Üyesi : Doç. Dr. M. Volkan COŞKUN

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Aslan EREN

AĞUSTOS, 2007
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü'nün/...../..... tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin maddesine göre, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Faik Utkan DENİZER'in "Tarihî Metinleri Aktarma Problemleri – Dede Korkut Oğuznâmeleri ve Türkiye Türkçesine Yapılmış Aktarmaları Üzerine Kelime Düzeyinde Bir İnceleme –" adlı tezini incelemiş ve aday/...../..... tarihinde saat’da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin olduğuna ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mustafa UĞURLU

Üye

Doç. Dr. Ali AKAR

Üye

Doç. Dr. M. Volkan Coşkun

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Tarihî Metinleri Aktarma Problemleri – Dede Korkut Oğuznâmeleri ve Türkiye Türkçesine Yapılmış Aktarmaları Üzerine Kelime Düzeyinde Bir İnceleme –” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../.....

FAİK UTKAN DENİZER

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı : Denizer

Adı : Faik Utkan

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : Tarihi Metinleri Aktarma Problemleri – Dede Korkut Oğuznâmeleri ve Türkiye Türkçesine Yapılmış Aktarmaları Üzerine Kelime Düzeyinde Bir İnceleme –

Y. Dil : The Problems of Intralingual Translation of Old Texts -The Analysis of Dede Qorqut Oghuznames and its Intralingual Translations into Turkish in a Lexical Level-

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

O

O

O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Üniversitesi

Fakülte : -

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar : -

Tarih : 17.08.2007

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan : -

Basım Yeri : -

Basım Tarihi : -

ISBN : -

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : Mustafa UĞURLU

Ünvanı : Prof. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : TÜRKÇE

TEZİN SAYFA SAYISI: 150

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Aktarma – Çeviri İlişkisi
2. Tarihî Metinleri Aktarma Problemleri
3. Dede Korkut Oğuznâmeleri ve Aktarmaları Arasında Kelime Düzeyinde Bir Karşılaştırma

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

1. Türk Dili
2. Eski Anadolu Türkçesi
3. Dede Korkut Oğuznâmeleri
4. Aktarma Problemleri

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

1. Turkic
2. Old Anatolian Turkish
3. Dede Qorqut Oghuznames
4. Problems of Intralingual Translation

- 1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum
- 2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir
- 3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası :

Tarih :/...../.....

Özet

Tarihî Metinleri Aktarma Problemleri – Dede Korkut Oğuznâmeleri ve Türkiye Türkçesine Yapılmış Aktarmaları Üzerine Kelime Düzeyinde Bir İnceleme –

Bu çalışmada Dede Korkut Oğuznâmeleri örneği üzerinden Türkçenin tarihî metinlerinin aktarılması ile ilgili sorunlar incelenmektedir. Söz konusu inceleme Dede Korkut Oğuznâmeleri ve Türkiye Türkçesine yapılmış on aktarması arasında yapılan kelime düzeyinde bir karşılaştırmadır.

Çalışma ile ilgili temel bilgilerin verildiği ilk bölümde, Türk lehçeleri arasındaki diliçi dönüştürme faaliyetlerine verilen ad olan aktarma terimi tanıtılıp çeviri ve çeviribilim ile olan ilişkisi incelenmekte, aktarma ve aktarma problemleri ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalara değinilmektedir. Bu bölümde ayrıca kelimenin kabul gören tanımları verilmekte ve Türkçenin ses bilgisi, yapı bilgisi, anlam bilgisi ve dizim bilgisi gibi farklı dilbilimsel düzeylerinde kelimenin tarifi yapılmaktadır. Kelimenin anlamı, bu anlamı oluşturan unsurlar ve kavram alanı konularına değinilmektedir. Ayrıca Dede Korkut Oğuznâmeleri ve bu çalışma için seçilen Türkiye Türkçesine yapılmış on aktarması tanıtılmakta ve kelime düzeyinde yapılan karşılaştırmanın yöntemi belirlenmektedir.

Çalışmanın ikinci ve son bölümünde Dede Korkut Oğuznâmeleri ve Türkiye Türkçesine yapılmış on aktarması kelime düzeyinde karşılaştırılmakta, aktarma hataları belirlenerek tasnif edilmekte ve örneklendirilmektedir.

Abstract

The Problems of Intralingual Translation of Old Texts -The Analysis of Dede Qorqut Oghuznames and its Intralingual Translations into Turkish in a Lexical Level-

This study attempts to analyze problems of intralingual translation of old Turkish texts. As a case study, Dede Qorqut Oghuzname's and its intralingual translations are analyzed comparatively at the lexical level. Ten out of numerous intralingual translations are chosen for his study. The thesis consists of 2 sections. The first one deals with the basic issues of intralingual translation by looking at previous studies. It tries to provide a conceptual and methodological introduction and basis for the comparative analysis. In this regard, 'word', 'lexical equivalence', 'semantic meaning' etc. are defined and discussed in detail. In this section, Dede Qorqut Oghuznames are introduced and discussed in general as well. In the second section, 10 intralingual translations are compared to the source text and their mistakes and misunderstandings are identified at the lexical level.

İçindekiler

İÇİNDEKİLER	i
ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR VE İŞARETLER	iv
KISALTMALAR	iv
<i>Genel Kısaltmalar</i>	iv
<i>Aktarmalar</i>	iv
<i>Bilimsel Eserler</i>	v
İŞARETLER	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1 TEMEL BİLGİLER	4
1.1. ÇEVİRİ VE AKTARMA KAVRAMLARI ÜZERİNE	4
1.1.0. <i>Giriş</i>	4
1.1.1. <i>Çeviri ve Çeviribilim</i>	5
1.1.2. <i>Aktarma ve Çeviri</i>	8
1.1.3. <i>Aktarma ve Aktarma Problemleri Üzerine Yapılmış Olan Çalışmalar</i>	18
1.2. KELİME	25
1.2.0. <i>Giriş</i>	25
1.2.1. <i>Kelime Nedir?</i>	26
1.2.1.1. <i>Sesbilim / Ses Bilgisi Açısından Kelime</i>	29
1.2.1.2. <i>Yapı Bilgisi Açısından Kelime</i>	30
1.2.1.3. <i>Anlambilim Açısından Kelime</i>	30
1.2.1.4. <i>Dizim Bilgisi Açısından Kelime</i>	30
1.2.2. <i>Dil Göstergesi</i>	31
1.2.3. <i>Kelimenin Anlamını Oluşturan Unsurlar</i>	34
1.2.3.1. <i>Ses Dizgesi (İşitim İmgesi, Gösteren)</i>	34
1.2.3.2. <i>Tasavvur (Kavram, Gösterilen)</i>	35
1.2.3.3. <i>Mahiyet Bilgisi</i>	35
1.2.3.4. <i>Duygu Değeri</i>	36
1.2.3.5. <i>Çağrışım</i>	38
1.2.4. <i>Kavram Alanı (Dil Alanı, Sözcük Alanı, İng. “semantic field”, Alm. “Wortfeld”)</i>	39
1.2.5. <i>Sonuç</i>	42
1.3. DEDE KORKUT OĞUZNÂMELERİ.....	43
1.4. AKTARMALAR	46
1.5. YÖNTEM ÜZERİNE	52

BÖLÜM 2 KELİME DÜZEYİNDE AKTARMA HATALARI	55
2.1. KELİME DÜZEYİNDE AKTARMA HATA TİPLERİ	55
2.1.1. <i>Aslını Koruma</i>	55
2.1.2. <i>Yalancı Eş Değer Kelime Kullanımından Kaynaklanan Hatalar</i>	74
2.1.2.1. Kısmî Yalancı Eş Değer Kelimeler	75
2.1.2.2. Tam Yalancı Eş Değer Kelimeler	87
2.1.3. <i>Yanlış Kelime Seçiminden Kaynaklanan Hatalar</i>	107
2.1.3.1. Ttü.nde Olup da Yanlış Seçilen Kelimeler.....	108
2.1.3.2. Ttü.nde Olmayan Kelimelerin Kullanımı.....	111
2.1.3.3. Ağız Kelimeleri Kullanma	114
2.1.3.4. Kelimeler Arası Uyumsuzluk.....	115
2.2. ÖRNEKLER DİZİNİ.....	123
SONUÇ.....	125
KAYNAKLAR.....	127
EKLER.....	141
EK 1: Miguel De CERVANTES SAAVEDRA'nın İspanyolca'dan Türkiye Türkçesine çevrilen “La Mancha’lı Yaratıcı Asilzade Don Quijote” adlı eserinin dış kapağı.....	141
EK 2: George ORWELL’in İngilizce’den Türkiye Türkçesine çevrilen “1984” adlı romanının dış kapağı.....	141
EK 3: Kemal ABDULLAH’ın Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılan “Gizli Dede Korkut” adlı eserinin iç kapağı.....	142
EK 4: ANAR’ın Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılan “Anar’dan Seçme Öyküler” adlı eserinin dış kapağı.....	142
EK 5: Kazak Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılan “Kazakistan’da Dede Korkut” adlı eserin iç kapağı.....	143
EK 6: Abdullah KADİRİ’nin Özbek Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılan “Ötgen Künler (Geçmiş Günler)” adlı eserinin iç kapağı	143
EK 7: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi’nin V. cilt 2. sayısının içindekiler sayfası	144
EK 8: RADİKAL, 19 Ağustos 2006, s. 7	145
EK 9: “Codex Claromontanus” dan bir sayfa	146
EK 10: Kelime türlerinin örnekler üzerinden karşılaştırılması	147
EK 11: İngilizce için kavram alanı modellemesi	148
EK 12: İngilizce’nin kavram alanı listesi	150

Önsöz

Türkoloji çalışmaları için önemi genellikle gözden kaçmış olan aktarma ve aktarma meseleleri üzerine, daha çok bu olgunun kültürel boyutunu vurgulayan çok sayıda yayının yanı sıra henüz sınırlı sayıda bilimsel çalışma yapılabilmektedir. Söz konusu çalışmalar aktarmayı dilbilimsel açıdan ele alarak daha çok modern Türk lehçeleri arasındaki aktarma sorunlarına eğilmektedir. İşte bu çalışmaya Türk lehçeleri arasındaki aktarma meselelerinin yanı sıra Türkçenin tarihî metinlerinin aktarılmasının ne gibi problemleri olabileceği merakından hareket ederek başladım.

Aktarmanın bir mesele olarak detaylıca ele alınabileceğini Mustafa Uğurlu'nun verdiği teori ve uygulamanın birleştiği bir ders olan yüksek lisans düzeyindeki *Türkçe İçî Metin Aktarma Yöntemleri*'nde edindiğim ön bilgilere borçlu olduğumu belirtmeliyim. Bu derste *Kıyasü'l- Enbiyâ*, *Dânişmendnâme* ve *Dede Korkut Oğuznâmeleri* gibi metinleri, aktarma olgusu ekseninde incelerken tarihî metinlerin aktarılmasının aslında görüldüğünden daha karmaşık olabileceğine, kaynak metnin dilinin, kültürel arka planının ve tarihî zemininin bilhassa çok iyi anlaşılması gerektiğine, aktarmada hitap edilen hedef kitlenin ne denli önemli olduğuna, lehçeler arası aktarmayla tarihî metinleri aktarmanın aslında ne kadar benzer olgular olduğuna dair edindiğim izlenimler ve bilgiler, *Dede Korkut Oğuznâmeleri* ekseninde tarihî metinleri aktarma problemlerini kelime düzeyinde ele alan bu çalışmanın yapılmasındaki en büyük etkenler olmuştur. Bu dersi alma şansım olmasaydı, sanırım aktarma benim için de ilgi çekici bir konu olmamış olacaktı.

Son olarak, Araştırma Görevlisi arkadaşlarım Ferda ZAMBAK'a, Kubilay ÜNSAL'a, Aysun DURSUN'a ve Kerem DEMİRTAŞ'a, Hasan MESOĞLU'ya, Arş. Gör. Erhan AKTAŞ'a, Halil APAYDIN'a, Yard. Doç. Dr. Cemal DEMİRCİOĞLU'ya, Yard. Doç. Dr. Ali Abbas ÇINAR'a, Prof. Dr. Nurettin DEMİR'e, Doç. Dr. Ali AKAR'a, Yard. Doç. Dr. Özlem BERK'e, aileme, eşim Esra İÇEN DENİZER'e ve danışman hocam Prof. Dr. Mustafa UĞURLU'ya teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Muğla, 10 Ağustos 2007

Faik Utkan DENİZER

Kısaltmalar ve İşaretler

Kısaltmalar

Genel Kısaltmalar

Alm.	Almanca
bk.	bakınız
D.K.O.	Dede Korkut Oğuznâmeleri
DrN.	Dresden Nüshası
e.t.	erişim tarihi
Fr.	Fransızca
İng.	İngilizce
krş.	karşılaştırınız
s.g.t.	son güncellenme tarihi
Ttü.	Türkiye Türkçesi
VaN.	Vatikan Nüshası
vb.	ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi
vd.	ve devamı

Aktarmalar

<i>Bin</i>	<i>Dede Korkut</i> , BİNYAZAR, Adnan (2004)
<i>De</i>	<i>Dede Korkut Hikâyeleri</i> , DEVELİ, Hayati (2006)
<i>Er</i>	<i>Dede Korkut Kitabı</i> , ERGİN, Muharrem (2004)
<i>E</i>	<i>Dede Korkut. İlköğretim okulları için</i> , ELAL, Melih (2006)
<i>Gök</i>	<i>Dede Korkut Hikâyeleri</i> , GÖKYAY, Orhan Şaik (2003)
<i>Gün</i>	<i>Oğuz Türklerinin Hikayesi. Dedem Korkut'tan Öyküler</i> , GÜNGÖR, Necati (2004)
<i>Ka</i>	<i>Dede Korkut Hikâyeleri</i> , KARAALIOĞLU, Seyit Kemal (1994)
<i>Mi</i>	<i>Dede Korkut Kitabı</i> , MIYASOĞLU, Mustafa (1999)
<i>Se</i>	<i>Dedem Korkut'un Kitabı</i> , SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati (2004)
<i>Ün</i>	<i>Dede Korkut Öyküleri</i> , ÜNLÜ, Mahir

Bilimsel Eserler

- DK-Ö* *Dede Korkut. Araştırmalar, Notlar / Dizin / Metin*, ÖZÇELİK, Saadet-
tin (2005)
- DKK-I* *Dede Korkut Kitabı I. Giriş – Metin – Faksimile*, ERGİN, Muharrem
(1997a)
- DKK-II* *Dede Korkut Kitabı II. İndeks – Gramer*, ERGİN, Muharrem (1997b)
- DKK-G* *Dedem Korkudun Kitabı*, GÖKYAY, Orhan Şaik (2000)
- DKO* *Dede Korkut Oğuznameleri*, TEZCAN, Semih – Hendrik BOESCHOTEN
[Hazırlayanlar], (2001)
- DKOÜN* *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, TEZCAN, Semih (2001)
- DNGB* *Dede Korkut Kitabı'nın Dresden Nüshasının "Giriş" Bölümü. (Met-
nin Transkripsiyonu ve Açıklama Notları)*, SERTKAYA, Osman Fikri
(2006b)
- DS* *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, (1993)
- KBO* *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-nâmesi. Hikâyet-i Oğuz-nâme-i
Kazân Bég ve Gayrı - Metin ve Açıklamalar -*, KAÇALIN, Mustafa S.
(2006)
- TS* *Türkçe Sözlük*, AKALIN, Şükrü Halûk ve diğerleri (2005a)
- TTS* *XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Topla-
nan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*, 8 cilt, (1963-1977)
- YTS* *Yeni Tarama Sözlüğü*, DİLÇİN, Cem, [düzenleyen], (1983)

İşaretler

- /.../* Alıntının devam ettiğini gösterir.
- =* Eşittir.
- ≠* Eşit değildir.
- /* Manzumelerde mısra sonlarını belirtir.
- //* Sesbirimleri (fonem, İng. *phoneme*) tek tek göstermek ya da sesbirim-
lerden oluşan bir sesbilimlik (fonolojik, İng. *phonological*) bütünlüğü
belirtmek için kullanılır.
- ~* Bu biçim de kabul edilebilir.
- >* Bu biçime gider ya da takip eden cümlenin veya cümlelerin aktarma
olduğunu belirtir.
- >>* Aktarıcılardan birinin ya da birkaçının veya bu tezin yazarının teklif
ettiği doğru aktarma örneklerini belirtir.

Giriş

Türk dili tarihi içinde ayrı ve önemli bir konumu olan D.K.O., üzerinde dilbilim, filoloji, tarih, folklor vb. disiplinlerde çok sayıda çalışmanın yapıldığı bir tarihî metin olma özelliğini, nüshalarının birer birer keşfinden sonra hep koruyagelmiştir. Yapılan bilimsel çalışmaların yanı sıra, Türk kültür tarihi incelemelerinin bu önemli malzemesinin çeşitli modern lehçeler ile yabancı dillere de aktarmaları ve çevirileri yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir. İşte bu çalışmada Ttü.nin öncülü olan bir dil dönemine tarihlenen D.K.O.nin, Ttü.ne yapılmış çeşitli özelliklerdeki aktarmalarından bir kısmı, D.K.O. ile ve dolaylı olarak birbirleriyle kelime düzeyinde karşılaştırılmaktadır. Nispeten güncel bir terim olan “aktarma”, modern Türk lehçeleri arasında yapılan aktarma faaliyetlerinin artmasına paralel olarak sıklıkla kullanılmaya başlanmış ve âdetâ söz konusu faaliyetlerin birer “çeviri” olmadığını daha çok bir “diliçi dönüştürme” olduğunu vurguladığı için belirli yayıncılık, edebiyat ve bilim çevrelerinde çoğunlukla kabul görmüştür. Türkiye’de, aktarma faaliyetlerinin daha çok kültürel açıdan önemi ve gerekliliği üzerinde duran popüler ve bilimsel yayınların yanı sıra, aktarmaya dilbilimsel bir açıdan bakarak içinde bir nevi aktarma eleştirisi de barındıran bilimsel yayınlar da bulunmaktadır; meselâ RESULOV 1995; UĞURLU 2000, 2002, 2004, 2006 ve 2007; MUSAOĞLU 2003; KARADOĞAN 2004a, 2004b ve 2004c. Söz konusu çalışmalarda aktarma, modern lehçeler arasındaki bir olgu olarak ele alınırken, UĞURLU 2006 ve bu tez çalışmasında modern ve tarihî lehçeler arasındaki bir olgu olarak da değerlendirilmiştir. O hâlde modern lehçeler arasındaki aktarmaya “lehçeler arası aktarma”, meselâ bir lehçenin tarihî bir metnini aktarmaya ise “lehçe içi aktarma” denilebilir; bk. UĞURLU 2006: 3 vd. Buna göre tarihî lehçelerden yapılan aktarmaların da tıpkı modern lehçeler arasında yapılanlar gibi ve hatta çeviriler gibi bilimsel açıdan irdelenmesi ve belki de eleştirilmesi, en az diğerleri kadar önem taşımaktadır. Bu çalışmanın üst başlığı, yani “Tarihî Metinleri Aktarma Problemleri” çalışmanın bu noktasını vurgularken alt başlık olan “Dede Korkut Oğuznâmeleri ve Türkiye Türkçesine Yapılmış Aktarmaları Üzerine Kelime

Düzeyinde Bir İnceleme” ise evren – örneklem modeli çerçevesinde çalışmanın esas malzemesine vurgu yapmaktadır.

Türkolojinin gündeminde yer etmeye başlayan bu yeni inceleme alanı, bilim-selliğinin yanı sıra dolaylı olarak toplumsal bir misyon da üstleniyor gözükmektedir. Zira bir başka tarihî ya da modern lehçedeki bir metnin değişik hedef kitleler¹ gözetilerek yapılan aktarmalarını bu açıdan incelemek, meselâ KARADOĞAN 2004b’de olduğu gibi doğru aktarma yöntemlerini belirlemek, esasında bizzat o tarihî metinleri ya da belirli yönleriyle modern lehçeleri inceleyen Türk dili çalışmalarının doğrudan konusu değilmiş gibi gözükmekteydi. Fakat metinlerin ne derece doğru aktarıldığının söz konusu metinlerin ne kadar anlaşılabilirliği ya da o metinlerin oluştuğu lehçeye ve aktarımın yapıldığı hedef lehçeye ne kadar vâkıf olunduğu ile ilgili olduğu ve bunun da bizzat dilbilimsel bir olgu olduğu artık kabul görmektedir. İşte bu alanın toplumsal misyon, yani sosyal sorumluluk yönü burada yatmaktadır. Bilimsel çalışmalar elbette böyle bir misyondan hareket ederek konularını belirlemezler, aksine kendilerini bundan soyutlayarak sadece inceleme alanlarının ve araştırma yöntemlerinin gereğini yerine getirirler. Eğer bir misyon taşıyorlarsa bu muhakkak dolaylıdır, ikincildir. Bu çalışma bu açıdan, D.K.O. aktarmaları üzerine hazırlanmış bir bilimsel eleştiri olarak da okunabilir.

Çalışmanın birinci bölümü olan *Temel Bilgiler*’de beş alt bölüm yer almaktadır: Birinci bölümde, çeviri ve aktarma kavramları tanımlanmakta, bu tanımlamalardaki farklılığın hangi düzlemde başlayan bir ayrışmanın neticesi olduğu, bir başka deyişle aktarmanın bir terim olarak kabulünün arkasında yatan etkenlerin sebepleri ve çeviribilim literatüründe bu kabulün nasıl konumlandırılabilceği tartışılmaktadır. Bu tartışmanın ana eksenini tahmin edileceği üzere Türkolojinin gündemini uzun süre meşgul etmiş olan ve hâlâ herkes tarafından kabul edilmiş tek ve ortak bilimsel bir kabule ulaşılamamış olan dil ve lehçe tartışmaları teşkil etmektedir. Söz konusu bölümde çeviri ve aktarma kavramları arasındaki ayrımın en önemli sebebi gibi gözüken bu tartışmalara da değinilmekte; ayrıca aktarma ve problemleri üzerine yapılmış olan daha önceki çalışmalar tanıtılmaktadır. İkinci bölümde, D.K.O. ve Ttü.ne yapılmış aktarmaları arasında kelime düzeyinde bir karşılaştırmayı ve aktarma hata-

¹ krş. “okur kümesi”, UĞURLU 2006: 2.

larını tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmanın odaklandığı “malzeme” olan kelimenin kabul gören tanımları verilmekte ve karşılaştırılmakta; ses bilgisi, yapı bilgisi, dizim bilgisi gibi farklı dilbilimsel düzeylerde kelimenin tanımı yapılmaktadır. Ayrıca, aktarma ve anlam arasındaki doğrudan ilişkinin gereği olarak kelimenin anlamı ve anlamı oluşturan unsurlar ele alınmaktadır. Üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümlerde, D.K.O. ile seçilen aktarmaları tanıtmakta ve aktarma hatalarının tespitinde, adlandırılmasında ve sınıflandırılmasında uygulanan yöntem ele alınmaktadır.

Çalışmanın ikinci ve son bölümü olan *Kelime Düzeyinde Aktarma Hataları*’nda, D.K.O. ile seçilen aktarmaları arasında kelime düzeyinde bir karşılaştırma yapılmış, aktarma hataları belirlenerek tasnif edilmiş ve örneklendirilmiştir. Böylelikle, okuyucu, hem kaynak metin ve aktarmaları arasında hem de dolaylı olarak aktarmalar arasında kolaylıkla bir karşılaştırma yapabilecektir. Ayrıca bölüm sonunda verilen *Örnekler Dizini* ile de örneklere doğrudan ulaşılacaktır.

Bölüm 1

Temel Bilgiler

1.1. ÇEVİRİ VE AKTARMA KAVRAMLARI ÜZERİNE

1.1.0. Giriş

Aktarma problemleri üzerine odaklanan bu çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturabilmek için, öncelikle çalışmanın üzerine inşa edildiği temel kavramlardan olan “aktarma”yı, çeşitli yönleriyle ele almak ve özellikle de çeviri – aktarma ilişkisi üzerinde durmak gerekmektedir. Esasında ortaya konacak aktarma tanımı, söz konusu ilişkinin olabildiğince detaylı incelenmesiyle bilimsel bir kimliğe bürünebilecektir. Bu açıdan genel hatları ile çeviri, çeviri türleri ve çeviriyi konu edinen çeviribilimin de tanıtılması önem kazanmaktadır. Böylelikle çeviri ve aktarma ilişkisinde aktarmayı bir “dönüştürme” türü olarak belirlemek daha olasıdır. Zira nispeten güncel bir terim olan aktarma, kendine gelecekte çeviribilim literatüründe de yer bulabilecek midir, sorusunun cevabına hiç değilse yaklaşmak, dolaylı olarak bu kavramsal tartışmaların içinde mümkün olacaktır. Ancak bir Türkoloji çalışmasında tüm yönleri ile çeviri ve çeviribilimin tanıtılması beklenmemelidir.

Çeviri ve çeviribilim ile ilgili genel olarak BAKER 2001, RİFAT 2003 ve 2004, POPOVIÇ 1987, İŞCEN 2002, ERUZ 2003, DEMİRCİOĞLU 2005, BOZTAŞ ve OKYAVUZ-YENER 2005, YAZICI 2005, BERK 2005a, GÖKTÜRK 2004, MUNDAY 2001, BENĞİ-ÖNER 1999, 2001a ve 2001b’den faydalanılmıştır. Söz konusu çalışmaların bir kısmı, çeviri ve çeviribilim hakkında detaylı bilgi edinmek isteyen okuyucular için kuşkusuz ilk başvurulması gereken kitap bütünlüğündeki temel eserlerdendir.

Bu bölümde ayrıca aktarma ve aktarma problemleri hakkında yapılmış önceki çalışmalar üzerinde de durulmaktadır.

1.1.1. Çeviri ve Çeviribilim

Genel olarak çeviri (İng. “translation”, Alm. “Übersetzung”), farklı kültür ve tarih devrelerinde değişik biçimlerde algılanmış ve tanımlanmış bir kavramdır. Çeviri, hem çeviri süreci hem de bu süreç sonucunda ortaya çıkan ürün anlamındadır (BERK 2005a: 101 ve RICHARDS 1997: 389). Ayrıca çeviri, hem sözlü hem de yazılı alana dâhildir; nitekim pek çok dilde de bu ayrım vardır: Meselâ *mütercim* “yazılı çeviri yapan”, *tercüman* “sözlü çeviri yapan”; aynı şekilde İng. *translation / interpreting*, Alm. *übersetzung / dolmetschen* vb. (BERK 2005a: 101). BERK, “günlük kullanımda çeviri”yi “genellikle iki dil arasında gerçekleştirilen yazılı bir aktarım işlemi ya da bu şekilde aktarılmış ve kendisinden özgün metinle bir takım eşdeğerlik ilişkilerini gerçekleştirmiş olması beklenen bir metin” olarak tanımlamaktadır (2005a: 101). POPOVIÇ, “bir metnin, biçimsel modeli kurulacak biçimde yeniden kodlanması” şeklinde tanımladığı çevirinin bir “deneysel yaratım” olma özelliğine vurgu yapmaktadır: “Çeviri, özgün metnin biçem (konu ve dil) açısından bir modelidir; işte bu anlamda çeviri etkinliği, bir deneysel yaratım edimi oluşturur.” (1987: 9). HUMBLEY, çevirinin kaynak metnin² bir yorumu (İng. “interpretation”) olduğunu ve erek metnin³ bu iki metin arasında bir “eş değerlik” ilişkisinin sağlanarak üretilmesini içeren bir dillerarası transfer işlemi olduğunu belirtir (1999: 188). Çeviriyi ve çeviribilimi daha bütünü kapsayıcı ve betimleyici (İng. “descriptive”) bir bakışla ele alan ünlü kuramcı Gideon TOURY ise çeviriyi, “bir toplumsal-kültürel ortamda çeviri olarak kabul edilen herşey” şeklinde tanımlamaktadır (TOURY 1995: 31)

“Çeviriyle ilgili her türlü olguyu inceleme konusu yapan disiplinlerarası bir bilim dalı” olarak tanımlanan çeviribilim (İng. “translation studies”, Alm. “Übersetzungswissenschaft”) ise, yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren özerk bir dal olma kimliğini kazanmıştır (BERK 2005a: 105). Çeviri, özellikle de sözlü çeviri, elbette insanlık tarihinin en eski faaliyetlerinden biridir. Fakat ona salt bir etkinlik olmaktan ziyade bir bilimsel gözle bakılması “çevirinin malzemesi olan dilin incelenmeye değer bir varlık olarak görülmesiyle atılmış” bir adımdır (ERUZ 2000: 13).

² *kaynak metin* (İng. *source text (source-language text)*, Alm. *Ausgangstext*): Çevrilecek metin. (BERK 2005a: 132).

³ *erek metin* (İng. *target text (target-language text)*, Alm. *Zieltext*): Çeviri metin bir başka deyişle çeviri sürecinin ortaya çıkardığı metin. (BERK 2005a: 120).

ERUZ'a göre çeviribilimin gelişmesinde, dilbilim ve metindilbilimin yadsınamayacak bir önemi vardır (2000: 13). Elbette “ilk çeviri kuramcıları” olarak bilinen CİCERO ve HORATIUS'dan, yani antik çağdan bu yana çeviri, daha çok kutsal kitapları çevirmek problemi açısından batıda ve doğuda hep üzerinde düşünülen bir olgu olmuştur; meselâ “anlamına göre çeviri” ve “sözcüğü sözcüğüne çeviri”; bk. YAZICI 2005: 34-68, MUNDAY 2001: 18-34. Fakat bu düşünmenin modern anlamda bilimsel bir kimlik kazanma süreci, gerçekten de dilbilimden ve dilbilim kuramlarından ayrı düşünülemez. Meselâ, “dili aynı kültürü paylaşan toplulukların dünya görüşünü yansıtan bir öge olarak ele alan” Wilhelm von HUMBOLDT'un (1767-1835), “insanlar dünyayı olduğu gibi değil, ana dillerinin sunduğu biçimde görürler” düşüncesinden hareketle “çevrilemezlik” kavramı, bir başka deyişle iki dilin birbirine “gerçekten” çevrilemeyeceği düşüncesi ortaya çıkmıştır; bk. ERUZ 2000: 18 vd., YAZICI 2005: 70 vd. Fakat genel olarak gerçek katkıyı yapan Ferdinand de SAUSSURE ile birlikte başlayan modern dilbilim ve yapısalcılıktır. Bu bağlamda Roman JAKOBSON'un çeviriyi dilbilimsel açıdan ele alan, çeviri türlerini belirleyen ünlü makalesi⁴ ve Eugene NIDA'nın “çeviribilimin çeviribilim olarak nitelenmesi için gereken hususlar üzerinde duran” çalışması⁵ önemlidir (ERUZ 2000: 19).

BENĞİ-ÖNER de “1970'lerden bu yana, çeviribilimin çehresini değiştirecek düzeyde” atılan adımları, “dilbilim çağı” olarak adlandırdığı söz konusu döneme atfetmektedir (1999: 18). Çeviribilim literatüründe “kuralcı yaklaşım”, “kaynak odaklı yaklaşım” ya da “dilbilimsel yaklaşım” olarak adlandırılan bu dönemde çeviri, genel olarak eş değerlik bağlamında ele alınmış (BERK 2005a: 44) ve tamamen “kaynak odaklı bir edim” olarak kabul edilmiştir (BENĞİ-ÖNER 1999: 18). TOURY, kuralcı yaklaşımı, çevirinin kaynak odaklı bir edim olarak kabul edilmesinden dolayı, kaynak metnin erek metne göre değişmez bir biçimde birincil derecede önem taşıması ve kaynak metin ve erek metin ilişkisinin sadece olması gereken ilişkiyle sınırlandırılarak olası ilişkilerin ve gerçekte olan ilişkilerin göz ardı edilmesi sebebiyle eleştirmektedir (TOURY 1985'ten aktaran BENĞİ-ÖNER 1999: 18). BERK söz konusu dö-

⁴ JAKOBSON, Roman (1959). “On Linguistic Aspects of Translation”. *On Translation*, (yayına hazırlayan: R. A. BROWER), Cambridge: Harvard University Press, s. 232-239. [Bu yazının Türkçe çevirisi için bk. JAKOBSON 2004]

⁵ NIDA, Eugene A. (1964). *Toward a Science of Translating: With Special Reference To Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: E. J. Brill.

nemde “genel olarak dinsel ve yazınsal metin çevirileri” üzerinde durulduğunu, bu metinlere verilen “yüksek statüden” kaynaklanan bir yaklaşımın söz konusu olduğunu belirtir ve şu yorumda bulunur: “Özgün metnin erek kültürde ‘aynı’sını oluşturmayı amaçlayan bir eşdeğer çeviri metin yaratma kaygısı güdülmüş, çeviriye böylece ancak ‘aslı’nın bir kopyası olarak ikincil bir yer verilmiş ve sadakat kavramı da yalnızca çeviri metnin özgün metne olan benzerliği ya da çevirmenin asıl yazara olan bağlılığı derecesinde geçerlik kazanan önemli bir ölçüt haline gelmiştir. Çeviri tanımlarındaki bakış açısı kuralcı ve kaynak odaklıdır, çevirinin ne olduğundan çok ne olmadığını söylemektedir.” (2005a: 48).

Bir bilim dalı olarak çeviribilim terimi, yani İng. “translation studies”, ilk olarak James HOLMES tarafından önerilmiştir⁶. Ancak çeviribilimin, amacını ve kapsamını yeniden belirleyen, terminolojisini özerk bir bilim dalı olmanın gereği olarak yeniden sorgulayan, betimleyici, YAZICI’nın deyişiyle “çeviribilimi dilbilim kapsamından kurtaran bakış açısına” sahip olan (2005: 192), DIZDAR’ın deyişiyle “dilbilimsel paradigmadan ‘kültürel paradigmaya’ geçiş”i sağlayan (2006: 5), yani çeviribilime çeviribilim odaklı yaklaşan kuramlar, Itamar EVEN-ZOHAR’ın “çoğuldizge kuramı” ve bu kuramdan hareket eden Gideon TOURY’nin “erek odaklı yaklaşım”ı olmuştur⁷. Buna göre “erek odaklı yaklaşım”da çeviri, doğası gereği hedef kitle için yapılan bir etkinliktir, yani “erek odaklı”dır. Nasıl kaynak metin “kaynak dizge”de birinci derecede önem taşıyorsa, çeviri metin de “erek dizge”de birinci derecede önem taşıyan bir metin olarak ele alınır. Çeviri gözlemlenebilir bir olgudur ve bu açıdan araştırmaların da başlangıç noktası olarak kabul edilir. TOURY’ye göre “Çeviribilimin görevi, sadece uygulamalı çeviribilimin konusunu oluşturan kaynak metin-erek metin arasında *olması gereken* ilişkilerin belirlenmesiyle sınırlı değildir. Betimleyici çeviri araştırmalarının konusunu oluşturan *gerçekte olan* ilişkilerin belirlenmesi ve çeviri kuramının konusunu oluşturan *olası* ilişkilerin belirlenmesi de çeviribilimin görevlerindedir.” (TOURY 1985’ten aktaran BENGİ-ÖNER 1999: 19).

⁶ Çeviribilimin adlandırılması konusundaki çeşitli tercihler için bk. BERK 2005a: 19-21.

⁷ EVEN-ZOHAR’ın çoğuldizge kuramı ve TOURY’nin erek odaklı yaklaşımı ile ilgili olarak tanıtıcı ve özetleyici bilgi için bk. TAHİR-GÜRÇAĞLAR 2003, BERK 2005a: 58-63, YAZICI 2005: 126-142, MUNDAY 2001: 108-118, BENGİ-ÖNER 2001a: 82-85 ve 116-119 ve ayrıca bk. TOURY 1986, 1995, 2004 ve EVEN-ZOHAR 2004.

BENGI-ÖNER erek odaklı yaklaşımı, “[çoğul] dizgesel, erek odaklı, artsüremli, işlevsel ve betimleyici” olarak özetlemektedir (1999: 19).

1.1.2. Aktarma ve Çeviri

Aktar- fiilinin *TS*'nin 1998 yılındaki baskısında dördüncü anlamı olarak “bir dilden başka bir dile çevirmek, tercüme etmek” verilmiş (PARLATIR ve diğ. 1998: 68), 2005 yılındaki baskısında ise bu anlama ek olarak “bir lehçeyi başka bir lehçeye uyarlamak” anlamı da verilmiştir (*TS*: 61)⁸. Görüldüğü üzere söz konusu fiilin bu anlamı *TS*'ye yeni girmiştir. Fakat *TS*'de bu fiilin, tıpkı *çeviri* ve *çevirmen* örneklerinde olduğu gibi, *aktarma* ve *aktarıcı* şeklindeki türevlerinde ilişkili olabilecek anlamlar verilmemiştir. Oysa aktarma süreci ve bu süreç sonucunda ortaya çıkan ürün anlamındaki “aktarma” ve bunu gerçekleştiren kişi anlamındaki “aktarıcı” da sıklıkla kullanılmaktadır⁹.

Çevir-, *çeviri*, *çeviri yap-* ve *çevirmen* kelimelerine de *TS* özelinde bakıldığında bu kelimelerin hep “bir dilden başka bir dile yapılan tercüme” ekseninde anlamlandırıldığı görülmektedir: *çevirmek* “9. Çeviri yapmak”, *çeviri* “1. Bir dilden başka bir dile aktarma, çevirme, tercüme. 2. Bir dilden başka bir dile çevrilmiş yazı veya kitap, tercüme”, *çeviri yapmak* “Bir dilden başka bir dile aktarmak, çevirmek, tercüme etmek.”, *çevirmen* “Bir yazıyı ya da konuşmayı bir dilden başka bir dile çeviren kimse, çevirici, dilmaç, tercüman, mütercim” (*TS*: 419). Görüldüğü üzere *aktar-* ve *çevir-* arasındaki temel anlam farkı dil ve lehçe ilişkisi bağlamındadır. *Çevir-* ve ilişkili olan türevleri iki ayrı “dil” olarak kabul edilen “dil birlikleri” arasındaki dönüştürme faaliyetleri ile ilişkili iken, *aktar-* ve her ne kadar *TS*'de anlamları verilmemişse de ilişkili olan türevleri, iki ayrı dil olarak kabul edilmeyen dil birlikleri, yani “lehçe”ler arasındaki dönüştürme faaliyetleri ile ilişkilidir.

Çevir- ve *aktar-* kelimelerinin art zamanlı olarak kullanım alanlarına bakıldığında bu kelimelerin günümüzdeki anlamlarına yakın olarak, tarihî Türk yazı dille-

⁸ Ayrıca, YALIM 1998'de “aktarmak”, “çeviri yapmak”ın yakın anlamlılar listesi içinde verilmiştir. (57).

⁹ Ayrıca *aktar-* fiili Türkoloji literatüründe “transkripsiyon, yazı çevrimi yapmak” anlamına gelecek şekilde de kullanılmaktadır, meselâ doğru transkripsiyon yöntemi için kaleme alınmış uygulamalı bir eser olan TULUM 2000'nin ikinci bölümünün adı *Aktarmak*'tır. *TS*'de söz konusu anlama da yer verilmelidir.

rinden Eski Uygur Türkçesinde *tönder-* ve *evir-* kelimeleri ile birlikte “çevirmek, tercüme etmek” anlamlarında kullanıldığı görülmektedir; bk. DEMİRCİOĞLU 2005: 110-112. Mesela *aktar-* ile ilgili şu cümle örnek olarak gösterilebilir: *tavğaç tılıntın ikileyü türk tılınça axtarmış* (CLAUSON 1972: 81). Eski Anadolu Türkçesinde ise *çevir-* ve *aktar-* kelimeleri bu mânâda kullanılmamıştır. “Çevirmek, tercüme etmek” anlamlarında bu dönemde sıklıkla kullanılan Türkçe kökenli kelime, *dönder-*’tir. Osmanlı döneminde ise genel olarak *terceme / tercüme* kelimesi kullanılmıştır. Ayrıca *nakl*, *tasnif*, *tefsir* ve *beyân* gibi çeşitli açılardan *tercüme* kavramı ile ilişkili olan ve onu bütünleyen terimler de kullanılmıştır; bk. DEMİRCİOĞLU 2005: 108-213. O hâlde *çevir-* ve *aktar-* fiillerinin yirminci yüzyılla birlikte söz konusu anlamlara gelecek şekilde tekrar kullanılmaya başlandıkları söylenebilir.

Çeviri ve *aktarma* kavramları üzerine sözlük düzeyinde yapılan bu genel karşılaştırmanın yanı sıra, çeşitli edebî ve bilimsel yayınların kapakları üzerinden de daha gözlemlenebilir bir karşılaştırma yapılabilir. Meselâ *çeviri* eserlerin kapaklarında çevirmenin isminden önce *çeviri*, *çeviren*, *Türkçesi*, *Türkçeye çeviren* gibi ibâreler yer alırken; bk. EK 1 ve 2; aktarma eserlerin kapaklarında ise *Türkiye Türkçesine aktaran*, *Türkiye Türkçesine aktarım*, *Türkiye Türkçesi* gibi ibâreler yer almaktadır; bk. EK 3, 4, 5 ve 6. Bu ayrıma bilimsel dergilerde de rastlanmaktadır; hakemli bir Türkoloji dergisi olan *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*’nin *İçindekiler* sayfasından alınmış bir örnek için bk. EK 7. Bu son örnekte “çeviren” ve “aktaran” ayrımının vurgulandığı görülmektedir. Örnekler elbette çoğaltılabilir ve çeşitlendirilebilir, meselâ *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* adlı Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanmış geniş kapsamlı çalışmada, TİKA tarafından yayımlanan *Türk Dünyası Edebiyatı* adlı iki ciltlik çalışmada, MUSAOĞLU 2003, UĞURLU 2000 ve diğer benzeri bilimsel yayınlarda *aktar-* ve türevlerinin kullanıldığı görülmektedir. Hatta MUSAOĞLU 2003’te, “aktarma eleştirisi”, “aktarma bilimi (aktarmabilim)” gibi ifâdeler de kullanılmıştır (15-16 ve 18). Fakat söz konusu durumun tam tersine “çeviri” terimi de kullanılmaktadır: Meselâ, Emine YILMAZ, *Çuvaşça*’dan dönüştürdüğü *Narspi* adlı eserinde ve *Çuvaş Atasözleri ve Deyimleri*, *Çuvaşça-Türkçe/ Türkçe-Çuvaşça Sözlük* adlı çalışmasında “Türkçe Çeviri” ifadesini kullanmaktadır. ANAR RIZAYEV’in yazdığı ve orijinal dili Azeri Türkçesi olan *Sıraselviler’de Bir Otel Odası* adlı kitabın kapağında *Türkçesi: İldeniz Kurtulan* yazmaktadır. Süer EKER’in Pro-

fesör Talat TEKİN danışmanlığında 1988 yılında hazırladığı yüksek lisans tezi *Kazakça Bir Hikaye. 'Soñğı Täsil' Metin-Çeviri-Dil İncelemesi ve Sözlük* adını taşımaktadır.

O hâlde aktarma teriminin ortaya çıkışında ve de sıklıkla kullanılmasındaki sebep, birbirine aktarılacak iki “dil birliği”nin ya da başka bir deyişle iki “anlaşma birliği”nin çeviri kavramında vurgulandığı gibi iki ayrı “dil” olmadığı, söz konusu birliklerin aslında tek bir “dil”in kapsamında yer aldığı düşüncesi olarak belirlenebilir. KARADOĞAN da “aktarma, aynı dilin farklı lehçelerine dayanan yazı dillerinin metinlerini birinden diğerine çevirmektir” derken özellikle “aynı dil” vurgusunu bu yüzden yapmıştır (2004a: 9). O hâlde aktarma, çeviri gibi “diller arası”nda yapılan bir dönüştürme faaliyeti değil bir “diliçi” dönüştürme faaliyetidir.

Roman JAKOBSON, dilbilimsel açıdan çeviri türlerini belirlediği ünlü sınıflandırmasında çeviriyi üçe ayırmıştı: Buna göre *diliçi çeviri* (“intralingual translation”) ya da *açıklama, yeniden sözcükleme* (“rewording”) “dilsel göstergelerin aynı dilin başka göstergeleri aracılığıyla yorumlanması”; *diller arası çeviri* (“interlingual translation”) ya da *gerçek anlamda çeviri, asıl çeviri* (“proper translation”) “dilsel göstergelerin başka bir dil aracılığıyla yorumlanması”; *göstergeler arası çeviri* (“intersemiotic translation”) ya da *dönüştürme* (“transmutation”) ise “dilsel göstergelerin dilsel olmayan gösterge dizgeleri aracılığıyla yorumlanması” demektir (JAKOBSON [1959] 2004: 90). “Diliçi çeviri”den, meselâ “teknik bir metnin dilini uzman olmayan okuyucular için basitleştirmek ya da eski dildeki bir eseri güncelleştirmek” anlaşılmalıdır (BERK 2005a: 112). Buna göre meselâ “Ahmet Mithat Efendi'nin Henüz Onyeddi Yaşında (1881) romanının Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine aktarılması diliçi, Orhan Pamuk'un Kara Kitap (1990) romanının Türkçeden İngilizceye çevrilmesi dillerarası çeviri”dir (DEMİRCİOĞLU 1998: 43). “Göstergeler arası çeviri” ise meselâ yazılı bir metni bir resme, müziğe ya da bir filme dönüştürmektir (MUNDAY 2001: 5). Görüldüğü üzere JAKOBSON, “asıl çeviri” olarak diller arası çeviriyi görmektedir. “Diliçi çeviri”, “asıl çeviri” kadar önemsenmese de aslında oldukça sık başvurulan bir çeviri türüdür ve dolayısıyla çok zengin örneklerle sahip bir alandır (BERK 2005b: 1 ve 2005a: 39). Bu konuyla ilgili çeviribilim içinde yapılan kuramsal çalışmaların sayısı ise çok fazla değildir. BERK, bunun sebebinin

“asıl çeviri” olarak tanımlanan, “meşrulaştırılan” ve “kurumsallaştırılan” çevirinin diller arası çeviri olarak kabul edilmesinin olabileceğini belirtmektedir (2005b: 2). JAKOBSON’un söz konusu tasnifi kimi kuramcılar tarafından “dilsel” bulunmaktadır. Bu açıdan TOURY, yeni bir sınıflandırma önerir: *göstergeiçi çeviri* (“intrasemiotic translating”) ve *göstergeler arası çeviri* (“intersemiotic translating”). “Göstergeiçi çeviri” ise *dizgeiçi çeviri* (“intrasystemic translating”) ve *dizgelerarası çeviri* (“intersystemic translating”) olarak tekrar ikiye ayrılır. “Dizgeiçi çeviri” için *diliçi*, “dizgelerarası çeviri” için de *diller arası çeviriler* örnek olarak gösterilmekte, *göstergeler arası çeviriden* ise dilsel bir göstergenin dildışı bir göstergeye çevrilmesi anlaşılmaktadır (TOURY 1986: 1114). Böylelikle bir dildeki sözlü bir hikâyenin başka bir dilde yazılı ve edebî hâle gelmesi; dinsel bir metnin laik (İng. “secular”) bir metne; edebî bir metnin edebî olmayan bir metne dönüştürülmesi gibi örnekler de bu sınıflandırmada yer bulabilmiştir. Zira çoğu zaman yazılı metinler çevrilirken birden fazla göstergesel sınırı (İng. “semiotic border”) geçmek zorunda kalırlar (TOURY 1986: 1113). Bu sınıflandırmayla birlikte *diliçi çeviri* (“intra-lingual translation”) çeviribilimin inceleme alanına dâhil olabilmektedir (BERK 2005b: 3).

Görüldüğü üzere “aktarma” ve “diliçi çeviri” kavramları arasında açık bir bağlantı, yakınlık, hatta bir yakın anlamlılık ilişkisi vardır. Farklı literatürlerin terminolojilerinde yer alan bu iki kavramla aslında aynı şey kastedilmektedir: “diller arası” yerine “diliçi” dönüştürme. Fakat burada “dil”in ve “diliçi”nin gerçekte nasıl algılandığı Türkçenin (“Turkic”) kendine özgü koşulları açısından önemlidir. TOURY, yukarıda değinildiği üzere dili bir dizge (“system”) olarak kabul etmekte ve “diliçi çeviriyi” de bir “dizgeiçi çeviri” örneği olarak belirtmekteydi. Dil, Ferdinand de SAUSSURE’den bu yana tartışmasız bir şekilde “dizge” olarak kabul edilmiştir, bu bağlamda “bir uzmanlık diliyle yazılmış bir metnin herkesin anlayacağı bir biçimde basitleştirilerek yeniden yazılması”nın ya da tıpkı bu çalışmanın odak noktasını oluşturan “eski dildeki bir eserin güncelleştirilmesi”nin (BERK 2005b: 2) birer “diliçi çeviri”, yani aktarma olduğu kesindir. Ancak dil ve lehçe tartışmaları ile ilgili kabul-lenişler, aktarma teriminin kullanılmasında topyekûn bir ortaklaşmayı mümkün kılamamaktadır. Zira batı dilbilim literatüründe *language* ve *dialect* ayrımı daha çok Türkçe’deki *dil* ve *ağız* ayrımına, yani “dil” ve onun “bölgesel konuşma biçimleri” ayrımına denktir ve de bu literatür için Türkçe’deki *lehçe* teriminin anlamsal düzeyi-

ne sahip bir üçlü sınıflandırmadan söz edilemez. Nitekim TOURY'nin kendi çeviri sınıflandırmasından önceki tasnif denemelerini eleştirirken bahsettiği ve “diller arası” ve “diliçi çeviri”nin arasında bir yerde durduğunu belirttiği *diyalektler (ağızlar) arası çeviri* (“inter-dialectal translating”), lehçe kavramıyla ilişkilendirilemez; bk. TOURY 1986: 1113. Ayrıca meselâ, orijinal adı “Remarques sur la traduction des dialects” olan SLOBODNIK 2004'ün “Lehçelerin Çevirisi Üzerine Gözlemler” başlığı ile çevrilmiş olması yanıltıcıdır, zira bu yazıda bir metinde geçen “bölgesel konuşma biçimleri”nin, yani “ağız” özelliklerinin başka bir dile çevrilmesiyle ilgili problemlere değinilmektedir. O hâlde Türkçe'ye has bir olgu olan dil ve lehçe tartışmalarında genel olarak bir üçlü sınıflandırmayı, yani dil, lehçe ve ağız tasnifini kabul edenler Özbek, Kazak, Tatar ve Azerî Türkçeleri gibi modern lehçeler arasındaki dönüştürme faaliyetlerini “aktarma” olarak görmekte; bunun tersine söz konusu dil birliklerini birer “dil” olarak kabul edenler ise “çeviri” olarak görmektedirler denilebilir. Bu noktada, Türkçenin kendine özgü koşullarından kaynaklanan bu tartışma ve bununla ilgili kabullenişlere kısaca değinmek gerekmektedir:

Özellikle Türkiye merkezli Türkolojinin uzun zaman gündeminde yer alan bu tartışma, dil ailesi anlamındaki Türkçenin (“Turkic”), bağımsız standart diller hâline gelen ve getirilen kollarının adlandırılması ile ilgilidir¹⁰. Bu tartışmaların esasını iki önemli uzmanın, yani Talat TEKİN ve Ahmet Bican ERCİLASUN'un görüşlerinin oluşturduğu belirtilmelidir. Diğer yerli ve yabancı araştırmacıların da bu görüşleri desteklediği ya da desteklemediği veyahut farklı yaklaşımlarda buldukları da unutulmamalıdır. Aslında tüm Türkologların terim kullanma zorunluluğu sebebiyle bu tartışmada dolaylı olarak hep bir tarafı temsil ettiği de kolaylıkla söylenebilir. Hatta DEMİR'in de belirttiği üzere (2006: 132) Atatürk, Gazi, Muğla, Ankara ve Fatih Üniversiteleri gibi yükseköğretim kurumlarında “Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları” adlı bölümlerin varlığı bizzat devletin de bu konuda bir tutumu olduğunu göstermektedir. Dil ve lehçe tartışmaları ile ilgili olarak TEKİN, karşılıklı anlaşılabilirlikten (İng. “mutual intelligibility”) ve başka dil ailelerindeki benzer durumlardan yararlanarak bu dil gruplarına yaklaşmış ve söz konusu dil birliklerini ayrı ayrı diller olarak

¹⁰ Söz konusu tartışma ile ilgili olarak geniş kapsamlı, tanıtıcı ve özetleyici bir çalışma için özellikle bk. DEMİR 2006.

kabul ederek Özbekçe, Azerice, Kırgızca vb. kullanımları benimsemiştir¹¹. ERCİLASUN ise İstanbul Üniversitesi ekolünün bir takipçisi olarak, Reşit Rahmeti ARAT ve Muharrem ERGİN'in fikirlerini büyük ölçüde kabul edip kimi yönlerini de geliştirerek, yenileyerek (meselâ “şive” terimini ARAT'ın kullandığı gibi kullanmaz), bu dil birliklerinin aralarındaki akrabalık ilişkilerinin düzeylerine vurgu yapmış, Rus Çarlığı ve sonra Sovyetlerin, Türk toplulukları üzerinde bilinçli olarak yürüttüğü ayrıştırma siyasetine dayanan dil politikaları üzerinde durmuş ve “karşılıklı anlaşılabilirlik” yerine “ne kadar sürede anlaşabileceklerinin” önemli olduğunu belirterek bu dil birliklerini “lehçe” olarak adlandırmıştır. ERCİLASUN, Türkçe kısmı Türkiye Türkçesini (İng. “Turkish”) değil Genel Türkçeyi (İng. “Turkic”) tanımlayan Kazak Türkçesi, Özbek Türkçesi, Tatar Türkçesi gibi bir kullanımı tercih etmiştir¹². Bu tartışmaya doğrudan katılan Gerhard DOERFER, her iki görüşü de eleştirmiştir; ona göre “tek bir Türk dili” düşüncesi “şoven-milliyetçi bir saçmalaktır”, aynı şekilde Sovyetlerin “böl ve yönet” anlayışından kaynaklanan yaklaşımı da “saçmalık”tır (1997: 291). Araştırmacı politik olarak ayrı bir dil kabul edilen Karakalpakçanın dilbilimsel olarak Kazakçanın bir diyalekti olduğunu ve bunu “belli bir eğitimden geçmiş her dilbilimcinin” kabul etmesi gerektiğini belirtir (1997: 291). DOERFER “Türk dillerini” dört ana grup (Oğuzca, Kıpçakça, Uygurca, Güney Sibirce - bu gruplar Azerice, Kırgızca vb. dillerden oluşur) ve dört yan grup (Halaçça, Çuvaşça, Yakutça, Sarı Uygurca) olmak üzere sekize ayırmaktadır (1997: 292). DEMİR, söz konusu tasnifi bugün “bir üst dil olarak Oğuzca” diye bir dil olmamasından dolayı sorunlu bulmaktadır (2006: 139). Söz konusu tartışmalara doğrudan katılmayan Lars JOHANSON, yapmış olduğu yeni bir “Türk dilleri” sınıflandırmasıyla dolaylı olarak katılır ki KARADOĞAN 2004a’da söz konusu tartışmalar özetlenirken DOERFER’in düşünceleri ile birlikte JOHANSON’un tasnifi üzerinde de önemle durulmaktadır (4-5). JOHANSON bir altılı sınıflandırma yapmıştır: Oğuz, Kıpçak, Uygur ve Sibirya Türkçeleri ile Çuvaşça ve Halaçça (1998: 82-83). Timur KOCAOĞLU ise modern dilbilimde de “dil ve ağız” konusunun oldukça tartışmalı ve karmaşık olduğunu belirtir, Sovyet dil politi-

¹¹ TEKİN’in görüşleri ile ilgili olarak meselâ bk. TEKİN 1997’de yer alan *Türk Dilleri Ailesi I ve II; “Türk Dilleri” mi, “Türk Şiveleri” mi; “Türk Diyalektleri” Değil, “Türk Dilleri” ve “Türk Şiveleri mi, Türk Dilleri mi?* başlıklı yazılar; ayrıca bk. DEMİR 2006.

¹² ERCİLASUN’un görüşleri ile ilgili olarak meselâ bk. ERCİLASUN 1997’de yer alan *Türk Dilinin Bugünkü Durumu ve Yayılma Alanları ile Türk Lehçeleri Üzerine* başlıklı makaleler; ayrıca bk. DEMİR 2006.

kalarına vurgu yapar, dilbilimde asıl olanın “konuşma dili” olduğunu ve Max WEINREICH adlı dilciye atfedilen “Bir dil ordu ve deniz kuvvetlerine sahip bir ağızdır!” sözünü hatırlatarak yazı dillerine bu gözle bakılması gerektiğini vurgular ve şu çıkarımda bulunur: “Şu ‘lehçe’ kelimesi dünyadaki bütün Türk boyları tarafından anlaşılabilir ortak bir terime dönüşene kadar, ‘Türk lehçeleri’ terimi yerine, ‘Türk dilinin kolları’ terimini kullanmanın daha doğru olacağı görüşümdedir. Bunun yanında çeşitli Türk yazı (yani edebî) dillerini de vurgulamak için de, Türkiye Türkçesi için ‘Türk yazı dili’, başkaları için ‘Özbek yazı dili’, ‘Kazak yazı dili’, ‘Çuvaş yazı dili’ diye ‘yazı dili’ (veya ‘edebî dil’) terimini, yeri gelince de kısaca Türkçe, Azerice, Tatarca, Uygurca adlarını kullanabiliriz.” (1996: 1-4). KARADOĞAN 2004a’da, Türk dünyasında dil birliklerinin sınırları ile siyasî sınırların çoğu zaman örtüşmediği, “Sovyetlerin iddia ettiği gibi Türk dünyasındaki bütün dil birliklerinin ayrı bir ‘dil’ olduğunu söylemenin yanlış olduğu” ve bu sebeple “dil” ya da “lehçe” biçiminde tek bir terimle söz konusu birliklerin hepsini genellemenin tartışılır bir yaklaşım olacağı ve bu yüzden de terim tercihi konusunda ‘suçlayıcı’ bir tavır takınılması gerektiği belirtilmektedir (4-5). KARADOĞAN söz konusu çalışmasında “Türkmen Türkçesi”, “Kazak Türkçesi” gibi kullanımları tercih etmiş, fakat burada kullanılan “Türkçe” ile “genel Türkçe”nin (“Turkic”) kastedildiğini özellikle vurgulamıştır (5).

Tanımlanan bu görüşler çerçevesinde, gerçekten de dilbilimsel ölçütlerle politik ölçütlerin ve siyasî sınırların genellikle örtüşmediği göz ardı edilmeden ve DOERFER ile JOHANSON’un Türk dünyasındaki dil birliklerini belirli gruplar hâlinde topladıkları sınıflandırmaları çerçevesinde hiç değilse savunulduğu gibi onlarca Türk dilinden bahsetmek mümkün gözükmemektedir. O hâlde modern Türk lehçeleri ister Azerice, Tatarca, Kazakça, Türkçe vb. şekillerde ister Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Kazak Türkçesi, Türkiye Türkçesi vb. şekillerde adlandırılınsın -buna söz konusu yazı dillerinin konuşucuları da dâhildir-, bu lehçeler arasında yapılan dönüştürme faaliyetleri -belki Çuvaşça ve Yakutça bunun dışında tutulabilir- birer “diliçi dönüştürme” yani “aktarma” sayılmalıdır. Ayrıca aktarma hataları üzerine eğilen UĞURLU 2000, 2006 ve KARADOĞAN 2004a’da “yapı hataları” ya da “ek düzeyinde hatalar” başlıkları altında incelenen morfoloji düzeyindeki aktarma hatalarının varlığı bile tek başına “aktarma” terimini anlamlı ve doğru kılmaktadır.

Genel olarak aktarma böyle tanımlandıktan, çeviri ve çeviribilim ile ilişkisi böyle konumlandırıldıktan sonra, özellikle lehçeler arası aktarmanın ve D.K.O. gibi tarihî metinleri aktarmanın da tıpkı çeviri gibi salt bir “dilsel” olgu olmadığı aksine bir anlamda kültürler arası olduğu üzerinde de ayrıca durmak gerekmektedir. Çeviri gibi aktarma da her ne kadar bir diliçi dönüştürme olsa da kültürlerarası bir dönüştürümdür ve iki dil birliği arasında çeviri kadar olmasa da dilsel eş değerlikler bulmaktan daha karmaşık bir işleyişi vardır.

Öncelikle aktarılacak “şey” bir “metin”dir ve değişik okuma ve yorumlama süreçlerine açıktır. Bu anlamda DİZDAR, “metnin, doğası ne olursa olsun, kendi içinde saklı ve okur tarafından yalnızca keşfedilmeyi bekleyen tek bir anlamı olmadığı, anlam dediğimiz şeyin okuma sürecinde oluştuğu görüşü”nü, yani “anlamın kayganlığını”, “okurun yaratma sürecindeki karmaşıklığını” özellikle vurgular (2006: 6). Ayrıca aktarılacak metinlerin “türü” ve “metin özellikleri”, özellikle de tarihî metinler gibi şiir ve nesir arasında net çizgilerin olmadığı metinlerin kendine özgü özellikleri bu açıdan önemlidir.

Ayrıca tıpkı çevirmen gibi bizzat aktarıcının da önemli bir konumu olduğu, yani aktarıcının aktaracağı metni seçmesi, metne karşı duygusal vb. yaklaşımı, aktarma amacı, seçtiği hedef kitle, aktarma esnasında verdiği kararların neler olduğu ve nelerden etkilendiği, iş ilişkileri gibi aslında dilbilimsel olmayan faktörler de göz ardı edilmemelidir. Çevirmen nasıl “bir dilde söylenenin aynısını öteki dilde söylemesi beklenen canlı bir fotokopi makinesi” değilse (BAHADIR 2004: 24), aktarıcı da değildir. Bu açıdan BAHADIR’ın biraz serbest ve çok yönlü çevirmen tanımı aktarıcı için de aynen geçerlidir: “Çevirmen oyuncu gibidir dedim. Karakterler arasında gidip gelmekle kalmadığı için aynı zamanda etnolog, antropolog, sosyolog gibidir. Biraz da tarihçi yanı vardır. Etkinliğini kültürlerin, toplumların, toplulukların ara alanında sürdürür. Bir kültürü bir diğerine aktarmaya, anlatmaya, yakınlaştırmaya çalışır. O söz konusu kültürü ki o kültür de yine bir ‘parçalı kilim’dir, mümkün olduğunca derinden tanımak için çabalar. Bu gayreti sırasında o kültürü okurken yeniden kurgular, şekillendirir, yaşatır, hep kendi bakış açısından yola çıkarak.” (2006: 15).

Çeviri ve ideoloji arasındaki ilişki gibi aktarma ve ideoloji arasında da bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. Elbette devletlerin tarihin pek çok döneminde baskıcı ve sansürcü uygulamaları olmuştur; fakat aşağıda çeviri ve aktarma üzerinden verilen örneklerde görüleceği üzere bizzat çevirmen ve aktarıcının bile en küçük düzeyde de olsa ideolojilerini “süreç” ve “ürün”e nasıl yansıttıkları görülmektedir. A. Banu KARADAĞ, SAINT-EXUPERY’nin meşhur eseri *Küçük Prens* (“Le Petit Prince”)’in orijinaliyle Türkçe çevirilerini karşılaştırdığında ilgi çekici sonuçlar elde etmiştir. Eserin, “uçacağı ile çöle düşen pilot Küçük prens ile karşılaşır, onun küçük bir gezegenden geldiğini öğrenince bu gezegenin bir Türk gökbilimcisi tarafından keşfedilen ve tanımlanan gezegen olabileceğini düşünür; Türk gökbilimci, gezegeni batılı meslektaşlarına ilk kez tanıtmaya çalıştığında kıyafeti yüzünden ilgi görmez, ama Türkiye bir değişim geçirir ve bu sefer yeni kıyafetleriyle keşfettiği gezegeni tanıtan gökbilimci hak ettiği ilgiye kavuşur” şeklinde kısaca özetlenebilecek bölümünde, *un dictateur Turc imposa à son peuple, sous peine de mort, de s’habiller à l’Européenne* “Halkını ölüm cezası ile korkutarak Avrupalılar gibi giyinmeye zorlayan bir ‘Türk diktatör’dür” cümlesi geçmektedir. Araştırmacı, bu cümlede yer alan *un dictateur Turc* tamlamasının farklı çevirilerde “sınırsız yetkili bir Türk başkanı”, “bir dediği dedik Türk önderi”, “büyük ve değerli kumandan Atatürk”, “bir Türk lideri” şeklinde aktarıldığını hatta bazı çevirilerde tamamen atlandığını belirlemiştir (2006: 21). KARADAĞ bu durumu, “‘farklı’ dünya görüşleri ‘farklı’ çeviriler doğurabilir, bu şekilde ister istemez ‘farklı’ kaynak metinler kafalarda kurgulanıyor. Bence bu çok doğal, yaptığımız iş: çeviri” şeklinde yorumlamaktadır (2006: 21).

Buna benzer bir durum yakın bir zamanda ülke gündemini meşgul etmişti. Milli Eğitim Bakanlığının öğrencilere tavsiye ettiği 100 Temel Eser, bilindiği gibi pek çok yayınevi tarafından çeşitli formatlarda piyasaya sunulmaktadır. Bir gazete habere göre, bu yayınlardan bazılarında, ilginç çeviri tercihlerinin olduğu öğrenildi. Mesela, Pinokyo’nun marangoz babası Gepetto’nun ismi Galip Dede, Heidi’nin dedesi Alm’ın ismi de Alp olarak değiştirilmiş; diğer örnekler için bk. EK 8. Burada kaynak metnin hedef dizge için “aşırı kabul edilebilirlik” sınırında çevrildiği¹³ ya da yerleş-

¹³ *kabul edilebilirlik*: Gideon TOURY’ye göre bu terim çeviri metinlerde gözlemlenebilen iki eğilimden biridir ve çevirmenin genellikle önsel olarak benimsediği ve öncül norm olarak adlandırılan norm

tirildiği (“domesticating”)¹⁴ söylenebilir. Bir benzer örnek de D.K.O.nin aktarılmasıyla ilgili olarak verilebilir. Orhan Şaik GÖKYAY, D.K.O.ni günümüz Türkiye Türkçesine aktardığı eserinin *Okumaya Başlamadan Önce* adlı bölümünde (*Gök*: 21-22), D.K.O.nin Çocuk Kitapları Dizisinde hazırlanmasını üzerine aldığı okullara giderek üç yüze yakın kız, erkek ve ilk, orta ve lise öğrencisi arasında bir araştırma yaptığını, onların hangi kelimeleri anlayıp anlamadıklarını öğrenmeye çalıştığını belirtir. GÖKYAY, çocukların bilemeyeceklerini düşündüğü bazı kelimeleri bilebildiklerini, bilmeleri gerektiğini düşündüğü “Hak Taâla”, “kâfir” gibi kelimeleri de bilemediklerini gördüğünü, bu durumun kendisini şaşırttığını ifade eder ve şöyle ekler: “Bir kitabı, her eline alan okuyucunun onu bütünüyle anlaması, orada geçen bütün sözcükleri ve kavramları bilmesi beklenemez. Ben bu soydan sözcükleri ve kavramları bugün kullandıklarımızla karşılayacak yerde onları olduğu gibi bırakmayı yeğ gördüm. Çünkü kitabın bir yararı da, bize durmadan yeni sözcükleri ve kavramları kazandırması, bu yoldan dilimizi zenginleştirmesi değil midir? Hele kazanacaklarımız kendi öz kaynağımızdan akıp geliyorsa...” (*Gök*: 21). Görüldüğü üzere GÖKYAY, tıpkı tüm dönüştürme faaliyetlerinde olduğu gibi dönüştürme öncesi ve sürecinde en aktif rolü üslenen, metni yorumlayan, yorumladığını hedef dizgede nasıl ifâde edeceğine karar veren, hedef kitleyi hangi düzeylerde gözeteceğini belirleyen herhangi bir çevirmen gibidir.

Sonuç olarak çeviri nasıl salt bir dilsel olgu değilse, aktarma da değildir. Bu bakımdan aktarmaya ve aktarma problemlerine farklı açılardan yaklaşmak mümkündür. D.K.O. özelinde tarihî metinleri aktarmayı dilbilim açısından ve sözcük düzeyinde ele alan, yani farklı dilbilimsel düzeyleri ya da kültürler arasılık, metinsellik, edebîlik ve aktarıcılarının aktif rolü gibi dilsel olmayan faktörlere değinmeyen bu çalışmada, kaynak ve hedef metinler arasında kelime düzeyinde hata tiplerinin belirlenmesi kaynak metne “sadakat” çerçevesinde bir “hata avcılığı” olarak görülmemelidir¹⁵. Bilakis ikinci bölümde açıkça görüleceği üzere D.K.O. aktarmalarındaki en

doğrultusunda gerçekleşir. Eğer çeviri, erek dizge normları ön plana alınarak yapılırsa ortaya çıkan metinler kabul edilebilir olacaktır. (BERK 2005a: 131)

¹⁴ *yerlileştirme*: Yabancı metni erek dil kültürüne hâkim olan değerlere uygun olarak tutucu ve benzeştirici bir yaklaşımla aktarmak. (BERK 2005a: 164)

¹⁵ Hata avcılığı, Türkiye’deki çeviribilim literatüründe, çeviri eleştirilerinde sıklıkla başvurulan ve genel olarak “hata bulmak”, “hata listeleri hazırlamak” şeklindeki yöneme verilmiş ironik bir addır; bk. BENĞİ-ÖNER 1999, KARANTAY 2003 ve PAKER 2003. Çeviribilimciler arasında çeviri eleştirisini

büyük problem bizzat kaynak metne olan “sadakat”tir. Hata örneklerini tespit etmek, içinde dolaylı olarak bir aktarma eleştirisi barındırmaktadır. Ancak, belirli sayıda da olsa D.K.O. aktarmalarının bir “bütüncü” olarak ele alınması ve hataların kategorileştirilmesi bağlamında bu çalışma yöntemi, hem betimleyici alana hem de uygulamalı alana katkı sunmayı hedeflemektedir. Böylelikle belki ileride yapılacak gerçek betimleyici ya da gerçek uygulamalı aktarma çalışmalarına bir açılım sağlanmış olmaktadır.

1.1.3. Aktarma ve Aktarma Problemleri Üzerine Yapılmış Olan Çalışmalar

KARADOĞAN doğru bir gözlemlerle, aktarma ve aktarma sorunları ile ilgili çalışmaların geniş kapsamlı olarak yapılmasını, Sovyetler Birliği’nin 1990’lardaki çözümü ile birlikte lehçeler arası aktarma faaliyetlerinin yoğunlaşmasına bağlamaktadır (2004a: 11). Yapılan bu çalışmaların bir bölümü aktarma faaliyetlerinin Türk dünyasının iç kültürel ilişkileri bağlamında nasıl bir önemi olduğu üzerine eğilirken bir bölümü de aktarmayı bilimsel bir yaklaşımla ele almıştır. Bu çalışmalar hakkında KARADOĞAN 2004a: 11-20’de tanıtıcı bilgi verilmiştir. Burada ise seçilmiş bazı çalışmalar hakkında bilgi verilecektir:

Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği (İLESAM) tarafından 8-10 Aralık 1994 tarihleri arasında düzenlenen *II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı*’nda aktarma meseleleri ile ilgili de bildiriler sunulmuştur. Bu bildirimlerden olan ve daha sonra ERCİLASUN 1997 olarak da yayımlanan ve başlığı “Lehçelerden Türkiye Türkçesine Aktarma” olan ERCİLASUN 1998’de aktarma sorunları ile ilgili bazı konulara değinilmiş, şiirlerin aktarılmasında dipnot kullanılması ve Türk dünyasının birbirine yakınlaşması için de bazı metinlerdeki bazı deyimlerin aynen aktarılması gerektiği belirtilmiştir. Başlığı “Türk Lehçelerinden Metin Aktarma Yolları ve Metin

çeviribilim içinde nasıl konumlandırılmak gerektiği üzerine ve eleştirinin nasıl olabileceği üzerine farklı görüşler vardır. Meselâ TOURY çeviri eleştirisini çeviribilimin kuramsal ve betimleyici alanında değil uygulamalı alanı içinde belirler. Ayrıca çeviride “hata”nın ne olduğu da bir sorunsaldır, zira ilk olarak J. C. CATFORD ve sonra Anton POPOVIÇ, çeviri süreci içerisinde, kaynak ve hedef diller arasındaki dile, kültüre, metne ve edebiyata dayalı her türlü sapmayı “kay(dır)ma” (İng. ‘shift’) olarak adlandırır; detaylı bilgi için bk. POPOVIÇ 2004. BERK söz konusu kavramı şöyle değerlendirmektedir: “Kaynak ve erek dil metinleri arasındaki farklılıkları ‘yanlış’ ya da ‘hata’ olarak niteleyerek bir değer yargısı belirten yaklaşıma karşı, bu farklılıkları kayma kavramı içinde daha nesnel bir biçimde ele alan, bu sapmaların sebeplerini ve sonuçlarını değerlendiren bir tutum çeviri işlemi açısından da bize çok şeyler öğretecektir.” (2005a: 42).

Aktarmanın İlke ve Meseleleri” olan GEDİKLİ 1998’de, öncelikle aktarma kelimesinin 1970’lerden sonra kullanılmaya başlandığı ve Azerbaycan Türkçesi’ndeki *köçürmek* kelimesi gibi bu sözcüğün de bu anlamıyla Türkçe sözlüklere henüz girmediği belirtilmiştir. GEDİKLİ, aktarma yaparken lehçeler arasında yaklaşmanın sağlanabilmesi için bazı kelimeleri aynen aktardığını belirtmiş ve hatta Azerbaycan Türkçesi’nden Ttü.ne aslını koruyarak aktardığı kelime ve deyimlerden oluşan küçük bir örnek listeyi de bildirisine eklemiştir. “Söylenişi aynı, anlamı biraz veya tamamen farklı olan sözler olarak” tanımladığı (67) “sesteş kelimeler”in aktarma için sorun oluşturduğunu söyleyen GEDİKLİ, bununla ilgili örnek bir liste de vermiştir. Bu listeden anlaşıldığına göre esasında kullanılması gereken doğru terim RESULOV 1995’ten bu yana Türkoloji literatüründe sıklıkla tercih edilen “yalancı eş değer kelimeler”dir. Zira bu kelimelerin büyük çoğunluğu köken bakımından aynı kaynaktan gelmektedir; krş. bu çalışmada 2.1.2. *Yalancı Eş Değer Kelime Kullanımından Kaynaklanan Hatalar*. Söz konusu kurultayda sunulan aktarma ile ilgili diğer bildirimlerden AÇIKGÖZ 1998, GÜLENSOY 1998, TÜRKAY 1998, KALDARBEBEK 1998 ve İSMAİL 1998’de daha çok aktarmanın kültürel boyutu ve Türk dünyasının yaklaşmasındaki kilit önemi vurgulanmış, aktarılacak eserlerin tercihinde göz önüne alınacak ölçütlerden bahsedilmiştir.

Asker RESULOV’un “Akraba Diller ve ‘Yalancı Eş Değerler’ Sorunu” adlı makalesi (RESULOV 1995), KARADOĞAN 2004a’da belirtildiği üzere Türk lehçeleri arasında yalancı eş değerlikten bahseden ilk ciddî çalışmadır (16). Araştırmacı “yalancı eş değerler”i “kaynak-dildeki bir kelimeyle, amaç-dildeki bir kelimenin köken, yazılış ve söylenişlerinin aynı, anlamlarının ayrı olması durumu” olarak tanımlamakta (916) ve Ttü. ile Azerbaycan Türkçesi arasındaki yalancı eş değer kelimeleri üç grupta toplamaktadır: 1. eş adlı (homonim, sesteş) kelimeler, yani yazılış ve söylenişleri aynı köken ve anlamları ayrı olan kelimeler: *gar, çelik, katık, aktarmak, banka* vb.; 2. yazılış ve söylenişleri ile beraber kökenleri de aynı olan, fakat değişik anlamlarda kullanılan kelimeler: *hala, baba, derslik, balet* vb.; 3. yazılış, söyleniş ve köken bakımından aynı olup, anlamlarından biri veya birkaçı örtüşen fakat farklı anlam ve üsluplarda da kullanılan kelimeler: *kapı, kalp, erkek, yenge, kardeş* vb. (917). RESULOV, “yalancı eş değerler”in ortaya çıkması ile ilgili birkaç sebep üzerinde durmuş, örnekler vermiş, “yalancı eş değerler”i, “salt yalancı eş değerler” ve “göre-

celi yalancı eş değerler” olarak ikiye ayırmıştır (921); krş. bu çalışmada 2.1.2.1. *Kısmî Yalancı Eş Değer Kelimeler* ve 2.1.2.2. *Tam Yalancı Eş Değer Kelimeler*. KARADOĞAN, RESULOV’un çalışmasını doğru bir çıkarımla, eksiklik ve hatalarına rağmen bir bütün olarak önemli ve başarılı bulmaktadır (2004a: 17).

Ayşe İLKER, 3. *Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996*’da sunduğu “Lehçeden Lehçeye Aktarma Üzerine Bazı Düşünceler” adlı bildirisinde (İLKER 1999) öncelikle aktarma ve tercüme kavramlarına değinmektedir. Araştırmacı, “iki farklı dil arasında yapıldığını belirttiği” tercümeğe göre aktarmanın, fonetik ve sentaks açılarından bir tercüme olmadığını savunmakta (554); ancak aktarmanın bazı bakımlardan tercümeğe yaklaşan yönleri olduğunu ve bu sebeple de son derece sorumluluk ve donanım gerektiren bir iş olduğunu belirtmektedir (555). Ayrıca Ttü.ni öğrenmeye çalışan Türkmen öğrencilerin metinlerinden hareketle “aktarmada görülen aykırılıklar” şeklinde belirttiği aktarma hatası örnekleri vermektedir (556 vd.).

Aynı kurultayda Fatma ÖZKAN, “Bugünkü Türk Lehçelerinde İletişimi Zorlaştıran Kelimeler” adlı bir bildiri sunmuştur (ÖZKAN 1999). Araştırmacı, Türk lehçeleri arasında ses bakımından aynı olup aynı ya da farklı kökenlerden gelen ancak anlamları farklı olan kelimeleri “iletişimi zorlaştıran kelimeler” olarak tanımlamıştır. Aktarıcı bildirisinin sonunda “sesteş veya aynı kelimenin Türkiye Türkçesi’yle diğer çağdaş Türk lehçelerinde farklı anlam kazanmış olan kelime örnekleri” vermiştir: Ttü. *aylak* “işsiz, boş gezen, avare”, Özbek Türkçesi *aylak* “bekâr”; Ttü. *nefer* “er, asker”, Azerbaycan Türkçesi *nefer* “bir adam, tek kişi” vb. (885-889); ayrıca krş. bu çalışmada 2.1.2. *Yalancı Eş Değer Kelime Kullanımından Kaynaklanan Hatalar*.

Nurettin DEMİR, 1997 yılında yayımladığı “Bir Tuva Masalının Türkiye Türkçesine Aktarılması” adlı makalesinde (DEMİR 1997), bir kısım derlenmiş Tuvaca masalı Ttü.ne aktarırken karşılaştığı meseleleri bir örnek üzerinden incelemektedir (380). Araştırmacı kaynak metnin cümlelerini eğik dizerek numaralandırılmış, her cümleyi önce bir “satraltı tercüme” gibi sözcüğü sözcüğüne aktarmış, üçüncü aşamada da Ttü.nin dil, üslûp vb. özelliklerini gözeterik yeniden aktarmıştır. DEMİR, yazısında ayrıca “yalancı eş anlamlı kelimeler” olarak nitelediği yalancı eş değer kelimeler

üzerinde de durmuş, bu tür kelimelerin aktarıcıları tuzağa düşürebileceğini belirtmiştir (382-385).

Mehman MUSAOĞLU'nun *Bilig* dergisinde yayımladığı “Türkçede Çeviri ve Aktarma” adlı makalesinde (MUSAOĞLU 2003), öncelikle çeviri “yabancı dillerden Türkçeye ve Türkçeden yabancı dillere herhangi sözlü veya yazılı bir metnin aktarımı”, aktarma da “Türk yazı dillerine ait çeşitli yazılı metinlerin yazı dilleri arası ve dönemler arası aktarımı” olarak tanımlanmıştır (1). Çeviri ve aktarmada, söz konusu dil ve lehçelerin sözdizimsel farklılıkları vurgulanmakta ve aktarmanın “kelimesi kelimesine” yapılabileceği, ama çevirinin yapılamayacağı belirtilmektedir (3). Makalede Ttü.nin “sözlüksel” değişim ve gelişimine, yeni kelime yapım yollarına ve imlâ özelliklerine değinilmekte ve bu bağlamda çeviri ve aktarma sonucunda Ttü.nde ortaya çıkan “galat-ı meşhur nitelikli dil olayları”nın önlenebilmesinin önemi vurgulanmakta, ayrıca “Türkçe Metin Dilbilimi ve Metnin Bilgisayarla Çeviri Sürecinin Otomatikleştirilmesi İşinin Oluşturulması” adlı proje çalışmasının başlaması gerektiği belirtilerek bu projenin adımları verilmektedir (12). KARADOĞAN, MUSAOĞLU'nun bu çalışmasını, *birleştirilme, sözdizimsel-işlevsel anlam bölgeleri, diyalojik-çevresel cümle, diyalojik-çevresel yapılanma, devriklenen metin, boylamsal-dizimsel ilişki, kelime dolunumu* gibi anlaşılması zor olan terimlerin kullanılması ve metnin üslûbu yüzünden güç anlaşılır bulmaktadır (2004a: 18).

Aktarma meseleleri ile ilgili olarak Mustafa UĞURLU'nun yapmış olduğu bir dizi çalışma, konuyu kendi içinde ve sistemli bir şekilde ilk kez ele alması, dilbilimsel açıdan yapmış olduğu yeni tarifler, çıkarımlar ve aktarma hatası tasnifleri bakımından önemlidir.

Araştıracının, 1999 yılında *Uluslar Arası Sözlükbilim Sempozyumu*'nda sunduğu ve sonradan UĞURLU 2001 olarak yayımlanan “Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi” adlı bildirisi bu konuyla ilgili ilk çalışmasıdır. Türk lehçelerinin, ses, yapı, kelime hazinesi, söz dizimi gibi çeşitli dilbilimsel düzeylerdeki farklılığı vurgulanmış, fiil tabanının istemi (“valenz”) konusu tanıtılmış, iki farklı lehçede aynı anlama gelen bir fiilin farklı istemleri olabileceği örneklerle gösterilmiş,

lehçeler arası aktarmalarda istemle ilgili hataların yapılabileceği örnekler üzerinden ortaya konmuştur.

UĞURLU'nun 2000 yılında, *IV. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı*'nda sunduğu, fakat sonra UĞURLU 2004 olarak yayımlanan "Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değerliği" adlı çalışmasında, kelime eş değerliğini "kaynak anlaşma birliğindeki bir 'kelime'nin 'kavram alanı'yla hedef anlaşma birliğindeki bir kelimenin kavram alanının birbirlerine 'eş değer' veya 'denk' olma durumu; bir başka deyişle birbiriyle 'örtüşmesi'" olarak tanımlamış ve Türk lehçeleri arasındaki kelime eş değerliğini üç durum altında incelemiştir: 1. Kaynak lehçedeki bir kelimeye, hedef lehçede bir kelime eş değer olabilir, ($1 \equiv 1$); 2. Kaynak lehçedeki bir kelimeye, hedef lehçede birden fazla kelime eş değer olabilir, ($1 \equiv 1^n$); 3. Kaynak lehçedeki bir kelimeye hedef lehçede hiçbir kelime eş değer olmayabilir, ($1 \equiv \emptyset$). Bu başlıklar altında Türk lehçelerine ait örnekler verilmiştir.

Araştırmacının 2000 yılında yayımlanan "Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve 'Abay Yolu'" adlı makalesi (UĞURLU 2000), bu konuyla ilgili yapmış olduğu en kapsamlı çalışmasıdır. Bu makalede Muhtar AVEZOV'un orijinali Kazak Türkçesi ile olan ünlü romanı Abay Yolu ile Ttü.ne yapılmış aktarımı yapı (ek), kelime ve söz dizimi açılarından karşılaştırılmış ve aktarma hataları sınıflandırılmıştır. UĞURLU'nun tasnifi ve *aslını koruma, aslını uyarlama, yalancı eş değer kelimeler, yanlış kelime seçimi, kelimeler arası uyumsuzluk, istem hataları, aslını "şekle" uygun aktarma* gibi sınıflandırmasında kullandığı ad ve ölçütler dilbilimsel açıdan aktarma hatalarını sistemli bir biçimde tasnif etmenin ilk ve önemli adımlarıdır. KARADOĞAN 2004a ve D.K.O.nin aktarılması konusu üzerine olan bu tez çalışması, belirli açılardan farklılaşmakla birlikte büyük ölçüde UĞURLU'nun metodundan ve uyguladığı hata tasnifi yönteminden hareket etmektedir. KARADOĞAN, UĞURLU'nun bu çalışmasını şu ana kadar aktarma sorunları ile ilgili yapılmış olan en önemli çalışma olarak tanımlamaktadır (2004a: 20).

Araştırmacı, 2002 yılında yayımlanan "Kırgız ve Türkiye Türkçesi Arasında Bire Bir Kelime Eş Değerliği, 'Camiyla' Romanındaki Meseleler Üzerine" adlı makalesinde (UĞURLU 2002), Cengiz AYTMATOV'un orijinali Kırgız Türkçesi ile olan

Camiyla (Cemile) romanı ile Ttü.ne yapılmış aktarmaları paralelinde Kırgız Türkçesi ile Ttü. arasındaki bire bir kelime eş değerliğini incelemiştir. Araştırmacı bu çalışmasını konuyla ilgili önceki çalışması olan UĞURLU 2004'teki verilerden hareket ederek oluşturmuş ve bire bir kelime eş değerliğini “ses yönünden aynı olan eş değer kelimeler”, “ses yönünden denk olan eş değer kelimeler” ve “ses ve yapı [yönünden] ayrı kaynaklardan gelen eş değer kelimeler” olmak üzere üç grupta inceleyerek örneklemiştir.

UĞURLU, 2002 yılında 5. *Alman Türkologlar Konferansı*'nda (5. *Deutschen Turkologenkonferenz, Universität Mainz, 4.-7. Oktober 2002*) sunduğu daha sonra UĞURLU 2007 olarak yayımlanan “Die 'falschen Freunde': Ein Problem bei der Übersetzung zwischen den Türkisprachen” adlı bildirisinde, bir aktarma meselesi olarak yalancı eş değer kelimeleri ayrıca ele almıştır. Araştırmacı “kaynak anlaşma birliğindeki bir kelimenin, ses ve yapı bakımından aynı olan veya lehçeler arasındaki düzenli ses denklikleriyle aynı kaynaktan geldiği kolayca bilinen şeklinin, hedef lehçede bulunması; ancak bu iki kelimenin kavram alanlarının birbirine ‘eş değer’ olmaması durumu” olarak tanımladığı yalancı eş değerliği, “kavram alanları hiç örtüşmeyenler” ve “kavram alanları tam örtüşmeyenler” olarak iki grupta toplamış (209) ve Kazak Türkçesi *ye-*, *iş-* ; Ttü. *ye-*, *iç-*; Kazak Türkçesi *ayak*, Ttü. *ayak*; Kazak Türkçesi *üy*, Ttü. *ev* örneklerine geniş yer vermiştir (210-213).

Araştırmacının aktarma meseleleri ile ilgili son çalışması 2006 yılında, *Mainz'da Türkoloji konferansında (Die Turkologie in Mainz: Traditionen und Perspektiven. Symposium an der Johannes Gutenberg-Universität Mainz, 9.-11. Juni 2006)* sunduğu “Intralinguale Übersetzung: Eine neue Aufgabe für die Turkologie -Probleme der Wiedergabe älterer türkischer Texte im modernen Türkisch-” başlıklı bildiridir. UĞURLU söz konusu bildirisinde, Türkçenin eski metinlerinin Ttü.ne aktarılmasını Türkolojinin yeni bir meselesi olarak belirlemektedir. Bugüne kadar modern lehçeler arası aktarma meselelerine eğilen araştırmacı, D.K.O. ekseninde tarihî metinlerin aktarılmasındaki problemleri ele almıştır. UĞURLU 2000'de elde ettiği verilerden hareket ederek, D.K.O. ve Ttü.ne yapılmış aktarmalarından olan *Er* ve *Gök*'te yer alan yapı, kelime ve söz dizimi düzeylerindeki aktarma hatalarını tasnif etmiş ve örneklendirmiştir. Tarihî metinlerin aktarılmasını “lehçe içi aktarma” olarak tanımlayan UĞUR-

LU (3), lehçe içi aktarmanın kendine özgü şartları olduğunu, tıpkı tercüme ve lehçeler arası aktarmalarda da olduğu gibi sezgiye dayalı yapılamayacağını, özel bir uzmanlık gerektirdiğini ifâde etmektedir. Görüldüğü üzere UĞURLU'nun bu bildirisi, UĞURLU 2000 ve KARADOĞAN 2004a ile birlikte, tarihî metinleri aktarma meseleleri üzerine eğilen bu tez çalışmasının öncülü olan bir diğer çalışmadır.

Aktarma problemleri ile ilgili çalışmaları olan bir diğer önemli araştırmacı Ahmet KARADOĞAN'dır. KARADOĞAN'ın “Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Sorunları, Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Üzerine Bir inceleme” adlı doktora tezi (KARADOĞAN 2004a) bu konuyla ilgili hazırlanmış en hacimli ve kapsamlı çalışmadır. Araştırmacı, Türkmen Türkçesinden Ttü.ne aktarılmış roman, şiir, hikâye, masal vb. türlerde 3500 sayfalık metni taramış (IV) ve UĞURLU 2000'de uygulanan tasnif yöntemini daha da detaylandırarak ek, kelime ve söz dizimi düzeylerindeki aktarma hatalarını belirlemiştir.

KARADOĞAN, bir diğer çalışması olan “-Ip ile Kurulan Zarf-Fiilli Parçaların Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine Aktarımı Üzerine” adlı makalesinde (KARADOĞAN 2004b), Türkmen Türkçesinde -Ip ile kurulan zarf-fiili parçaların Ttü.ne aktarılmasında karşılaşılan problemleri hatalı aktarma örnekleri çerçevesinde incelemiş ve söz konusu yapıların Ttü.ne doğru bir şekilde nasıl aktarılabilceğine dair dokuz sonuca ve yöneme ulaşmıştır.

KARADOĞAN, 2004 yılında *V. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı*'nda sunduğu “Türk Lehçeleri Arasında Yapı Eş Değerliği ve Yalancı Eş Değer Yapılar” başlıklı bildirisinde (KARADOĞAN 2004c), öncelikle *Ek Kavramı* üzerinde durmuştur (1591-1592). Türkmen Türkçesi ve Ttü. arasındaki “yapı eş değerliği”ni *a. kaynak lehçedeki bir yapıya, hedef lehçede bir yapı eş değer olabilir, b. kaynak lehçedeki bir yapıya, hedef lehçede birden fazla yapı eş değer olabilir, c. kaynak lehçedeki bir yapıya, hedef lehçede hiçbir yapı eş değer olmayabilir* başlıkları altında inceleyerek örneklemiştir (1594-1596). Çalışmanın üçüncü ve son kısmında “yalancı eş değer yapılar”, “kısmî yalancı” ve “tam yalancı eş değer yapılar” olmak üzere iki grupta incelenmiştir (1596-1602).

Aktarma meseleleri ile ilgili en son yayımlanan çalışmalardan biri Fatih KIRIŞÇIOĞLU'nun “Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine Yapılan Aktarmalarda Karşılaşılan Bazı Problemler” adlı makalesidir (KIRIŞÇIOĞLU 2006). Araştırmacı “Türkmen Türkçesi-Metin Aktarma” dersini alan öğrencilerinin sözlük yardımıyla aktardıkları üç metni aktarma hataları bakımından incelemiş, öğrencilerin yapmış oldukları hataları göstermiş ve son olarak da hataların istatistiksel bilgisini vermiştir. Buna göre öğrenciler en çok yalancı eş değer kelime kullanımından kaynaklanan hatalar yapmışlardır (31).

1.2. KELİME

1.2.0. Giriş

Bu bölümde, D.K.O.nin Ttü.ne yapılmış aktarmaları üzerinde “kelime düzeyinde” bir inceleme yapma amacıyla olan bu çalışmanın, doğal olarak öncelikli malzemesini teşkil eden “kelime”nin tanımı ve anlamsal boyutu ile kelime eş değeri üzerinde durulmaktadır.

Kelimenin farklı bakış açılarından hareketle farklı tariflerinin yapılabilmesi, yani sesbilim, sözlükbilim, ses bilgisi, yapı bilgisi, söz dizimi ve anlambilim açılarından benzer ya da farklı kelime tanımları elde etmek mümkündür. Zira söz konusu dilbilimsel düzeylerin aynı kelimeye bakışı da farklı olmaktadır. Meselâ sesbilim ve ses bilgisi bir kelimeyi sesleri açısından incelerken yapı bilgisi ise biçimbirimleri açısından inceleyecektir. Kelimenin genel olarak imlâlık kelime, sesbilimlik kelime, sözlükbirim ve gramerlik kelime olarak tanımlandığı görülmektedir. *1.2.1. Kelime Nedir?*’de kelime bu dört açıdan tanımlandıktan sonra Türkçede kelimenin yukarıda tarif edilen düzeyler açısından (sesbilim, yapı bilgisi, anlambilim, dizim bilgisi) tarifi yapılmaktadır. Bu tanımlardan belki de Türkçe için özgün olanı söz dizimi açısından yapılmış olanıdır. Bu noktada akla, böylesine birbirinden farklı kelime tanımlarından hangisi bu çalışmanın kapsamına girmektedir, yani bu çalışma hangi “kelime”yi ya da kelimenin hangi özelliğini inceleme konusu edinmektedir sorusu gelebilir. Aktarma olgusu üzerinden kelimeyi ele alan bu çalışmada öncelikli olan, doğal olarak kelimenin “anlam”ıdır; nitekim “iyi” bir çevirinin ya da aktarmanın kaynak metinle

hedef metin arasındaki daha çok anlamsal denlikle, örtüşmeyle elde edilebileceği ön kabulünden hareketle, kaynak metinle hedef metinde birbirini karşılayan iki kelimenin öncelikle anlamları açısından karşılaştırılması doğaldır.

Bu bakımdan kelime, “dil göstergesi” olarak ele alındıktan sonra (1.2.2. *Dil Göstergesi*) kelimenin anlamını oluşturan unsurlar incelenmiş (1.2.3 *Kelimenin Anlamını Oluşturan Unsurlar*) ve kelimelerin birbirleriyle olan ilişkisini ve kelimelerin anlamlarına göre “dil” tarafından âdeta nasıl tasnif edildiklerini kurgulayan bir model olan “kavram alanı” teorisi üzerinde durulmuştur (1.2.4. *Kavram Alanı*).

1.2.1. Kelime Nedir?

Kelime genellikle, kendine özgü bir işleyiş biçimine sahip “dil” (İng. “language”) denilen dizgenin temel birimi olarak algılanagelmiştir. Kelimenin (İng. “word”, Alm. “Wort”, Fr. “mot”), bir ya da daha fazla biçimbirimden (İng. “morpheme”) oluşan ve anlamı ya da işlevi olan bir dilsel birim olduğu söylenebilir. Zeynep KORKMAZ kelimeyi şöyle tanımlamaktadır: “Bir veya birden çok heceli ses öbeklerinden oluşan, aynı dili konuşan kişiler arasında zihinde tek başına kullanıldığında belli bir kavrama karşılık olan somut veya belli bir duygu ve düşüncüyü yansıtan soyut yahut da somut ve soyut kavramlar arasında ilişki kuran dil birimi.” (1992: 100). Ahmet TOPALOĞLU’nun tanımı ise şöyledir: “Tek başına anlamı olan veya anlamlı kelimeler arasında ilişki kurmaya yarayan, bir veya birden çok heceden oluşan ses öbeği.” (1989: 98). Berke VARDAR da kelimeyi (“sözcük”) şöyle tanımlamaktadır: “Bir ya da birden çok sesbirimin oluşturduğu, yazıda iki boşluk arasında yer alan, çoğu kez anlamsal bir birim oluşturan, söylemde biçimsel bir birlik sunan, çeşitli dizimsel kullanımlarda biçimce ya hiç değişmeyen ya da –bükünlerde olduğu gibi- bir bölümüyle değişim gösteren eklemli ses ya da sesler öbeği. Örneğin *Çocuk gitti* tümcesinde iki sözcük, üç anlambirim (*çocuk*, *git-*, *-ti*) vardır. Çağdaş dilbilimcilerin çoğu sözcüğün kesin nitelikli bir dil birimi olmadığını savunmakta ve onun yerine, duruma göre, anlambirim, dizim, birleşkebirim kavramlarını kullanmaktadırlar.” (2002: 181). GÜNAY, VARDAR’ın *sözcük* tanımını verdikten sonra “Sözcük, bir bütünlük oluşturan sözlükbirim (fr. *lexème*) ve / ya da biçimbirim (fr. *morphème*) topluluğudur. ‘*Adam düştü*’ tümcesinde iki sözcük, iki anlambirim (*ladaml*, *ldüştü*),

iki sözlükbirim (*/adam/, /düş/*) ve bir (iki?) biçimbirim (*/tü/Ø*) vardır.” demektedir (2007: 26). Görüldüğü üzere bu bilimsel tanımlamalarda kelimenin sadece belirli yönleri ele alınmıştır. Korkmaz *somut* ve *soyut* kavramlara vurgu yaparken Topaloğlu *anlam*’a vurgu yapmaktadır. En geniş ve tatmin edici açıklama ise VARDAR’inkidir. VARDAR kelimeyi ses, imlâ ve dizim gibi çeşitli açılardan ele almakta ve çoğu dilbilimcinin kelimeyi “kesin nitelikli bir dil birimi” olarak görmediğini belirtmektedir. Gerçekten de kelimenin tam, bütüncül, kesin bir tanımını yapmak pek mümkün gözükmemektedir. Zira kelimeyi dört dilbilimsel düzlemde yani ses bilgisi, biçim bilgisi, söz dizimi ve anlam bilgisi düzeylerinde ve hatta yazıma yani imlâyâ göre ayrı ayrı tanımlayabilmek mümkündür. VARDAR’ın tanımının sonunda *anlambirim*, *dizim* ve *birleşkebirime* değinmesi de bununla ilgilidir.

Çeşitli yayınlarda genel olarak kelimenin en azından dört farklı yolla tanımlanabileceği belirtilmektedir. Bu ve diğer farklı tanımlamalar ile bu tanımlamaların ihtivâ ettiği çeşitli problemler şunlardır:

1. İmlâlık kelime (İng. “orthographic word”): Yazılı bir metinde kenarlarında boşluklar olan fakat ortasında boşluk olmayan kelimedir. Genel olarak kelimenin anlambilimsel (İng. “semantic”), sesbilimlik (İng. “phonological”) ve gramerlik (İng. “grammatical”) bir bütünlük olduğu ve yazıda kelimelerin boşluklarla birbirinden ayrılarak yazıldığı kabul edilebilir. İmlâlık kelime yalnızca yazıda vardır, konuşmada yoktur ve esasında dilbilimin inceleme alanına bu açıdan dahil olmaz; bk. TRASK 1998: 342-343, HARTMAN ve JAMES 1998: 155, DIXON ve AIKHENVALD 2003: 7, *What is a word?:* 1-2.

İmlâlık kelime ile ilgili temel problem bunun bir yazı tercihi olduğu ve genel olarak kelimeyi ayırt etmemizde bir ölçüt olarak alınamayacağıdır. Meselâ *Ttü.nde geliyor musun; fakat ben de hastayım; şunu bil ki gitmeyeceğim* gibi yapılarda *geliyor, musun, ben, de, hastayım, şunu, bil, ki, gitmeyeceğim* birer imlâlık kelime olarak algılanacaktır. Oysa özellikle *musun* ve *de* yazıda ayrı kelimeler olarak gösterilmelerine rağmen fonolojik olarak bir önceki kelimenin çekimli hâliymiş gibi o kelimeye bağlıdırlar, yani ses uyumlarına dahil olurlar. Ayrıca *hastayım, şunu* gibi çekimli yapılar birer sözlükbirim olarak sözlüklerde yer almaz. Özetle iki türlü eşleşmezlik

söz konusudur: Bir imlâlık kelimeyle bir fonolojik kelime ya da bir imlâlık kelimeyle bir sözlükbirim eşleşemeyebilir. Başka dillerden de bu tip örnekler verilebilir. Meselâ İngilizce *ice cream* ibâresi iki ayrı imlâlık kelime iken tek bir sözlük birimdir (TRASK 1998: 343, *What is a word?:* 1). Ayrıca birbirinden farklı yazı tercihlerinin olduğu unutulmamalıdır. Meselâ bazı eski yazı sistemlerinde kelimeler birbirlerinden ayrı yazılmazdı; Latin yazısı örneği için bk. Ek 9.

2. Sesbilimlik kelime (İng. “phonological word”): Fonolojik ölçütlere göre tek bir birim olarak söylenen kelimedir (TRASK 1998: 342-343, HARTMAN ve JAMES 1998: 155, DIXON ve AIKHENVALD 2003: 13, *What is a word?:* 2-3). Sesbilimlik kelimeyi tanımlamak için tek bir ölçütün varlığından söz edemeyiz, fakat her dilin belirli ölçütleri olduğunu söyleyebiliriz; bk. DIXON ve AIKHENVALD 2003: 13-18. Meselâ İngilizce *the rest of the books’ll have to go here* “kitapların geri kalan kısmı buraya gelmiş olacak” cümlesindeki sesbilimlik kelimeler */the rest/ /of the books’/ll /have to/ /gol /herel* dir (*What is a word?:* 2). Ya da Fransızca *je ne l’ai pas vu* “onu görmedim” cümlesi hem gramer hem de fonolojik bakımdan tek bir kelime gibi algılanabilir (DIXON ve AIKHENVALD 2003: 9). Ttü.ndeki *görmüyor musun geliyorlar işte* cümlesindeki sesbilimlik kelimeler ise */görmüyormusun/ /geliyorlar/ /işte/* şeklindedir. Görüldüğü üzere meselâ *geliyorlar* kelimesi ayrı ayrı */gl /el /ll /il /yl /ol /rl* seslerinden oluşmaktadır fakat bu sesler tek bir sesbilimlik kelimeyi meydana getirirler: */geliyorlar/*.

3. Sözlükbirim (İng. “lexical item”, “lexeme”): Sözlüklerde madde başı olarak yer alan kelimelerdir. Bu kelimelerin çekimli hâlleri ayrı madde başları olarak verilmez (TRASK 1998: 342-343, HARTMAN ve JAMES 1998: 155, DIXON ve AIKHENVALD 2003: 6-7, *What is a word?:* 3). Kelime teriminin bazen kökleri bazen de kelimelerin çekimli şekillerini karşılamak için kullanıldığını görebiliriz. Meselâ İngilizce’de *look* “bak-” bir sözlükbirimdir, fakat *look* (geniş zaman), *looks* (geniş zaman), *looked* (geçmiş zaman), *looking* (şimdiki zaman) biçimleri ise onun çekimleridir (DIXON ve AIKHENVALD 2003: 6-7). Aynı şekilde Ttü.nde *kitaplık* ve *koşmak* birer sözlükbirimken *kitaplığın*, *kitaplığa*, *kitaplıktan* ile *koşuyorum*, *koşacaksın*, *koşar mısın* ise onların çekimleridir ve sözlüklerde ayrı kelimeler olarak işlem görüp ayrı madde başları hâlinde bulunmazlar. Sözlükbirim esasında soyut bir birimdir. Dil,

bu soyut birimin çeşitli biçimlerini (İng. “citation forms”) kullanır ve bu biçimler tek bir kelimenin unsurlarıymışçasına işlem görür (İng. “lemmatisation”) : *dog* “köpek” (İng. *base form* “esas biçim”), *dogs* “köpekler” (İng. *inflected form* “çekimli biçim”) biçimleri < DOG “KÖPEK” (İng. *canonical form, headword, lemma* “genel biçim”) sözlükbirimiyle; *took* “aldı”, *taking* “alıyor” biçimleri < TAKE “ALMAK” sözlükbirimiyle bağlantılıdır (TRASK 1998: 18, 67, 83 ve 343, *What is a Word?:* 3-4, *Lemma (linguistics), Lemmatisation*). Bu noktada DIXON ve AIKHENVALD, sözlükbirimleri (meselâ *to look, kitaplık, koşmak*) belirli temel şekiller ya da kökler, sözlükbirimlerin çekimli hâllerini ise (meselâ *looks, kitaplığın, koşuyorum*) gramerlik kelime (İng. “grammatical word”) olarak tanımlarlar (2003: 7). Özetle, her kelimenin aynı zamanda birer sözlükbirim olduğu yanlıştır düşülmemelidir.

4. Gramerlik kelime (İng. “gramatical word”, “gramatical word-form”, “morphosyntactic word”); bk. TRASK 1998: 343, DIXON ve AIKHENVALD 2003: 18-25, *What is a Word?:* 4-5: Bir sözlükbirimin çekimli hâllerine (İng. “inflected forms”, “gramatical forms”) *gramerlik kelime* denilir. Bir kelimenin çekimli hâlleri o dilin yapı bilgisi ve sözdizimi esaslarınca cümle içinde yüklem gibi unsurlarla ilişkisinin sağlanmasını ya da bizatihi isim veya fiil kök ve gövdelerinin yüklem olabilmesini sağlar. Ttü.nde kelimelerin çekimli hâllerinin yalnızca eklerle sağlandığı yanlıştır düşülmemelidir. Meselâ: *çabuk gel* cümlesinde *gel* kelimesi *gel-* fiilinin, *bu elbise güzelmiş* cümlesinde de *elbise* kelimesi *elbise* isminin çekimli hâlleridir.

Genel dilbilim literatüründe kabul gören söz konusu dört kelime türüne ve tanımına ek olarak ya da bu tanımlarla yapılacak bir karşılaştırmayı mümkün kılmak için Ttü.nde, sesbilim / ses bilgisi, yapı bilgisi, anlambilim ve dizim bilgisi gibi dört dilbilimsel düzeyde kelimenin ne olduğu ya da bu düzeylerden hareketle kelimenin nasıl belirlendiği de önemlidir.¹⁶:

1.2.1.1. Sesbilim / Ses Bilgisi Açısından Kelime

Birer ses birliği olan kelimeler arasında yer alan duraklamalar, onların bütünlüğünün anlaşılmasını ve cümle içindeki yerlerinin belirlenmesini sağlar. Meselâ,

¹⁶ Bu bölüm, Prof. Dr. Mustafa UĞURLU’nun 2003-2007 yılları arasında verdiği *Türkiye Türkçesi ve Türkçe İçi Metin Aktarma Yöntemleri* ders notlarından faydalanılarak hazırlanmıştır.

/Fakat/ /Ahmet/ /dün/ /okula/ /gelmedi/ cümlesinde bu dilin konuşurunun salt fonolojik açıdan kolaylıkla ayırt edebileceği dört kelime mevcuttur: */fakat/, /Ahmet/, /dün/, /okula/, /gelmedi/*. Konuşucu burada kullanılan kelimelerin anlamlarını bilmese bile bu dilin ses dizgesini “edinmiş” olduğu için burada kaç kelimenin bulunmakta olduğunu aralardaki duraklamalar sayesinde rahatlıkla söyleyebilecektir.

1.2.1.2. Yapı Bilgisi Açısından Kelime

Kelimeler yapı bilgisi (İng. “morphology”) açısından tamamlanmış bütünlüklerdir ve bu tamamlanmışlığın sonucunda gerekli olan çekim eklerini alabilirler. Zira çekim eki almış olan kelimelere yeni bir türetme eki getirilerek farklı bir kelimenin meydana getirilmesi, bu kaideyi bozmayacak birkaç örnek dışında mümkün değildir. Meselâ *çamur, zeytinlik, kitapçı, susuz* kelimeleri morfolojik açıdan tamamlanmış birer bütünlüktür. Bu kelimeler gerekiyorsa çekim ekleri olarak cümle içinde işlevsel olarak kullanılabilirler: *çamurdan, çamurluğu, zeytinlikte, kitapçıya* gibi. Fakat *çamurdanlık* gibi bir yapı ses uyumlarına uysa bile morfolojik açıdan bir kelime olarak tanımlanamaz. Görüleceği üzere morfolojik açıdan bir kelimenin tanımlanması hem gramerlik kelimeye hem de sözlükbirim kavramına yakın bir tanımlamadır.

1.2.1.3. Anlambilim Açısından Kelime

Kelimeler anlambilim (İng. “semantics”) açısından da ayırt edilebilirler. Kelimeleri anlamı olan birimler olarak tarif edebiliriz. Kelimeye bu bakış açısıyla yaklaşıldığı zaman, belirli bir anlamı olmayıp da cümle içerisinde çeşitli görevlerde kullanılan yapılar bu tanımlamanın dışında kalacaktır. Ancak bu tip yapılar (bağlaç ve edatlar gibi) art zamanlı bir bakış açısıyla ele alındığı takdirde onların belirli bir süreç sonucunda ihtivâ ettikleri anlamları kaybedip salt göreve / işlevselliğe dayalı bir yapıya büründükleri kolaylıkla tahmin edilebilir.

1.2.1.4. Dizim Bilgisi Açısından Kelime

Dizim bilgisi (İng. “syntax”) açısından kelimeler cümle içerisinde kolaylıkla yer değiştirebilirler. Mesela; *Ahmet dün okula gelmedi* cümlesinde yer değiştirebilen yapıların birer kelime olduklarını söyleyebiliriz: *bugün gelmedi okula Ahmet dendi-*

ğinde yapıların yerlerinin değiştirilmesine rağmen, anlamlarını ve bütünlüklerini kaybetmemeleri bu yapıların birer kelime olduklarını göstermektedir. Ama *Ah dün met di me gel o la ku* gibi bir parçalamaya gidildiği takdirde tek heceli ve kök hâlinde kalanlar dışında herhangi bir kelime elde edilememektedir. O hâlde Ttü.nin dizim bilgisi açısından kelime, cümle içerisinde yerleri değiştirilebilen birimlerdir, denilebilir.

Görüldüğü üzere imlâlık kelime, sesbilimlik (“fonolojik”) kelime, sözlükbirim, gramerlik kelime, yapı bilgisi açısından kelime, anlambilim açısından kelime ve dizim bilgisi açısından kelime tanımlamaları birbiriyle çoğunlukla örtüşmemektedir¹⁷. Esasında doğal olan da budur, zira bir “şey”in farklı düzeylerde, farklı bakış açılarına göre ve farklı koşullara uygun olarak çeşitlenmiş tanımlarının olması pek tabiidir. Aktarma ve kelime arasındaki ilişki üzerinden hareket eden bu çalışmada, bir kelime ile bir aktarma metninde o kelimeyi karşılayan diğer bir kelime arasındaki ilişki öncelikle anlam açısından sorgulanacaktır. O hâlde esas odaklanılması gereken konu, kelimenin anlamıdır. Zira ne yapı bilgisi ne de dizim bilgisi kelimenin anlamıyla ilgilenir, yine aynı şekilde kelimelerin dizim ve yapı bilgisi özellikleri de çeviri veya aktarmanın doğrudan konusunu oluşturmaz. Ancak elbette çeviriden farklı olarak aktarmanın doğası gereği kelimeler arasında ses, yapı, köken paralelliği çok daha sık söz konusu olabilmektedir, fakat buna rağmen her zaman için ilk amaçlanan anlam örtüşmesidir.

1.2.2. Dil Göstergesi

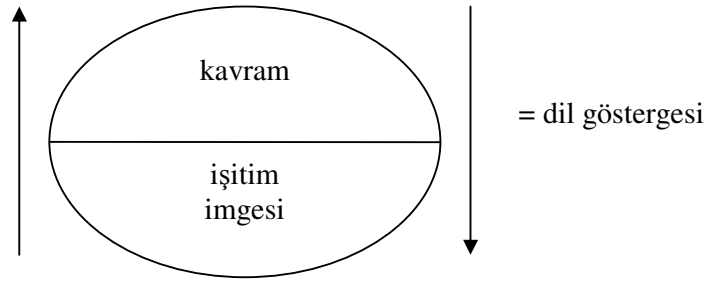
Dil göstergesi (ya da *dilsel gösterge*; Fr. *linguistique signe*, İng. *linguistic sign*) XX. yüzyılın başlarında Ferdinand de SAUSSURE tarafından kuramsallaştırılmış bir kavramdır. SAUSSURE, öğrencileri tarafından derlenen ve Charles BALLY ve Albert SECHEHAYE tarafından 1916 yılında kitap bütünlüğünde yayımlanan ders notlarında (*Cours de Linguistique Générale* “Genel Dilbilim Dersleri”)¹⁸ bir *dizge* olarak tanım-

¹⁷ Bununla ilgili olarak çeşitli örnekler üzerinden yapılmış bir karşılaştırmalı tablo için bk. EK 10.

¹⁸ SAUSSURE ve Genel Dilbilim Dersleri ile ilgili kaynakça için bk. VARDAR 1998: 13-14. Ayrıca, KILIÇ 2005’te SAUSSURE’ün *De l’essence double du langage* “Dil Yetisinin İkili Özü Üstüne” adını taşıyan taslağının 1996’da SAUSSURE ailesine ait Cenevre’deki bir otelin limonluğunda bulunduğu ve bu metnin Rudolf ENGLER’in daha önce yayımlamış olduğu notlarla birlikte Simon BOUQUET ve

ladığı dilin, bütün göstergeleri inceleyecek olan göstergebilim (Fr. “sémiologie”) adını verdiği bir bilim alanının içinde incelenmesi gerekliliğini belirtir. Bu durumda doğal dil dizgelerini ele alan dilbilim, “göstergelerin toplum içindeki yaşamını inceleyecek” daha geniş bir bilim dalı olarak kurguladığı göstergebilim içinde yer alır (RİFAT 2000a: 28, ayrıca bk. SAUSSURE 1998: 45-47)¹⁹. Dil çalışmalarının, göstergebilimin²⁰ ve genelde yapısalcılık (İng. “structuralism”) olarak bilinen önemli bir entelektüel akımın kilit metinlerinden olan ‘Genel Dilbilim Dersleri’nin (HARRIS 2000: 255; VARDAR 1998: 5-8) birinci kesiminin birinci ve ikinci bölümleri dil göstergesinin tanımına ve özelliklerine ayrılmıştır; bk. SAUSSURE 1998: 106-123.

SAUSSURE’e göre dil göstergesi, bir kavramla bir işitim imgesinin birleşimidir:

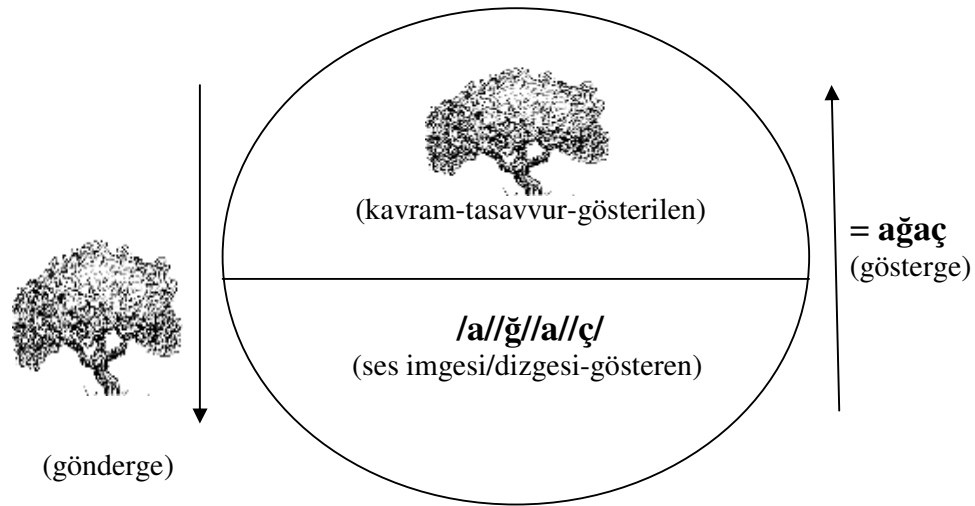

Rudolf ENGLER tarafından *Écrits de linguistique générale* (“Genel Dilbilim Yazıları”, Gallimard, 2002, 353 s.) adıyla yayımlandığı belirtilmektedir (bk. KILIÇ 2005: 66 ve ayrıca bk. SAUSSURE 2005).

¹⁹ Roland BARTHES ise bu düşüncenin tam tersini savunarak göstergebilimin dilbilimin bir dalı olduğunu söylemiştir. Çünkü ona göre, “her göstergesel sistem dil ile iç içedir” (RİFAT 2000a: 184, MORA 2006: 303).

²⁰ Göstergebilim (İng. “semiology”, “semiotics”; Fr. “sémiologie”, “sémiotique”) bir bilimsel alan olarak ortaya çıkışını hemen hemen aynı dönemlerde Caharles Sanders PIERCE (1839- 1914) ile Amerika’da ve F. De SAUSSURE (1857-1913) ile de Avrupa’da gerçekleştirmiştir. PIERCE, John LOCKE’un İng. “semiotic” terimini kullanarak genel bir göstergeler kuramı oluşturmaya çalışmıştır. SAUSSURE’ün iki ögesi olarak (gösteren + gösterilen) tasavvur ettiği göstergeyi o, üçlü olarak betimlemiştir: gösterge (İng. “sign”) ya da representamen + nesne (İng. “object”) + yorumlayan (İng. “interpretant”). SAUSSURE, göstergebilim için *sémiologie* terimini kullanır. Türkçe’de göstergebilim terimi ise batı literatüründeki iki terimi (İng. “semiotics” ve İng. “semiology”) karşılıyor gözükmektedir. Meselâ RİFAT 2000a’da bu konuya şöyle dikkat çekilmektedir: “Günümüzde doğrudan doğruya bildirişim amacıyla yaratılmış dizgelerdeki göstergeleri yine bildirişim sürecindeki işlevleri açısından araştıran ve dilbilimin betimleme yöntemini kullanan etkinlik alanıyla (semyoloji), bir dizge içindeki anlamların oluşumunu, üretiliş biçimini yeniden yapılandırın ve bu amaçla kendine özgü bir kuram geliştiren etkinlik alanını (semyotik), Türkçede aynı terimle belirtiler de birbirinden ayırt etmeyi bilmek gerekir.” (114; ayrıca bk. MORA 2006: 403-404). HAWKES da, *semyolojiyi* sosyal psikolojinin ve bu nedenle de genel psikolojinin bir alt alanı olarak görürken, *semyotiki* ‘mantık’la (İng. “logic”) aynı görür (bk. HAWKES 1997: 124). Bu iki öncü kuramcının (PIERCE ve SAUSSURE) ardından göstergebilimle ilgilenen ya da çalışmaları bu alanla bağlantılı olan çok sayıda kuramcı ve araştırmacı ortaya çıkmıştır: meselâ Charles William MORRIS, Roman JAKOBSON, Claude LÉVI-STRAUSS, M. Mihail BAHTIN, Alğirdas Julien GREIMAS, Roland BARTHES, Julia KRISTEVA, Tzvetan TODOROV, Jacques DERRIDA, Umberto ECO gibi. Göstergebilim, kuramları ve kuramcıları için bk. COBLEY 2000, HAWKES 1997, RİFAT 2000a, RİFAT 2000b ve ayrıca göstergebilimle ilgili Türkçe’deki belli başlı telif ve çeviri yapıtlar için bk. RİFAT 2000a: 229-232.

Bu iki öge birbirine sıkı sıkıya bağlıdır ve birbirlerini çağrıştırırlar. Kavram, nesnenin zihindeki tasarımıdır. İşte SAUSSURE kavramla işitim imgesinin birleşimine *gösterge* adını vermektedir. Kavrama *gösterilen*, işitim imgesine de *gösteren* adlarının verilmesinin anlam belirsizliğini sona erdireceğini belirtir (SAUSSURE 1998: 109). Kavram yani gösterilen dış dünyada yer alan nesnenin ya da bir olgunun (“gönderge”) zihindeki tasavvurudur, işitim imgesi ise */allyllalkl/, /klöllprrllül/, /çllçllllkl* gibi, seslerden oluşan bütünlüklerdir. Gösteren ve gösterilen, bir kâğıdın iki yüzü gibi birbirinden ayrılmaz bütünlükler olarak kabul edilirler:

Yukarıdaki şekilde dış dünyada yer alan *ağaç* (“gönderge”) ve gösterge olan *ağaç* ve göstergeyi oluşturan gösteren-gösterilen ilişkisi gösterilmektedir. Bu ilişki insana özgü bir yetenek olan simgeleştirmenin en yetkin biçimidir. Simgeleştirme belirli bir gerçekliği bir gösterge ile gösterimdir. Böylelikle bir şeyle başka bir şey arasında bağlantı kurulur (BENVENISTE 1995a: 31)²¹. Yani bu soyutlama ile *ağaç* göstergesi ile *ağaç* gerçekliği arasında bir bağlantı kurulmuş olmaktadır.

²¹ BENVENISTE insan dilinin bu simgeleştirme, soyutlama yetisini “insana özgü olan ve insanı düşünen bir varlık yapan” özellik olarak kabul eder: “Bu yetiyi en genel biçimiyle ve dil dışında ele alalım. Bir simge kullanmak bir nesnenin belirgin yapısını ayırt etmek ve farklı bütünlükler içinde bu nesneyi belirleyebilme yetisidir. İşte insana özgü olan ve insanı düşünen bir varlık yapan da budur. Simgeleştirme yetisi gerçekten de kavramın yalnızca bir örneği olan somut bir nesneden ayrı olarak oluşmasını sağlar. İşte hem soyutlamanın temeli, hem de yaratıcı imgelemin ilkesi burada yer alır. Oysa kavramsal işlevlerin temelinde yer alan bu simgesel nitelikli gösterim yetisi yalnızca insanda görülür. Çocukta

SAUSSURE, dil göstergesi ile ilgili “birinci ilke”yi “nedensizlik ilkesi” olarak belirlemiştir, yani gösteren ile gösterilen arasındaki ilişki nedensizdir: “Örneğin ‘kardeş’ kavramının kendisine gösterenlik yapan *k-a-r-d-e-ş* ses dizilişiyle hiçbir iç bağıntısı yoktur. Başka herhangi bir diziliş de onu aynı oranda gösterebilir.” Yani “göstereni gösterilenle birleştiren bağ nedensizdir” daha açık bir ifadeyle “dil göstergesi nedensizdir”. Diller arasındaki ayrılıklar, doğrudan doğruya da değişik dillerin varlığı bunu kanıtlar. (SAUSSURE 1998: 109-110). Oysa BENVENISTE gösteren ve gösterilen arasındaki ilişkinin nedensiz değil, her durumda birbirlerini çağrıştırmaları sebebiyle zorunlu olduğunu, nedensiz olanın gösterge ile nesne arasındaki ilişki olduğunu belirtmiştir (BENVENISTE 1995b: 76). Dil göstergesi ile ilgili “ikinci ilke” ise “çizgisellik”tir. “Gösteren işitimsel nitelikli olduğundan yalnız zaman içinde yer alarak gerçekleşir ve zamandan kaynaklanan özellikler taşır: a) Bir yayılım gösterir ve b) Bu yayılım bir tek boyutta ölçülebilir: O da bir çizgidir.” (SAUSSURE 1998: 112).

Araştırmacıların çoğu, kelimenin, yani gösterenin salt sese ve kavrama dayanan bir birim olmadığı konusunda birleşmektedirler. Kelimeler bunların dışında belirli çağrışımlara, duygu değerlerine ve çeşitli bilgilere sahiptir. Fakat bunlar genellikle ayrı maddeler hâlinde ele alınmakta ve bazılarının da her kelime için geçerli olmadığı savunulmaktadır. Anlama dâhil edilmesi gereken bu unsurlar da, gönderge-gösteren-gösterilen-gösterge ilişkisi içinde ele alınarak incelenmeli ve bir kelimenin anlam bütünlüğünü oluşturan unsurlar olarak kabul edilmelidirler. O hâlde kelimenin anlamını oluşturan unsurlar şunlardır:

1.2.3. Kelimenin Anlamını Oluşturan Unsurlar²²

1.2.3.1. Ses Dizgesi (İşitim İmgesi, Gösteren)

Bilindiği üzere dilin dayandığı temel birim seslerdir. Dil denilen olgu seslere dayanan bir dizgedir. Kelimeler de seslerden oluşan dilsel birimlerdir. Bir nesnenin adlandırılması, kodlanması sürecinde, yani gösterenin ortaya çıkışında önceliği be-

erken bir biçimde, bilinçli yaşamın hemen başlarında dilden önce ortaya çıkar. Ancak hayvanda bu yeti yoktur.” (BENVENISTE 1995a: 31)

²² Bu bölüm, Prof. Dr. Mustafa UĞURLU’nun 2003-2007 yılları arasında verdiği *Türkiye Türkçesi ve Türkçe İçi Metin Aktarma Yöntemleri* ders notlarından faydalanılarak hazırlanmıştır. Anlambilim ve Türkçenin anlambilimi ile ilgili olarak bir “özet”, “giriş” mahiyetinde AKSAN 1994’e, Türkçedeki en yetkin çalışmalardan biri olarak da AKSAN 1999’a bakılabilir.

lirli seslerin belirli yollarla bir araya gelmesi oluşturur. *Ağaç* objesi /al/, /ğl/, /al/, /çl/ sesleriyle, *ev* objesi /el/, /v/ sesleriyle, *çiçekçi* objesi /çl/, /il/, /çl/, /el/, /kl/, /çl/, /il/ sesleriyle şifrenir ve bunlar zihinde yer alan tasavvurlarıyla (kavram) ayrılmaz bir bütün oluştururlar. Ses, dilin gözlemlenebilen, yani işitilen, somut, maddî olgusudur. O hâlde ses, kelimenin yapı taşı olduğuna göre kelimenin anlamını oluşturan temel unsur da sestir.

Ses dizgesi konuşurlar arasında sapmaların, farklılıkların en az olduğu unsurdur. Aksi hâlde iletişimden söz edilemezdi. Çeşitli bireysel ve yöresel farklılıklar bu sapmaları oluşturur. Meselâ konuşucular arasındaki /patlıcan/, /patlıcan/, /patlıcan/ gibi söyleyiş farklılıkları bu kelimenin anlaşılmasına ve algılanmasına mâni olmayan çeşitliliklerdir.

1.2.3.2. Tasavvur (Kavram, Gösterilen)

Tasavvur, dış dünyada yer alan bir objenin zihindeki yansımasıdır. Nesnelere genel hâlleri ve temel görünüşleri ile depolanırlar. Nitekim *ağaç* nesnesinin genel bir görünümü vardır ve bu insanlar arasında pek bir değişikliğe uğramaz. Fakat ses dizgesinden farklı olarak sapmalar daha fazla olabilir, ama gene de bu anlaşmayı engellemeyecek düzeydedir. Zira *ağaç* dendiğinde kimsenin aklına *ev* ya da *araba* görüntüsü gelmez. Burada vurgulanılması gereken önemli bir husus tasavvurun esasında o nesnenin görüntüsü ile ilgili olmasıdır, yani o nesnenin nitelikleri ile ilgili bilgiler değildir. Tasavvur salt görüntüye dayanmaktadır ve bu görüntü o nesnenin genel ve ortak bir biçimi olması sebebiyle kişiden kişiye kabul edilebilir bir sınır içinde çok çeşitli farklılıkları ihtivâ etmez. Bu görüntü bir fotoğraftan ziyâde bir resim olarak algılanmalıdır. Resmedenin bakışı ve yorumu gibi, tasavvur da iletişimi aksatmayacak oranda çeşitliliği içinde barındırır.

1.2.3.3. Mahiyet Bilgisi

Ses dizgesi ve tasavvura oranla konuşucular arasında sapmanın daha fazla olduğu bir diğer unsur “mahiyet bilgisi”dir. Mahiyet bilgisi ile dil dışı dünyadaki obje ile ilgili her türlü bilgi kastedilmektedir. Meselâ *kitap* kelimesinin anlamına “bir kapağı olduğu”, “çeşitli sayıda sayfaları olduğu”, “bir yazarının olduğu”, “roman, şiir,

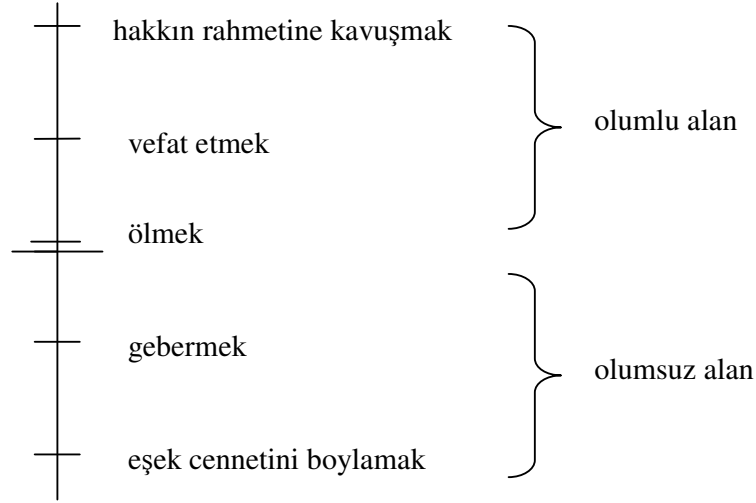
ders kitabı, ansiklopedi vb. olabileceği” gibi bilgiler de dâhildir ve işte bu bilgiler mahiyet bilgisini oluşturur.

Bir kelimenin mahiyet bilgisi kişiden kişiye değişebilir. Meselâ bir araba tamircisinin *motor* kelimesi ile ilgili bilgisi ile bir ev kadınıninki arasında ayrıntı açısından pek çok farkın ve çeşitliliğin olması doğaldır. Çünkü motor, tamircinin gündelik yaşantısında çok fazla yer kaplayan bir nesnedir, bu yüzden ses dizgesi yönünden ev kadınıninki ile bir farklılık yokken tasavvur ve de özellikle mahiyet bilgisi açısından sapmalar olacaktır.

1.2.3.4. Duygu Değeri

Her kelime yukarıda saydıklarımızın dışında bir de çeşitli duygu değerlerine sahiptir. Kimi kelimelerin kullanılmasının hoş karşılanmadığı bunların yerine daha “kibar” olduğu düşünülenlerin kullanıldığı bilinmektedir. Meselâ tuvaletle ilgili pek çok kelimenin olması (*hela, ayakyolu, hacet yeri, 100 numara, wc* gibi), ya da cinsel organlar için farklı ve genellikle yabancı dillerden alınmış olan kelimelerin tercih edilmesi bu duruma örnektir. Yani kimi kelimeler ilgili oldukları objelerin etkisiyle de negatif yönde bir değer kazanarak ya sadece argo içinde kullanılır ya da kullanımdan tamamen düşerler.

Buna benzer bir örnek de *ölüm* kavramı ile ilgili pek çok kelimenin kullanılıyor olmasıdır. Türkçede ölümle ilgili çok çeşitli tabirler vardır: *vefat etmek, gebermek, hakkın rahmetine kavuşmak, eşek cennetini boylamak, ölmek* gibi. Bunlar olumlu ya da olumsuz duygu değerlerine sahiptir, bu değerlerin birbirlerine göre durumu şu modellerle kurgulanabilir:

Böyle bir sınıflandırmada bu tabirlerin genel olarak olumlu ve olumsuz alanda yer almalarının dışında kendi aralarında da bir derecelendirmeye tabi tutulmaları gerektiği ortaya çıkmaktadır. Neticede *vefat etmekle gebermek* arasında duygu değeri yönünden bir fark olduğu gibi *vefat etmekle hakkın rahmetine kavuşmak* arasında da bir fark vardır. Ayrıca şu da belirtilmelidir ki *gebermek* kelimesi Ttü. için “kesin” olarak negatif alanda iken Ttü.nin iki konuşuru için negatif alanın farklı derecelerinde yer alması doğaldır. Kelimelerin duygu değeri ile ilgili genel örnekler de verilebilir. Meselâ “Herhangi bir dilden seçeceğimiz *kanser, verem, ölüm, cenaze, tabut, morg, salgın, ayrılık, açlık, isyan, terör, üveyana...* gibi sözcüklerin insanda ürperti, tedirginlik, korku, karamsarlık gibi duygusal etkilerde bulunacağını yadsımak kolay değildir. Bu göstergelerle karşılaştırılınca *ilkbahar, kardelen, menekşe, aşk, zafer, başarı, vatan, gençlik, yavru, yetim, öksüz...* gibi sözcüklerin iyimser bir hava yaratacağı, güzel, iyi duygular getireceği de yadsınamaz.” (AKSAN 1999: 56)

Pek çok araştırmacı bazı kelimelerin duygusal değerlere sahip olduğu konusunda hem fikirken *kalem, pencere, bardak* gibi kelimelerin ise bir değere sahip olmayıp nötr olarak sınıflandırılmaları gerektiğini düşünmektedir. Oysa kelimeler ve anlamları içinde buldukları bağlama göre biçimlenir, meselâ *ekmeğimi kalemimle kazanıyorum* cümlesinde *kalem* kelimesinin olumlu bir değere sahip olduğu kuşkusuzdur. Her kelimenin bir duygu değerine sahip olduğu düşünülebilir. Nitekim duygu değeri, çağrışımlarla ve yaşanmışlıklarla da yakından alâkalıdır ve aslında nötr gibi algılanan

pek çok sözcük farklı konuşucularda farklı değerlere sahip olabilmektedir. Meselâ bir annenin *biberon* sözcüğüne yüklediği değer veya işinden nefret eden bir garsonun *müşteri* kelimesine yüklediği değer, nötr gibi gözüken bu kelimelerin her hâlükârda pozitif ya da negatif yönde bir değere sahip olduğunu göstermektedir. Bu sebeple kelimelerdeki değer unsuru da tıpkı ses dizgesi (gösteren) ve tasavvur (gösterilen) gibi kelimenin anlamını oluşturan bir unsur olarak ele alınmalı ve kişiler arasındaki sapma oranının ses dizgesine, tasavvura ve mahiyet bilgisine oranla daha fazla olduğu da unutulmamalıdır.

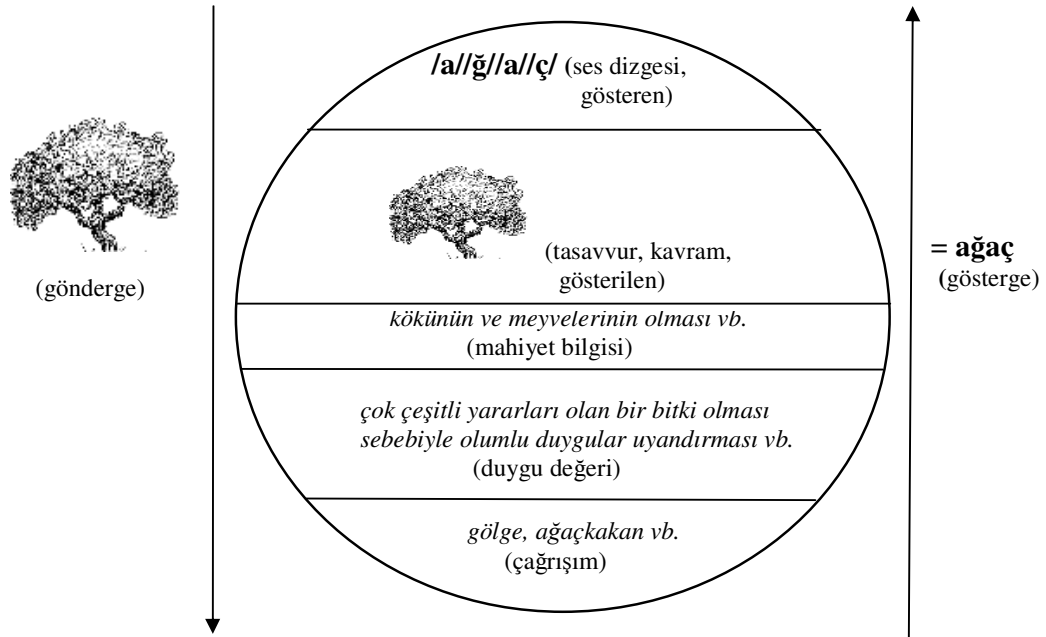
1.2.3.5. Çağrışım

Her kelime ses, görüntü, mahiyet bilgisi ve duygu değeri açısından bir başka kelimeyi ya da kelimeleri çağrıştırmalıdır. Çağrışımlara bireylerin yaşanmışlıkları ve bakış açıları da yansiyebilir. O hâlde belirttiğimiz bu beş madde içinde konuşucular arasında en fazla farklılığın, sapmanın olduğu anlam unsuru çağrışımıdır.

Tiner kelimesiyle ilgili olarak kolayca *iner*, *biner* gibi sese dayalı çağrışımlar, *bali-esrar* gibi mahiyet bilgisi ile ilgili çağrışımlar aklımıza gelebilir. Tasavvura dayanan çağrışımlara ise *fasulye sırtığı* benzetmesi verilebilir. Kelimeler sayesinde yapılan bu tip çağrışımlar, yani bir anlamda benzetmeler, edebiyatın özellikle de şiirin temel söz sanatlarını meydana getirmektedir. Nitekim kafiye ve redif de sese dayalı çağrışımların birer örneğidir. Çağrışımlar, kelime uydurmalarına da sebep olur ve halk etimolojisinin de temelini teşkil ederler: *trabzon* > *tuğra bozan*, *soutien* > *sütyen*, *garde-robe* > *gardolap* gibi.

Çağrışımları genel olarak ikiye ayırmak mümkündür: *kestirilebilir çağrışımlar* ve *kestirilemez çağrışımlar*. Kestirilebilir çağrışımlardan kastedilen, konuşucular arasında ortaklaşmanın nispeten daha fazla olduğu çağrışımlardır. Kestirilemez çağrışımlar ise ortaklaşmanın daha az, sapmanın daha fazla olduğu çağrışımlardır: *Kestirilebilir çağrışımlar*: *dergi-sergi-yergi*; *sergi-resim-ressam*; *tinertiner-bali*. *Kestirilemez çağrışımlar*: *tinertiner-tinerçi çocuklar tarafından öldürülen bir kişinin ismi*.

O hâlde SAUSSURE’ün gösteren – gösterilen ilişkisini modellediği şeması, kelimenin anlamını oluşturan bu beş unsuru bir arada gösterebilmek için yeniden şöyle kurgulanabilir:

1.2.4. Kavram Alanı (Dil Alanı, Sözcük Alanı, İng. “semantic field”, Alm. “Wortfeld”)

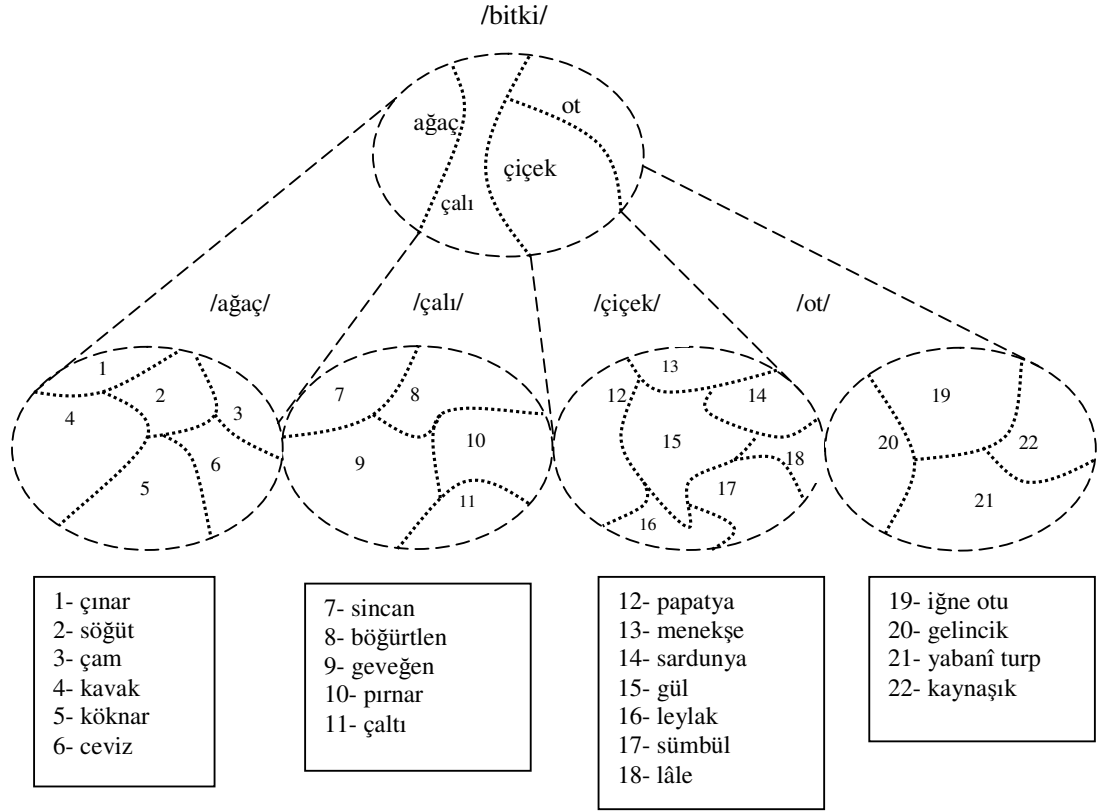
Kavram alanı ilk olarak, SAUSSURE’den etkilenmiş bir Alman dilcisi olan Jost TRIER tarafından 1931 yılında ortaya atılmış bir kuramdır²³. “Bu kuramın temeli, kavramların zihinde birbirinden soyutlanmış olarak ayrı ayrı bulunmadıkları, bir mozayik gibi birbirleriyle sınırlandıkları, içinde birbirlerini etkiledikleri alanlar oluşturdukları biçiminde açıklanabilir.” (AKSAN 1999: 42). “Bu kurama göre her kavramın değeri, ancak kapladığı yerle ve öteki kavramlarla bağıntısına göre belli olmaktadır.” (AKSAN 1989: 254). Kavram alanını “birbiriyle ilişkili ve birbirine yakın kavramların, eşanlamlıların, içinde düşünüldükleri alan” olarak tanımlanabilir. Türkçe-

²³ Jost TRIER (1931). “Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes”, Heidelberg. Kavram alanı ile ilgili diğer çalışmalar için bk. AKSAN 1989: 254; 1. dipnot.

deki *bıkmak-bezmek-usanmak-bıkkınlık getirmek, usanç, bezginlik, bıkkınlık* vb. öğelerin bir kavram alanı içinde düşünülebilmeleri mümkündür. Burada zihnin nasıl işlediği, dil denem sistem içindeki çeşitli öğelerin konuşma, okuma, yazma sırasında nasıl seçildikleri önem kazanmaktadır (AKSAN 1989: 254). Bu, insan zihninin önemli bir yeteneğidir, zira kavramların yani bir anlamda dünyadaki nesnelere soyutlanması ile elde edilen yansımalarının ayrıştırılması, sınıflandırılması ve daha genel kavramların içinde depolanması demektir. Zihin âdetta bir dosyalama metoduyla çalışır. Benzer kavramları aynı alan içinde tutarken, yakın olanları yan yana barındırır ve bunların alt unsurlarını da ilişkili oldukları kavramlarla beraber saklar. Yani *menekşenin, gülün, sardunyanın* ortak niteliklerine dayanarak yapılan bir sınıflama bizi “çiçek” kavramına, *köpek, inek, at, tilki, tavşan* vb. canlılar ise “hayvan” genel kavramına ulaştırır. Böylece, bir sınıflandırmayla *canlı, bitki, memeli* gibi genel kavramlar oluşur (AKSAN 1999: 40). Bu kez de aynı sınıflandırma metodunun genel kavramlar için geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Yani *çiçek* kavramı muhakkak ki kendisine benzer ot, çalı, ağaç vb. kavram alanlarıyla yan yana olacaktır. Bunlar da bir üst kapsayıcı kavram alanının içerisinde (*çiçek < bitki < canlı* gibi) yer alacaktır; ya da “*alınmak, incinmek, kırılmak, gücenmek, darılmak, küsmek* gibi yakın anlamlıların oluşturduğu bir alanın varlığını düşünebiliriz. Bu öğelerin değerleri ve birbirlerinden ayrımları, alan içinde birbirlerine göre belirlenir”. (AKSAN 1999: 42-43).

Kavram alanlarının varlığını Türkçe, Almanca, Latince gibi tek tek diller için düşünebileceğimiz gibi konuşucuların her biri için de kolaylıkla düşünebiliriz²⁴. Aşağıdaki şekilde *bitki* kavram alanı ve bu kavram alanına bağlı alt kavram alanları gösterilmektedir. Bu kavram alanı örneği bir kişi diline (“idiolekt”) ait olabileceği gibi, bir ağza (“dialekt”), bir sosyal grup diline (“sosyolekt”) ya da bir yazı diline ait olabilir:

²⁴ İng. için yapılmış tipik bir kavram alanı modellemesi ve listesi için bk. EK 11 ve EK 12.

Dilin kelimeleri, yani kavramları tasnif edişi bu şekilde sağa-sola ve üste-alta doğru gerçekleştiği düşünülebilir. Daha genel kavramlar daha fazla kavramı kapsayan alanlar oluştururken aynı zamanda bir üst derecedeki kavramın kavram alanı içine dâhil olurlar. TRIER'e göre kavram alanlarının büyüklükleri birbirine eşitken içerdikleri kavramların alanları birbirine eşit değildir ve bunlar sürekli değişim hâlinindedirler. Mesela *bitki* kavram alanı içinde yer alan *ot*, *çiçek*, *ağaç* ve *çalı* gibi kavramların alanlarının büyüklüğü birbirine denktir. Fakat *çiçek* kavram alanı içinde yer alanlar yukarıdaki şekillerde görüldüğü gibi bilinebilirlik oranlarının ve kullanım sıklıklarının etkisiyle sürekli değişime uğrarlar, kapladıkları alan bakımından büyürler, küçülürler ve nitekim bazen de dilden atılırlar. Yukarıdaki şemada çizgilerin noktalar hâlinde gösterilmesi ise bu sınırların sürekli hareket hâlinde olduğunu ve değişebilirliğini göstermek içindir.

Kavram alanı kuramından hareketle her bir dilin kelimeleri tasnif edişinin kendine özgü olduğu, kavramların sıralanışının, kapladıkları alanların ve sayılarının çe-

şitlenebileceği öngörülebilir. AKSAN WEISGERBER'in görüşlerinden²⁵ hareketle, kısaca “dil, o dili konuşan insanların dünya görüşünü yansıtır” şeklinde tanımlanabilecek görüşe de uygun olarak şu yorum yapmıştır: “Weisgerber'in görüşüne göre dil, dünyayı söze dönüştürme olayıdır; insanlar bir *dil ara-dünyası*'nda yaşarlar ve bu dünyayı birbirleriyle sınırlanmış bütünlükler, kavram alanları hâlindeki dil öğeleri kurar. Dil alanı, dil ara dünyasının bir kesitidir. Burada belirtmek istenen gerçek, insanın dünyayı anadilinin penceresinden tanıdığı ve kavramların, kavram alanlarının o dile özgü olduğudur. Örneğin Türkçede yıkama işleminin değişik sözcükleri olan *yıkamak, çalkalamak, durulamak, şartlamak* kavramlarının –özellikle sonuncu kavramın tümüyle aynı başka bir dilde bulmak kolay değildir. Aynı biçimde, *börtmek, kızartmak, kavurmak* gibi, aralarında aynı işlemin derece farkları bulunan öğelerin karşılıkları her dilde aynı kavram alanını oluşturmaz. Türkçede, özellikle renkler dünyasında görülen çeşitliliği ve kendine özgü nitelikleri başka bir dilde bulamayız.” (1999: 43). Buradan hareketle iki anlaşma birliğinin birbirine çevrilmesinde, aktarılmasında tam bir örtüşmenin mevcut olamayacağı düşüncesine ulaşılmaktadır. Nitekim UĞURLU 2004: 31'de de bu görüşe değinilmiştir.

1.2.5. Sonuç

Aktarma, doğası gereği daha çok bir “sözcüğü sözcüğüne dönüştürme”dir. Kelimenin aktarmada kazandığı bu önem kaynak metindeki bir kelimenin hedef lehçede eş değerinin bulunması meselesini birincil kılmaktadır. Nitekim UĞURLU 2000, 2004 ve 2006, KARADOĞAN 2004, DEMİR 1997, KIRIŞÇIOĞLU 2006'daki kelime eş değeriyle ilgili bulgular, kelime ve anlamı konusunun göz ardı edilemeyeceğini göstermektedir.

UĞURLU, Türk lehçeleri arasında kelime düzeyinde bir “tam eş değerlik”ten söz etmenin çoğu zaman mümkün olmadığı, ancak “kabul edilebilir eş değerlik”ten bahsedilebileceği görüşündedir (2004: 319). Bir başka deyişle UĞURLU, yukarıda kelimenin anlamını oluşturan unsurlar kısmında bahsedilen ses dizgesi, tasavvur, mahiyet bilgisi, duygu değeri ve çağrışımlar açısından tam bir örtüşmenin olmadığını

²⁵ Leo WEISGERBER (1951). “Das Gesetz der Sprache als Grundlage des Sprachstudiums”, Heidelberg: Quelle & Meyer.

kastetmektedir. Nitekim meselâ Kazak Türkçesinde *at* ile Ttü.ndeki *at* kelimeleri kabul edilebilir eş değerlerdir, ancak sözlüklerde kelimenin anlamı verilirken doğal olarak değinilmese de, *at* eti yiyen Kazaklarla, yemeyen Türkiye Türklerinin kelimeye yükledikleri değer ve çağrışımlar farklı olacaktır (2004: 32). İşte bu noktada araştırmacı iki dil birliğinin dayandığı kültürlerin farklı olabilmesi sebebiyle söz konusu iki dil birliğinin birbirine “gerçekten” çevrilemeyeceği fikrine özellikle değinmektedir (2004: 31).

Bölüm 1.2.'de anlatılanların sonucunda, iyi bir aktarmanın kelime düzeyindeki ölçütü, hiç şüphesiz, kelime, kelimenin anlamı ve kelime eş değerliğinin ne kadar anlaşıldığı, ciddiyetle ele alındığı ve içselleştirildiği ile doğru orantılıdır ön kabulüne ulaşılabilir.

1.3. DEDE KORKUT OĞUZNÂMELERİ

Türk dili tarihi içinde ayrı bir yeri olan D.K.O., taşıdığı edebî, tarihî, kültürel ve dilsel önem gereği farklı disiplinlerde üzerine çokça çalışmanın yapıldığı bir metindir. D.K.O.nin Dresden Nüshası (= DrN.) olarak bilinen yazması, *Kitâb-ı Dedem Korkud 'alâ lisân-ı tâife-i Oğuzân*, H. O. FLEISCHER tarafından Dresden'deki Krallık Kütüphanesi'nde bulunmuştur. Heinrich Friederich von DIEZ, 1815 yılında söz konusu yazmanın istinsahını yapmıştır ve bu istinsah hâlen Berlin Devlet Kütüphanesi'ndedir. Daha sonra DrN. üzerine, SERTKAYA'nın öncü çalışmalar olarak nitelendirildiği (DNGB: 11-14) ve içlerinde A. TUMANSKIY ve V. V. BARTOLD'un çalışmalarının da bulunduğu bir dizi çalışma yapılmıştır. DrN.nın ilk metin neşrini ise DIEZ'ın istinsahını kullanarak Kilisli Muallim Rıfat 1916 yılında yapmıştır. Ardından 1938'de Orhan Şaik GÖKYAY ve 1939'da Hamid ARASLI aynı nüshanın neşrini, yani transkripsiyonunu gerçekleştirmişlerdir. D.K.O.nin ikinci yazması İtalyan Türkolog Ettore ROSSI tarafından 1950 yılında keşfedilmiştir. ROSSI, Vatikan Nüshası (= VaN.) olarak da bilinen bu metni, *Hikâyet-i Oğuz-nâme-i Kazan Bég ve gayrı*, 1952 yılında yayımlamıştır; bk. ROSSI 1952 ve 1999. İkinci yazmanın keşfinden ve yayımından sonra D.K.O.nin metin neşirlerinin sayısının arttığı görülmektedir; bu yayınların kronolojik bir listesi için bk. DNGB: 15-16. İçinde DKK-I, DKK-G, DKO, DNGB, KBO ve DK-Ö'nün de bulunduğu bu yayınlarla birlikte, D.K.O. üzerine dil-

bilim, edebiyat, folklor, tarih vb. disiplinlerde pek çok çalışma yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir.

DrN.nda *başlangıç* ya da *giriş* olarak adlandırılan kısa bölümün dışında şu on iki “boy” yer almaktadır²⁶: *Dirse Hân oğlu Boğaç Hân, Salur Kazanun evi yağmalandığı, Bay Büre Beg oğlu Bamsı Beyrek, Kazan Beg oğlu Uruz Begün tutsak olduğu, Duha Koca oğlu Deli Domrul, Kaşlı Koca oğlu Kan Turalı, Kazılık Koca oğlu Yegenek, Basat Depegözi öldürdüğü, Begil oğlu Emren, Uşun Koca oğlu Segrek, Salur Kazan tutsak olub oğlu Uruz çıkardığı, İç Oğuza Taş Oğuz ‘āşī olub Beyrek Öldüğü*. VaN. ise DrN.na göre eksik bir nüshadır ve *başlangıç* ya da *giriş* olarak adlandırılan kısa bölümün dışında şu altı “boy”dan oluşmaktadır: *Dirse Hân oğlu Boğaç Hân, Bamsı Baryık, Salur Kazanun evi yağmalandığı, Kazan Begün oğlu Uruz Hân dutsak olduğu, Kazılık Koca oğlu Yegenek Beg, Taş Oğuz İç Oğuza ‘āşī olub Baryek vefāti*.

Genel olarak Oğuzların hikâyelerinin anlatıldığı bu “boy”larda, çadırlarda yaşayan ve temel ekonomik uğraşısı hayvancılık olan, boylara ayrılmış göçebe bir Türk topluluğunun, yani Oğuzların, iç ve dış ilişkilerini, savaşlarını, hayat tarzlarını, inançlarını, mitolojilerini vb. pek çok kültürel öğeyi bulmak mümkündür. Dede Korkut, “boylar”ı birbirine bağlayan ve boyları düzenleyip anlatan, kimi zaman aktif olarak olaylarda da yer alan bir ozan ve bir ortak kahramandır. Her “boy”, bağımsız bir eser olarak tek başına ele alınabileceği gibi; on iki “boy” bir bütünlük içinde tek bir eser olarak da kabul edilebilir (ERCİLASUN 2007a: 506).

D.K.O. genelde, Eski Anadolu Türkçesi²⁷ olarak adlandırılan, Oğuzca’nın Anadolu’da yazı dili olmaya başladığı Klâsik Osmanlıca öncesi bir döneme (11. yüzyıldan 15. yüzyılın ortalarına kadar) tarihlendirilmektedir. Gerçekten de D.K.O.nde Eski Anadolu Türkçesinin genel karakteristiği ve henüz standartlaşmamış bir dilin özellikleri gözlemlenebilmektedir. ERCİLASUN, D.K.O.nin “15. yüzyılda Doğu ve

²⁶ D.K.O.nin ve içinde yer alan metinlerin edebî türünün adlandırılması tartışmalarından kaçınmak için metinlerde geçen ve bu metinleri adlandırmakta kullanılan “boy” sözcüğü tercih edilmiştir: mese-lâ *Dirse Hân oğlu Boğaç Hân boyını beyân eder*. (DKO: 35). Ayrıca bu metinlerde “Oğuznâme” sözcüğü de aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır: *Dedem Korçut boy boyladı, şoy şoyladı, bu Oğuznâmeyi düzdi, koşdı*. (DKO: 48)

²⁷ krş. bazı çalışmalarda “Eski Osmanlıca”; “Eski Türkiye Türkçesi” (TİMURTAŞ 1994); “Eski Anadolu Oğuzcası”, “Eski Oğuzca” (GÜLSEVİN-BOZ 2004: 29); “Eski Oğuz Türkçesi” (ERCİLASUN 2004: 433 vd.); “Anadolu Merkezli Batı Türkçesi” (UĞURLU 2006: 2.); ayrıca bk. DEMİR-YILMAZ 2002 ve 2003: 83-85.

Güney-Doğu Anadolu ile Azerbaycan coğrafyasına hâkim olan Akkoyunlular zamanında son şeklini aldığı ve Osmanlıların Anadolu'nun Doğu ve Güney-Doğusuna hâkim olduğu 16. yüzyılda yazıya geçirildiği" düşüncesindedir (2007a: 505). ERGİN, genel olarak DrN.nın dilinin VaN.a göre daha eski olduğu, her iki yazma nüshanın da sonradan istinsah edilmelerine rağmen DrN.nın Eski Anadolu Türkçesi özellikleri taşıdığı, DrN.nın doğru ve iyi bir nüsha, VaN.nın ise yanlışları çok, dili daha yeni olan bir nüsha olduğu, hatta en azından VaN. ile DrN.nın aynı nüshaya dayandıklarının kabul edilmesinin gerektiği görüşündedir (*DKK-I*: 65 ve 68-69 ve *DKK-II*: 361) ve bu yüzden de DrN.ı asıl nüsha olarak belirlemiştir. KAÇALIN ise söyleyişi yansıtmada VaN.nın daha öncelikli, eski ve daha doğru olduğu görüşündedir (*KBO*: 12-15). TEZCAN ve BOESCHOTEN da ERGİN'in "DrN. eserin asıl yazıldığı, hikâyelerin içinde geçtiği sahanın dili olan Doğu Oğuzcasını, yani Azeri Türkçesini vermekte, VaN. ise Batı Oğuzcası, yani Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bulunmakta, eserin batı Oğuzcasına çevrilmiş bir şekli durumunda kalmaktadır" görüşünü (*DKK-II*: 361) kabul etmeyerek DrN.nın dilini Azerbaycan Türkçesi değil, Doğu Anadolu ağız özellikleri karışmış Eski Anadolu Türkçesi olarak tanımlamaktadırlar (*DKO*: 11). Araştırmacılar, ayrıca, D.K.O.nin en eski biçimleriyle nerede ve ne zaman yazıya geçirildiği sorununun çözümlenmiş olmadığı, değişik yer ve zamanlarda yazıya geçirilmiş veya sonradan bir araya getirilmiş olabileceklerini düşünmektedirler (*DKO*: 12).

REŞİDEDDİN'in 14. yüzyılın başlarına tarihlenen *Câmiü't-Tevârîh* adlı ünlü eserinde yer alan "Târîh-i Oğuzân ve Türkân" adlı bölümde Dede Korkut'tan bahsedilmesi, Ay beg ed-DEVÂDÂRÎ'nin yine 14. yüzyılın başlarına ait *Dürerü't- Tican* adlı eserinde Türklerin elden ele dolaştırdıkları iki kitap olduğu, bu kitaplardan birinin Oğuznâme adını taşıdığıнын kaydedilmiş olması ve D.K.O.ndekinden farklı da olsa bir Tepegöz hikâyesinin kısa bir özetinin verilmesi, D.K.O.nde *şoylama* olarak adlandırılmış bazı manzum parçaların *Şecere-i Terākime*'deki bazı parçalarla olan uzaktan benzerliği, YAZICI-ZÂDE'nin *Târîh-i Âl-i Selçuk*'unun başındaki Oğuznâme parçası, Ali Şir NEVAÎ'nin *Nesâi'mü'l-Mahabbe* adlı tezkiresinde olduğu gibi değişik kaynaklarda Dede Korkut'tan bahsedilmesi, Anadolu'dan Kazakistan'a kadar uzanan geniş coğrafyada Dede Korkut "boy"larının sözlü gelenekte yaşıyor olması D.K.O.nin, Oğuz Kağan Destanından bu yana devam edegelen bir Oğuznâme geleneğinin ya da sözlü bir Oğuz tarihinin parçası olma olasılığını kuvvetlendirmektedir;

bk. *DKK-I*: 34-51, *DKK-G*: xxxiii-lxxxiii ve cdliii-dlxxvii, ERCİLASUN 2007a ve 2007b, *DKO*: 12, AKAR 2005: 278, ÖZKAN 1997, ERDEM 2005.

1.4. AKTARMALAR

D.K.O.nin aktarılmasının belki de en temel problemi, D.K.O.nin yeni bilimsel neşirlerinin yapılması ve bu yayınlarda yeni okuma, metin tamiri ve anlamlandırma tekliflerinin bulunmasıdır. Doğal olarak aktarıcılar D.K.O.nin en çok bilinen ve tanınan neşirlerini esas olarak almakta, makale ya da kitap düzeyindeki yeni yayınları ve dolayısıyla yeni teklifleri gözden kaçırabilmektedirler. Meselâ Muharrem ERGİN'in ilk olarak 1958 yılında yayımladığı *DKK-I* ve 1963'te yayımladığı *DKK-II* ile Orhan Şaik GÖKYAY'ın ilk olarak 1973'te yayımladığı *DKK-G*, uzun yıllar D.K.O.nin önemli bilimsel yayınları olarak kabul edilmiştir. ERGİN ve GÖKYAY'ın kendi aktarmaları da dâhil olmak üzere bu süreç içerisinde yapılmış olan ve günümüzde yapılan aktarmaların büyük çoğunluğu bu yayınlara dayanmaktadır. Ancak aradan geçen süre içerisinde yukarıda da değinildiği üzere kitap bütünlüğünde ya da makale olarak aralarında *DKO*, *DK-Ö*, *KBO*, *DNGB*, ATA 2004, SERTKAYA 2004, 2006a, TEKİN 2004, TULUM 2003, KARASOY-YAVUZ 2004, KAÇALIN 2004, GÜNER 2006'nın da olduğu ve burada anılmayan benzeri pek çok çalışma yayımlanmıştır, yayımlanmaya devam etmektedir. Söz konusu yeni okuma, metin tamiri ve anlamlandırma tekliflerine burada değinmek mümkün değildir; zira her çalışmaya bizzat bakılarak bunlar öğrenilebilir, ancak dört yeni yayın üzerine küçük ölçekli bir deneme için bk. DENİZER 2006. D.K.O.ni doğru anlamaya, eksiksiz bir metin elde etmeye yönelik olan bu çalışmaların uzun bir süre devam edeceği, araştırmacılar arasında görüş ayrılıklarının da olabileceği öngörülebilir; bu açıdan D.K.O.nin aktarılması da hiç değilse şimdilik sürekli devam edecek bir faaliyet olarak gözükmektedir. O hâlde D.K.O.nin aktarıcıları metin neşri seçimleri, yeni okuma, metin tamiri ve anlamlandırma tekliflerini görmedikleri yahut göremedikleri *-Er*, *Gök*, *Se* gibi ünlü aktarmaların aktarıcıları artık hayatta değililer- için eleştirilemezler. Ancak en son çıkan ya da yeni baskısı yapılan aktarmalarda özellikle *DKO*'nun göz ardı edilmediği de bir gerçektir.

D.K.O.nin çeşitli yaş gruplarına hitap eden, gazeteler tarafından dağıtılan ya da çok baskı yapan, yani tanınırlığı yüksek olan aktarmaları arasından bu çalışmada

kullanılmak için seçilmiş on eser -alfabetik sırayla- ve bu eserlerin genel nitelikleri şöyledir:

Bin [*Dede Korkut*, Adnan BİNYAZAR, 2004]: Söz konusu eserin ilk baskısı 1973 yılında Milliyet Yayınları'ndan yapılmıştır. Yedi baskıya ulaşan eserin bu çalışmada incelenen son baskısı ise Yapı Kredi Yayınları, Doğan Kardeş dizisinden çıkmıştır. BİNYAZAR, *Önsöz'e Ek* bölümünde belirttiği üzere D.K.O. üzerine yapılan *DKO* gibi güncel çalışmaları da göz önüne alarak bu son baskıyı hazırlamıştır. Bu açıdan *Bin*, D.K.O.nin *DKO*'da ortaya konmuş ve yanıtlanmış pek çok problemini de içeren nispeten güncel bir aktarmadır. Meselâ *Er*, *Gök*, *Mi*, *Ka*, *Ün* gibi aktarmalardan bu bakımdan ayrılmaktadır. Eserin *Giriş* kısmında (12-111) önce Dede Korkut tanıtılmakta sonra da D.K.O., '*Oğul'un Önemi ve Toplumdaki Görevi* (51-53), *Kardeş* (61-63), *Kadın* (63-67), *Kadın Türleri* (67-72), *Ana Olarak Kadın* (83-84), *Hoşgörü* (85-87), *Destan / Hikâye / Masal* (88-94) vb. başlıklar altında çeşitli açılardan incelenip yorumlanmaktadır. Bu açıdan *Bin*, salt bir aktarma olmaktan ziyâde D.K.O.ni edebî ve kültürel açıdan da tanıtan ve yorumlayan nispeten kapsamlı bir eserdir. Eserin ikinci kısmını D.K.O.nin aktarması teşkil etmektedir (111-288). Eserin sonunda bir *Küçük Sözlük*'e yer verilmiş ve ayrıca *Yararlanılan Kaynaklar* belirtilmiştir (307-309). D.K.O.nde yer alan "giriş" kısmını ve on iki "boy"u sırasıyla aktaran eserde *soylamalar* kafiyelere de dikkat edilerek şiir biçiminde aktarılmış, bazı kelimeler *Küçük Sözlük* bölümünde anlamlandırılmıştır. BİNYAZAR, D.K.O. aktarırken nasıl bir yol izlediğini, nasıl bir bakış açısından hareket ettiğini *Önsöz* ve '*Önsöz'e Ek* kısmında (7-11) ifâde etmektedir: "Hikâyelerin anlatım değerini bozmamaya çalışarak, kimi yaygın sözcükleri kullanmaktan kaçınmadım." (8); "Ben, Dede Korkut anlatılarını toplum kesimlerine ulaştırmak amacıyla bu işe giriştim." (...) "*At ayağı külük olur, ozan dili çevik olur* özsözünde geçen 'külük' sözcüğünü aşmak için, sözü şöyle değiştirmekte sakınca görülmebilir: 'Atın gücü ayağındadır, ozanın gücü dilindedir'. Ama, 'tan atanda', 'sabah aydınlığında', 'gün ağarırken', 'ala şafak' anlamlarına gelen 'alar sabah' sözünü değiştirmeye kalkarken anlatının dil akışımını göz önünde bulundurmalısınız. Hangi karşılığı koyarsanız koyun, 'alar sabah' sözündeki dilsel görüntünün yarattığı betimi başka bir sözle karşılayamazsınız. Elazığ'ın Ağın ilçesinde, günlük dilde 'sabah alacasında' biçiminde kullanıldığını bilerseniz de." (...) "Ben bu onarımda yakın anlamlı sözcükleri kullanmada daha

özgür davrandım. Ama, anlatıyı geniş okur kesimlerine ulaştırmayı düşünürken, nedenli özgür olsam da metnin özgün havasını tutmaya özen gösterdim.” (...) “Böylece okur, yer yer kitabın sonundaki Küçük Sözlük’e de başvurarak daha pürüzsüz bir metinle karşılaşmış olacaktır.” (10-11)

De [*Dede Korkut Hikâyeleri*, Hayati DEVELİ, 2006]: Bu aktarma, hem günlük bir gazetenin armağanı olması hem de aktarıcının bir Türkolog olması sebebiyle önemlidir. Alkım Yayınevinden çıkan bu birinci baskının *Giriş* kısmında (7-14), Dede Korkut ve D.K.O. tanıtılmış, *DK-Ö* ve *KBO* gibi son çıkan yayınlar da dahil olmak üzere D.K.O. üzerine yapılan bilimsel çalışmalar hakkında kısa bilgi verilmiştir. Kaynak metnin “giriş” kısmı ve on iki “boy” sırasıyla aktarılmıştır. Sınırlı sayıda dipnot (11 adet) kullanılmıştır.

E [*Dede Korkut. İlköğretim okulları için*, Melih ELAL, 2006]: Say Yayınları’nın 100 Temel Eser dizisinden çıkan eserin iç kapağında eserin hangi hedef okuyucu kitlesine yönelik olduğunu belirten “Bu kitap, özgün yapı bozulmadan 9-14 yaş grubuna uygun biçimde düzenlenmiş; cümle kuruluşlarında altı sözcüğü geçmemeye özen gösterilmiştir.” ibâresi bulunmaktadır. ELAL buna *Önsöz*’de de değinir ve aktarma yöntemini şöyle belirtir: “Amacım 9-14 yaş grubuna yönelik bir metin hazırlamaktı. Bu doğrultuda diliçi çevirisini tamamladığım metnin üzerinde yeniden çalışmaya başladım. Cümleleri sözdizimini bozmadan, altı sözcüğü geçmeyecek şekilde düzenledim. Bu yaş grubunun algılayamayacağı anlatımları metinden çıkardım. Manzum bölümleri, daha iyi anlaşılması için, bizim geleneksel nazım biçimlerini de düşünerek, kıtalara ayırdım. Böylece hedef kitleme uygun bir metin oluşturdum. Metinlerin başlıklarını, 9-14 yaş grubunun ilgisini çekecek biçimde değiştirdim.” (...) “Dede Korkut Oğuznameleri, aynı zamanda dilimizin güzelliğini, akıcılığını, anlatım zenginliğini gözler önüne seren bir dil anıtıdır. O nedenle öykülerin içinde yer alan ‘doyum, gövermek, süsmek’ gibi anlam ayrıntıları içeren sözcükler; ‘at salmak, boy boylamak’ gibi anlatımlar korundu.”. *E*’de, D.K.O.’nin “giriş” kısmı aktarılmamış ve aktarıcının yukarıda alıntılanan sözlerinde sebepleri de belirtildiği üzere on iki “boy”un adları ve özgün sıraları değiştirilmiştir:

Kardeş Kavgası (9-19) ← *İç Oğuz* *Şaş Oğuz* ‘*āşī olub Beyrek Öldüğü*

Deli Dumrul (19-31) ← *Duĥa Koca oĥlı Deli Domrul*
Ne Oldu Sana Salur Kazan (31-47) ← *Salur Kazan tutsaĥ olub oĥlı Uruz ıĥarduĥı*
Eyrek'e Seyrek Yaraşır (47-61) ← *Uşun Koca oĥlı Segrek*
İmrenilen Oĥul (61-75) ← *Begil oĥlı Emren*
Tepegöz (75-91) ← *Basaĥ Depegözi öldürdüĥi*
Baba ile Oĥul (91-115) ← *Kazan Beg oĥlı Uruz Begün tutsaĥ olduĥı*
Direk Adam'la Dövüşen Yegenek (115-125) ← *Kazılık Koca oĥlı Yegenek*
Sarı Donlu Selcan Hatun ile Kanturalı (125-145) ← *Kaĥlı Koca oĥlı Kan Turalı*
Bak şu Pirelerin İçine (145-183) ← *Bay Büre Beg oĥlı Bamsı Beyrek*
Yürüyen Aĥaç ve Salur Kazan (183-203) ← *Salur Kazanuĥ evi yaĥmalanduĥı*
Boĥayı Alt Eden Yiĥit (203-220) ← *Dirse Hān oĥlı Boĥaç Hān*

Söz konusu eserde çeşitli “izimler” de bulunmaktadır. Dipnot kullanılmamış, geniş kapsamlı bir *Sözlük* verilmiştir (221-260).

Er [*Dede Korkut Kitabı*, Muharrem ERĖİN, 2004]: ERĖİN aynı zamanda, D.K.O. üzerine yapılmış yetkin bilimsel çalışmalardan olan *DKK-I* ve *DKK-II*'nin de yazarıdır. *Er*, D.K.O.nin ilk aktarmalarındandır ve 2004 yılı itibariyle yirmi sekiz baskı yapmıştır. Aktarıcı bu çok satılan, okunan ve tanınan eserinin *Önsöz*'ünde destan geleneĥi hakkında bilgi vermiş, D.K.O.nin kültürel, edebî yönüne kısaca deĥinmiř ve Dede Korkut ile Oĥuzları tanıtmıştır. Yazar, söz konusu eserin D.K.O.nin “bugünkü Türkçeye çevrilmiş şekli” olduĥunu belirtir ve şu eklemeye bulunur: “Dede Korkut Kitabı devre bakımından Eski Anadolu Türkçesi, saha bakımından Doĥu Anadolu ve Azerbaycan sahasının eseridir. Bugünkü Türkçeye çevrilirken işte sadece bu devre ve saha farkları giderilmiş, eserin aslı yapısının bozulmamasına dikkat edilmiştir.” (10). Kaynak metnin “giriş” kısmının ve on iki hikāyenin sırasıyla aktarıldıĥı eserde 104 tane dipnot kullanılmıştır; ancak meselā *güman* kelimesine beş ayrı yerde dipnot verilmiş olması ilginçtir; bk. 34, 49, 66, 104 ve 116.

Gök [*Dede Korkut Hikāyeleri*, Orhan şaik GÖKYAY, 2003]: Tıpkı *Er* gibi *Gök* de D.K.O.nin ilk aktarmalarından olma özelliĥini taşımaktadır. İlk baskısı 1973 yılında yapılan eser 2003 yılında Dergāh Yayınları'ndan beşinci baskıya ulaşmıştır. GÖKYAY aynı zamanda D.K.O. üzerine çeşitli bilimsel çalışmaları olan bir araştırıcı-

dır. Bunlardan en önemlisi *DKK-G*'dir. Kaynak metinde yer alan “giriş” kısmı aktarılmamış, on iki “boy” ise sırasıyla aktarılmıştır. Eserin *Giriş* kısmında (7-19), D.K.O. ile ilgili kısa tanıtıcı bilgiler verilmiştir. *Okumaya Başlamadan Önce* bölümünde ise (21-22) aktarıcının aktarmaya ilişkin tercihleri yer almaktadır: “Bir kitabı, her eline alan okuyucunun onu bütünüyle anlaması, orada geçen bütün sözcükleri ve kavramları bilmesi beklenemez. Ben bu soydan sözcükleri ve kavramları bugün kullandıklarımızla karşılayacak yerde onları olduğu gibi bırakmayı yeğ gördüm. Çünkü kitabın bir yararı da, bize durmadan yeni sözcükleri ve kavramları kazandırması, bu yoldan dilimizi zenginleştirmesi değil midir? Hele kazanacaklarımız kendi öz kaynağımızdan akıp geliyorsa...”. Eserde 327 tane dipnot verilmiştir.

Gün [*Oğuz Türklerinin Hikayesi. Dedem Korkut'tan Öyküler*, Necati GÜNGÖR, 2004]: Toroslu Kitaplığı, İlkgençlik Kitapları dizisinden çıkan eserde D.K.O.ndeki yedi “boy” aktarılmıştır:

Boğaç Han (9-15) ← *Dirse Hân oğlu Boğaç Hân*

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması (15-27) ← *Salur Kazan'ın evi yağmalandığı*

Deli Dumrul (27-37) ← *Duğa Koca oğlu Deli Domrul*

Kanturalı (37-49) ← *Kağlı Koca oğlu Kan Turalı*

Basat'ın Tepegöz'ü Tepelemesi (49-59) ← *Basat Depegözi öldürdüğü*

Kazılık Koca Oğlu Yüğnek (59-67) ← *Kazılık Koca oğlu Yegenek*

Uşun Koca Oğlu Seğrek (67-75) ← *Uşun Koca oğlu Segrek*

Aktarıcı *Önsöz* bölümünde (VII) aktarmada uyguladığı yönteme de değinmektedir: “Oğuz Türklerinin yüzyıllar önce konuştukları dil, elbette günümüzde konuşulan Türkiye Türkçesine benzemiyordu. Korkut Dede'nin anlattığı öykülerin yapısını ve özelliklerini bozmadan, onları, olabildiğince bugünkü Türkçeye yakınlaştırmaya çalıştım. Başka bir söyleyişle, özgünlüğünü koruyarak anlaşılmasına çaba gösterdim. Bunda da amacım, yeni kuşak okurlarının, edebiyatımızın bu eski kaynağını severek ve anlayarak okumalarıdır.”. Aynı zamanda resimli olan eserde dipnot kullanılmamış küçük bir *Sözlükçe*'ye yer verilmiştir (75-76).

Ka [*Dede Korkut Hikâyeleri*, Seyit Kemal KARAALIOĞLU, 1994]: Eserde baskı sayısı ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamakta, yalnızca arka kapakta “yenilenmiş

baskı” olduğu vurgulanmaktadır. Eserin *Önsöz* kısmında (7-14) D.K.O. ile ilgili kısa bilgiler verilmiştir. D.K.O.nin “giriş” kısmı aktarılmamış, on iki “boy” sırasıyla aktarılmıştır. Aktarıcı her “boy”un başlangıcından önce epigraflar kullanmıştır. Bu epigraflar yine D.K.O.ndeki çeşitli metin parçalarından oluşmaktadır. Dipnot kullanılmamış, *Sözlük*’e yer verilmiştir (241-262).

Mi [*Dede Korkut Kitabı*, Mustafa MIYASOĞLU, 1999]: Eserin ilk baskısı 1984 yılında yapılmış, 1999 yılında üçüncü baskıya ulaşmıştır. Akçağ Yayınları, Biyografi – İnceleme dizisinden çıkan *Mi*’nin, *Dede Korkut Kitabı Üzerine* bölümünde (9-27), *Dede Korkut’un Kimliği*, *Bir Oğuznâme*, *Kitabın Özellikleri* vb. başlıklar altında D.K.O. ile ilgili bilgiler verilmiştir. 27. ve 207. sayfalar arasında yer alan aktarmada “giriş” bölümü de dahil on iki “boy” sırasıyla aktarılmıştır. Dipnot kullanılmamış, *Küçük Sözlük*’e yer verilmiştir (223-231). Ayrıca *Dede Korkut Kitabı Hakkında Uzmanların Görüşleri* (207-219) ve *Dede Korkut Üzerindeki Çalışmalar* (219-223) başlıklı bölümler de bulunmaktadır.

Se [*Dedem Korkut’un Kitabı*, Mustafa Necati SEPETÇİOĞLU, 2004]: İrfan Yayıncılıktan çıkan eser on baskı yapmıştır. *Giriş* bölümünde (9-30) Dede Korkut ve D.K.O. ile ilgili bilgiler verilmiş, D.K.O. kültürel ve edebî yönden yorumlanmıştır. D.K.O.nin “giriş” kısmı ve on iki “boy” sırasıyla aktarılmıştır. *Se*’yi, bu çalışmada incelenen diğer aktarmalardan ayıran en önemli özellik dipnot veya sözlük kullanılmamış olmasıdır. Eserin sonunda “*Dede Korkut*” *Yazıları Üzerine Serbest Çalışmalar* adlı bir bölüm yer almaktadır (206-221). SEPETÇİOĞLU, bu bölümde bulunan *Tepegöz Masalı* ve *Deli Dumrul* adlı “serbest çalışmalar”ında, D.K.O.ndeki ilgili “boy”ları yeniden yazmıştır.

Ün [*Dede Korkut Öyküleri*, Mahir ÜNLÜ]: Baskı sayısı, baskı yılı belirtilmeyen ve İnkılâp Kitabevi’nden çıkan eserin iç kapağında “Günümüz Türkçesiyle” vurgusu yapılmıştır. Aktarıcı, eserin sonunda yer alan *Dede Korkut Öyküleri’ni Günümüz Türkçesine Aktarırken* bölümünün (189-190) sonunda, 1994 yılını tarih olarak belirtmiştir. Bu bölümde ÜNLÜ, aktarma yöntemini detaylıca ifade etmektedir: “Ne var ki güzel Türkçemize karşın, kimi ellerde, kimi Osmanlıca sözcükler yeğlendiği için, anadili bilincine ve beğenisine, istediğimiz oranda bir türlü ulaşamıyoruz.” (...)

“Türkçe olmasına karşın, tümüyle unutulmuş sözcükler yerine bugünkü eşanlamlılarını kullandım. Türevleri yaşayan, anımsanabilecek, çağrışımla anlaşılabilir olan sözcükleri koruyarak ve “Sözlük”te anlamlarını belirterek metne aldım. Şiir (şiir söyleyişli, manzum söyleyişli) bölümlerde, özellikle özgün deyişli olanları korudum. Tümcelerde, en az olacak biçimde değişiklik yapılmasına özen gösterdim.” (189). Eserde, *Dede Korkut Kitabı'nın Kimliği* bölümünden sonra (7-9), D.K.O.nin “giriş” kısmı ve on iki “boy” sırasıyla aktarılmıştır. *Dede Korkut Öyküleri Üstüne* bölümünde (175-189) Dede Korkut tanıtılmış, öykülerin “bilimsel değeri”, “yazınsal ve dilsel boyutu” üzerinde başlıklar hâlinde durulmuştur. Eserin en sonunda *Sözlük* kısmı yer almaktadır (191-205). Eser resimlidir.

1.5. YÖNTEM ÜZERİNE

Bu çalışmada, D.K.O.nin yukarıda tanıtılan aktarmaları kaynak metinle kelime düzeyinde karşılaştırılmış ve kelime düzeyinde yapılan aktarma hataları belirlenmiştir. Belirlenen hata tipleri bu konuyla ilgili olarak daha önce yapılmış olan ve *1.1.3. Aktarma ve Aktarma Problemleri Üzerine Yapılmış Olan Çalışmalar* bölümünde tanıtılan UĞURLU 2000, 2006 ve KARADOĞAN 2004a’da ortaya konan hata tipleri ile büyük ölçüde benzerdir. Kullanılan adlandırma ve sınıflandırma daha çok söz konusu çalışmalara dayanmakta, belirli açılardan da bu çalışmalardan farklılaşmaktadır; bk. *2.1.3.4. Kelimeler Arası Uyumsuzluk*. Ayrıca bu çalışmada UĞURLU 2000 ve KARADOĞAN 2004a’nın aksine herhangi bir “aslını uyarlama” hatasına rastlanmamıştır. Bunun da sebebi kuşkusuz, söz konusu çalışmaların modern lehçeler arasında yapılmış olması, bu çalışmanın ise bir lehçenin (Ttü.) tarihî bir metni ile bu metnin, yani D.K.O.nin aktarmaları arasında yapılmış olmasıdır. Derlenen hata örneklerinin tümüne yer vermek çalışmanın hacmini arttıracığından konunun anlaşılmasına katkıda bulunacağı düşünülen tipik örneklerin verilmesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür. Kaynak metin olarak D.K.O.nin tanınan ve saygı gören, son yetkin bilimsel yayımlarından *DKO* seçilmiş, bunun dışında herhangi bir metin tamiri ya da düzeltme teklifinde bulunulmamıştır²⁸. Esasında D.K.O. üzerine yapılan yeni transkripsiyon ve yeni anlamlandırma tekliflerinin yukarıda değinildiği üzere D.K.O.ni ak-

²⁸ *DKO* ile ilgili olarak ayrıca bk. DEVELİ 2001.

tarmanın önemli problemlerinden biri olduğu unutulmamalıdır. Bu açıdan, sadece aktarıcıların aktarma tercihlerinin sebeplerini ortaya koyabilmek amacıyla bazen diğer araştırmacıların transkripsiyon veya anlamlandırma teklifleri *DKO*'ya ek olarak belirtilmiştir. Türkçe sözlük olarak da bir kurumsal kimlik taşıması ve yetkin bir sözlük olarak kabul edilmesi sebebiyle *TS* seçilmiştir. Yöntem ile ilgili şu temel noktalar önemlidir:

- Kaynak metinden yapılan alıntı koyu (“bold”) yazılarak belirgin kılınmıştır. *DKO*'da altında nokta olan b ile gösterilen (*be* harfi ile gösterilmiş olan *p*) ve altında nokta ile gösterilen c (*cīm* ile gösterilmiş olan *ç*) alıntılarda *p* ve *ç* olarak gösterilmiş, ayrıca *e* ve *a* işaretleri de kullanılmamıştır. Yalnız, tamir edilmiş olan yerleri gösteren köşeli ayraç - [] - işaretinin aynen kullanılması uygun görülmüştür; *DKO*'da kullanılan ayrıntılı transkripsiyon alfabesi ve işaretleri için bk. *DKO*: 21 vd.

- Aktarmalardan yapılan alıntılar noktalama işaretlerindeki farklılıklar dışında ayrı ayrı gösterilmiştir. Meselâ,

> Atını tepti bir yüksek yere çıktı. (*Gök*: 147), (*Er*: 140), (*Ün*: 115), (*Se*: 142), (*E*: 142), (*Mi*: 142), (*Ka*: 154)

gösteriminden, söz konusu alıntının *Gök*'ten yapıldığı ve diğer belirtilen aktarmalarda da ya aynı olduğu ya da sadece noktalama işaretlerinin kullanımında bir farklılık olduğu anlaşılmalıdır; hatta bazen noktalama işaretleri ya da bağlaçlar kullanılarak biçim açısından cümleler devam ettirilebilmektedir, bu gibi durumlarda ayrıca bilgi verilmemiştir. Manzum parçalarda mısralar eğik çizgi - / - ile gösterilmiştir. Eğer aktarmalarda, alıntıda geçen kelimelerden biri ya da birkaçı dipnotlarda veya sözlük kısımlarında anlamlandırılmışsa, bu anlamlandırmalar dipnot verilerek gösterilmiştir.

- Kimi zaman aktarıcılar, yukarıda eserler üzerine verilen kısa tanıtımlardan da anlaşılacağı üzere, izledikleri farklı yöntemler gereği bazı metin parçalarını aktarmamışlardır. Meselâ *De* kimi açılardan kısaltılmış bir metindir, özellikle manzumeler ve tekrarlayan metin parçaları bazen aktarılmamış, bazen de olay parçaları özetlenmiştir. *Gün*'de sadece yedi “boy” kimi açılardan yine kısaltılarak aktarılmıştır. Ayırı-

ca *Gök, Ka, Gün* ve *E*'de D.K.O.nin "giriş" kısmının aktarılmadığı gözden kaçırılmamalıdır. Bu gibi durumlarda ayrıca bilgi verilmesine gerek görülmemiştir.

- Aktarıcılar bir kelimenin aktarımını hep doğru ya da tam tersi hep yanlış yapmışlardır, denilemez. Bir yerde doğru, bir yerde hatalı aktarmış olabilirler. Bu çalışmanın konusu kelimelerin bütün geçtikleri yerlerde aktarıcılar tarafından nasıl aktarıldıklarını belirlemek olmadığından böyle bir incelemeye gidilmemiş ve çoğu zaman bu farklılıklar gösterilmemiştir.

Bölüm 2

Kelime Düzeyinde Aktarma Hataları

2.1. KELİME DÜZEYİNDE AKTARMA HATA TİPLERİ

Bölüm 2., bu çalışmanın esasını teşkil etmektedir. D.K.O.nin Ttü.ne yapılmış olan aktarmalarından seçilmiş değişik özelliklerdeki on eser, kaynak metin ile kelime düzeyinde karşılaştırılmış; yapı bilgisi ya da dizim bilgisi açısından herhangi bir karşılaştırmaya gidilmemiştir. Kelime düzeyinde karşılaştırma, kaynak metinle hedef metinler arasında, kelime eş değerliğine odaklanarak gerçekleştirilmiştir. Bu odaklanma *Bölüm 1.2. Kelime*'de yer alan tanımlamalar ve ulaşılan sonuçlar ile önceki çalışmalar (UĞURLU 2000, 2002, 2004, 2006, 2007; KARADOĞAN 2004a; RESULOV 1995; DEMİR 1997) çerçevesinde vücut bulmuştur. Aşağıdaki başlıklarda, incelenen metinlerde yer alan mevcut aktarma hataları belirlenmiş, adlandırılmış, tasnif edilmiş ve örneklendirilmiştir. Söz konusu başlıklar şunlardır: *Aslını Koruma, Kısmî Yalancı Eş Değer Kelimeler, Tam Yalancı Eş Değer Kelimeler, Ttü.nde Olup da Yanlış Seçilen Kelimeler, Ttü.nde Olmayan Kelimelerin Kullanımı, Ağız Kelimeleri Kullanma ve Kelimeler Arası Uyumsuzluk*. Bölümün sonunda bir örnekler dizini verilerek okuyucunun verilen örneklere kolaylıkla ulaşabilmesi sağlanmıştır; bk. 2.2. *Örnekler Dizini*.

2.1.1. Aslını Koruma

İncelenen metinlerde sıkça karşılaşılan bu hata tipi, kaynak metinde yer alan bir sözcüğün Ttü.nde bulunmamasına rağmen hedef metinde aynen kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Aşağıdaki örneklerde, kaynak metne mümkün olduğunca sadık kalma çabası sebebiyle ortaya çıkan kelimelerin hedef okuyucu kitlesi için çoğunlukla anlamsız olabileceği ve söz konusu kelimelerin cümlenin bütünü de anlamayı zorlaştırdığı görülmektedir:

üç otuz on:

D.K.O.nde geçen *üç otuz on* ibâresi otuzluk sayı sistemi ile ilgilidir ve *yüz* (100) demektir; bk. *DKOÛN*: 47 ve *DNGB*: 88-89. Aktarıcıların okuyucular için anlaşılabilir olabilecek bu ibâreyi aynen koruyarak aktarmaları bir aslını koruma hatasıdır:

Gerçeklerüñ üç otuz on yaşını taldursa yeg. / Üç otuz on yaşuruz talsun! (*DKO*: 31)²⁹

> Gerçeklerin *üç otuz on* yaşını doldursa daha iyi. *Üç otuz on* yaşınız dolsun. (*Er*: 16), (*Mi*: 31), (*Se*: 34), (*Ûn*: 10)³⁰

> Ulu kişiler, *üç otuz on* yaşını doldursa yeg! / *Üç otuz on* yaşın da dolsun. (*Bin*: 115)

>> Gerçeklerin yüz yaşını doldursa iyi! / Yüz yaşınız dolsun.

akı:

Kara kıyma gözlerüñ uyhu almış, / açgıl ahu,

On ikice süñücegüñ üzen olmuş, / yağşur ahu,

Tangrı vèren tatlu cânuñ seyrānda imiş, / inde ahu. (*DKO*: 43-44)³¹

²⁹ ERGİN'in *girçeklerüñ* olarak okuduğu (*DKK-I*: 74) ve "gerçek, arif, evliyâ, ermiş" şeklinde anlamlandırdığı (*DKK-II*: 120) kelimeyi TEZCAN, Türkmençe'ye de dayanarak "bahadır, temiz yürekli" anlamlarına gelecek şekilde yorumlamaktadır; bk. *DKOÛN*: 47. ÖZÇELİK ise söz konusu cümleden bir önceki cümlede, yani *Yalan söz bu dünyada / Olınca olmasa yeg.* (*DKO*: 30-31) cümlesinde yer alan *yalan söz* ifâdesi ile *girçeklerüñ* kelimesinin bir tezatlık oluşturması gerektiğini belirtir. Bu iki cümlede *yalan söz* ile *gerçek (söz)* üzerinde durulduğunu, bunların karşılaştırıldığını ve *girçeklerüñ* kelimesinin *gerçek sözlerüñ* şeklinde anlaşılması gerektiğini ifâde eder. Ona göre *taldur-* fiili de "kaplamak, yayılmak" mânâsında kullanılmıştır. ÖZÇELİK'e göre bu iki cümlede şöyle anlaşılması gerekir: "Yalan söz, bu dünya olmaktansa olmasa daha iyi; doğru sözler, ömrün boyunca sürse daha iyi" yani "ömrünü doğru söz konuşarak geçiren daha iyi" (*DK-Ö*: 45-46). Bu açıdan ÖZÇELİK'in aktarma teklifi doğru kabul edilebilir.

³⁰ *üç otuz on yaş*: 100 yaş (olabilir) (*Ûn*: 204)

³¹ Birkaç sözcükte değişik okuma önerilerinin olduğu bu metinde farklı okuyuşları şöyle sıralayabiliriz:

TEZCAN
ikice
üzen
yağşur
inde

ERGİN
igiçe
özen
yığşur
anit

GÖKYAY
iki ince
özün
bağşur
indi

> Kara çekik gözlerini uyku almış açsan-a akı! / On iki ince kemiceğin özünü almış, toplayıp devşir akı! / Tanrı veren tatlı canın seyranda imiş indi, akı! (Gök: 35)³²

GÖKYAY, *aḥı* olarak okuduğu sözcüğü *Söz Dizisi*'nde "eli açık cömert; bir kimsenin en sevdiği yakını" olarak anlamlandırmış (*DKK-G*: 160), ERGİN ise bu sözcüğün anlamını "(Arapça *āḥir*) artık, ahir, nihayet" olarak vermiştir (*DKK-II*: 7). TEZCAN, buradaki *aḥı* nın Dîvânû Lugâti't-Türk'teki *aḥı* "cömert" ile birleştirilmesinin gereksiz olduğunu, bu sözcüğün Doğu Anadolu ağızlarında ve Azerbaycan Türkçesinde de yer alan bir ünlem olduğunu belirtir (*DKOÛN*: 99-100). KAÇALIN de *Söz-lükçük*'te *aḥı* kelimesinin anlamını "aha, işte, -san a!" olarak vermiştir. (*KBO*: 307, ayrıca bk. 174-176). Diğer aktarıcılar genelde kabul edilebilir bir tercihle *artık* kelimesini kullanmışlardır:

- > /.../ artık //.../ artık //.../ artık (*Er*: 31)
- > /.../ açsana oğul! //.../ derle oğul! //.../ indir oğul! (*Mi*: 42)
- > /.../ aç artık //.../ topla artık //.../ tut artık (*Se*: 45)
- > /.../ aç oğul! //.../ derle oğul! //.../ yakala! (*Ka*: 29)
- > /.../ a, oğul! //.../ yerine koy, oğul! //.../ geri çağır, oğul! (*Bin*: 128)
- > /.../ aç artık //.../ topla artık //.../ yetiş artık (*Ûn*: 24)
- > /.../ ne olur, aç gözlerini! //.../ ne olur, çağır onu! (*E*: 213)

***güman*:**

Ḳırk yoldaşım, amān! Tangırınuñ birligine yoḳdur gümān! (*DKO*: 46)

> Kırk yoldaşım aman / Tanrı'nın birliğine yoktur güman (*Se*: 48)

Bu konuyla ilgili tartışmalar için özellikle bk. *DKOÛN*: 99-104'e ve *DK-Ö*: 96-97. TEZCAN bu üç cümleyi şöyle yorumlamaktadır: "Kara çekik gözlerini uyku almış, n'olur aç gözlerini! On iki (?) kemiğini koparan olmuş, n'olur yerine yerleştir şimdi onları. Tanrının verdiği tatlı canın (sanki) gezintide imiş, n'olur (geri) çağır!" (*DKOÛN*: 104).

³² *seyranda imiş*: Gövdenden çıkıp gitmiş; canın gövdeni bırakıp başka âleme gitmiş. (*Gök*: 35, 64. dipnot) Ayrıca, GÖKYAY'ın *kemiceğin* tercihi de ilgi çekicidir. GÖKYAY *süñük* kelimesinin Ttü.sindeki karşılığını yani *kemik* sözcüğünü yapı olarak aslına (*süñüceğüñ*) benzeterek, uyarlayarak kullanmıştır. Oysa Ttü.sinde *kemicek* gibi bir küçültme biçiminden söz edilemez, bunun yerine olsa olsa *kemikçik* tercih edilebilirdi.

Kökeni itibâriyle Türkçe olmayan *gümân* “şüphe” kelimesi (*DKK-II*: 129) Ttü.nde yoktur; bk. *TS*. Bu açıdan, SEPETÇİOĞLU’nun hiçbir açıklama yapmaksızın söz konusu kelimeyi aynen kullanması bir aslımı koruma hatası olarak değerlendirilmelidir. Diğer aktarıcılar kelimeyi aynen aktarmışlar fakat anlamını ya verdikleri dipnotlarda ya da *sözlük* kısmında belirtmişlerdir:

> /.../ güman (*Bin*: 131)³³, (*Ka*: 32)³⁴, (*Er*: 34)³⁵, (*Gök*: 38)³⁶; /.../ güman (şüphe) (*Mi*: 45)³⁷; /.../ kuşku (*Ün*: 26)³⁸

>> Kırk yoldaşım aman! Tanrının birliğinden duyulmaz kuşku!

ufan-, uvan-, uvat-:

ERGİN’in “ufanmak, parçalanmak” anlamlarını verdiği *ufan-* ve bu fiille ilişkili olan *uvan-* ve *uvat-* “ufatmak, parçalamak” fiilleri (*DKK-II*: 300 ve 304) Ttü.nde yoktur. Ancak bu fiille yapı ve köken bakımından ilişkili olan *ufak*, *ufala-*, *ufalan-* vb. kelimeler Ttü.nde mevcuttur, bk. *TS*. Bu bakımdan ERGİN’in *İndeks*’inden “ufanmak” ve “ufatmak” anlamları çıkarılmalıdır. GÖKYAY *ufanmak* için “dağılmak, parçalanmak, toz-ufak olmak, ufalanmak”, *uvanmak* için “parçalanmak, ufak parçalara bölünmek, ufalanmak” ve *uvatmak* için de “bölük bölük etmek, parçalamak, paramparça etmek, kırmak” anlamlarını vermiştir (*DKK-G*: 296-297). Söz konusu fiillerin aynen aktarılması birer aslımı koruma hatasıdır:

Dürtüşürken ala gönderün ufanmasın! (*DKO*: 49)

> Dürtüşürken alaca mızrağın ufanmasın. (*Se*: 50), (*Er*: 36)

> Dürtüşürken ala gönderin ufanmasın! (*Gök*: 40)³⁹

> Dürtüşürken ala gönderin ufalanmasın. (*Ka*: 35)⁴⁰

³³ *güman*: Kuşku, şüphe. (*Bin*: 300)

³⁴ *güman*: şüphe, sanu, zan, vesvese (*Ka*: 251)

³⁵ *güman*: Şüphe. (*Er*: 34; 1. dipnot)

³⁶ *güman*: Kuşku, şüphe. (*Gök*: 38; 73. dipnot)

³⁷ *güman*: Şüphe, kuşku. (*Mi*: 225)

³⁸ *kuşku*: şüphe (güman) (*Ün*: 199) *güman*: kuşku, şüphe (*Ün*: 196)

³⁹ *ala gönderin*: Kabuğu menevişli kayın ağacından yapılmış ve ucunda temreni bulunan kargın, mızrağın. (*Gök*: 40; 85. dipnot)

⁴⁰ *gönder*: sırık, bayrak sırığı, mızrak, kayık sırığı, öğendire, uzunca sopa, övendire, mızrak sapı (*Ka*: 250)

- > Dürtüşürken ala mızrağın ufalanmasın. (*Bin*: 134)
- > Dürtüşürken alacalı kargın ufalanmasın. (*Ün*: 28)⁴¹
- > Dürtüşürken alaca mızrağın parçalanmasın. (*Mi*: 47)
- > Dürterken ala mızrağın kırılmasın! (*E*: 219)
- > Kargıların kırılmasın. (*Gün*: 14)
- > Vuruşurken süngün kırılmasın! (*De*: 26)

>> Savaşırken mızrağın kırılmasın!

Dürtüşürken ala gönderün uvanmasın! (*DKO*: 67)

- > Dürtüşürken alaca gönderin ufanmasın. (*Se*: 67-68)
- > Dürtüşürken alaca mızrağın ufanmasın. (*Er*: 56)
- > Ala gönderin uvanmasın! (*Gök*: 61)⁴²
- > Dürtüşürken alaca mızrağın parçalanmasın. (*Mi*: 65)
- > Dürtüşürken alaca kargın ufalanmasın. (*Ün*: 44)
- > Dürtüşünce ala gönderin ufalanmasın. (*Bin*: 154)
- > Dürterken ala mızrağın kırılmasın! (*E*: 201)
- > Dürtüşürken alaca mızrağın ufalanmasın. (*Ka*: 58)
- > Kargıların kırılmasın. (*Gün*: 25)
- > Saldırdığında ala gönderin kırılmasın! (*De*: 36)

>> Savaşırken mızrağın kırılmasın!

Görüldüğü üzere aktarıcılar *gönder* kelimesini çok çeşitli tercihlerle aktarmışlardır: *gönder*, *mızrak*, *kargı* ve *süngü*. Bu konuyla ilgili olarak bk. *süngü*, 2.1.2.2.

Yokarudan aşağı kâfir oğlanı katı urdı, kalkanın uvatdı. (*DKO*: 164)

- > Başına doğru kâfir Begil'in oğluna müthiş vurdu. Kalkanını ufattı. (*Se*: 170)
- > Yukarıdan aşağı kâfir oğlana pek vurdu; kalkanını uvattı. (*Gök*: 180)
- > Yukarıdan aşağı kâfir oğlana müthiş vurdu. Kalkanını ufattı. (*Er*: 175)

⁴¹ *kargı*: mızrak (kargu) (*Ün*: 198)

⁴² *uvanmasın*: Ufalanmasın, parçalanmasın, kırılıp dağılmasın. (*Gök*: 61; 182. dipnot)

- > Yukarıdan aşağı kâfir, oğlana sert vurdu, kalkanını parçaladı. (*Bin*: 261)
 - > Kâfir, yukarıdan aşağı oğlana hızla vurdu, kalkanını parçaladı. (*Mi*: 172)
 - > Kâfir, yukarıdan aşağı oğlana hızla vurdu. Kalkanını parçaladı. (*Ka*: 192)
 - > Yukarıdan aşağı, imansız oğlana sert vurdu, kalkanını parçaladı. (*Ün*: 143)
 - > Tekir oğlana sert vurdu. Kalkanını parçaladı. (*E*: 72)⁴³
 - > Gürzüyle oğlana yaman bir darbe vurdu, oğlanın kalkanı parçalandı. (*De*: 93)
- >> Kâfir, oğlana yukarıdan aşağıya oldukça sert vurdu, kalkanını parçaladı.

bolayki:

Aşağıdaki cümlelerde geçen *bolayki* “belki, belki de, ihtimal ki, olur ki, kâşki” (*DKK-II*: 55)⁴⁴ kelimesinin GÖKYAY tarafından aslı korunarak aktarılması açık bir hatadır. Ttü.nde böyle bir kelime yoktur; bk. *TS*. Diğer aktarıcılar kabul edilebilir bir tercihle genel olarak *belki* kelimesini tercih etmişlerdir.

Gel gèdelüm ikisinden biri bolaykim cânın vere, alğıl, menüm cânımı çoğıl.
(*DKO*: 118)

> Gel gidelim, ikisinden biri bolayki canını vere, al, benim canımı bırak, dedi.
(*Gök*: 125)

«Basat şimdi akından geldi. Varayın, bolayki maña bir esîr véreydi, oğlancuğum kurtaraydım» dedi. (*DKO*: 149)

> Basat şimdi akından geldi, varayım, bolayki bana bir tutsak vereydi, oğlancığı kurtaraydım, dedi. (*Gök*: 161)

«Karşu yağadan kâfirler başışurlar, eydürler: «Göreşdiler olamı, bolayki bizümki yeñe» dediler. (*DKO*: 175)

⁴³ *Tekir*: Dede Korkut öykülerinde Hıristiyan beylere verilen san. (*E*: 254)

⁴⁴ Oğuz Türkçesinin genel karakteristiğine aykırı olan *bol-* “olmak” fiilinin kullanılışı Türk dili incelemelerinde özel bir mesele olarak kabul edilen *olga-bolga* sorunu içinde detaylı olarak tartışılmıştır; bk. KORKMAZ 1973 ve 1995, TEKİN 1974 ve 2000, CANPOLAT 1989, DOERFER 1990.

> Karşı yakadan kâfirler bakışlılar.

– Güreştiler, ola mı? Bolayki bizimki yener, dediler. (Gök: 193)

Kâfirler bu hâli gördi, «Bolayki kavga başlaydı » deyü dutsak olan Kazılık [Kocayı] koyu vérdiler. (DKO: 280 ve KBO: 101)

> Kâfirler bu hali gördü. Bolayki kavga basılmıştır deye tutsak olan Kazılık Koca'yı salıvermişler, çıkıp geldi. (Gök: 156)

bağır bas-, baş indir-, dua kıl-, dua eyle-, pusu ol-, at sal-, çevre al-, hamle kıl-, el eyle-, al eyle-, belli bil-, yom ver-, ciğerinde ol-:

D.K.O.nin aktarmalarında karşılaşılan aslını koruma hatalarına kalıp sözler, deyimleşmiş yapılar ve yardımcı fiiller ile kurulmuş birleşik fiillerden de örnekler gösterilebilir. Birleşik fiiller, tek bir kelimeden oluşan fiiller olarak düşünülebilir. Meselâ Ttü.sinde *namaz kıl-* fiili unsurlarına ayrıştırılmayacak bir bütünlüktür. Yani bu eylem farklı yardımcı fiiller kullanılarak ifade edilemez: *namaz et-, namaz eyle-* gibi. O hâlde *namaz kıl-* fiili tıpkı *kitap, atmaca, yürümek* gibi bir sözlükbirim (İng. “lexical item”) olarak algılanmalıdır. D.K.O.nde *namāz kıl-* fiili mevcuttur ve denk olan bu iki yapıdan biri aktarılırken diğeri kolaylıkla tercih edilebilir. Fakat *du‘ā kıl-* veya *du‘ā eyle-* fiilleri aslını koruyarak aktarılamaz. Ttü.nde bu eylem standart olarak *et-* yardımcı fiili ile ifâde edilmektedir: *dua et-*. D.K.O.nde *kıl-, ol-, et-, eyle-* gibi yardımcı fiillerle kurulmamış olmalarına rağmen metin içinde sıkça geçen ve nispeten standartlaşmış olan *bağır baş-, at sal-* gibi kalıp sözler de aslı korunarak aktarılmamalıdır:

bağır bas-, baş indir-:

D.K.O.nde “elini bağrına koymak, elini göğsüne koyarak selâm vermek, selâmlaşmak” (DKK-G: 171), “selâm vermek için elini göğsüne götürmek” (KBO: 309) anlamlarına gelen *bağır baş-* birleşik fiili Ttü.sinde kullanılmaz. Metinde sıklıkla *baş indir-* ile birlikte geçen *bağır baş-*, tek başına da kullanılır: VaN.: *Qılbaş gelüb Arūza*

bağır başdı, selâm verdi. (DKO: 282 ve KBO: 103) Baş endür- de “saygı ile selâmlamak, selamlamak için başını eğmek” gibi anlamlara sahiptir.

Dedem Korkut öteden beri geldi, baş endürdi, bağır başdı, ağız dilden görklü selam verdi. (DKO: 74)

> Dedem Korkut öteden beriye geldi. Baş indirdi, bağır bastı; ağız dilden güzel selam verdi. (*Er*: 65), (*Se*: 76)

> Dedem Korkut öteden beriye geldi. Baş indirdi, bağır bastı, ağız dilden görklü selam verdi. (*Ün*: 52)⁴⁵

> Baş indirdi, bağır bastı, selam verdi. (*De*: 41)

> Dedem Korkut, öteden beri geldi, baş indirdi, bağır bastı. Ağız dilden, güzel selâm verdi. (*Bin*: 161)

> Dedem Korkut öteden beri geldi, baş indirdi, bağır bastı, ağız dilden görklü selam verdi. (*Gök*: 70)⁴⁶

> Dedem Korkut öteden beri geldi. Baş eğdi, bağır bastı, ağız dilden güzel selâm verdi. (*Ka*: 71)

> Dedem Korkut, öteden yanlarına geldi. Başını eğdi. Elini bağırına bastı. Gönülden güzelce selam verdi. (*E*: 153)

> Dedem Korkut öteden beri geldi, başını eğdi, elini bağırına bastırdı, ağız dilden güzel selâm verdi. (*Mi*: 73)

>> Dede Korkut yaklaştı, başını eğip elini bağırına koyarak selam verdi.

dua kıl-, dua eyle-:

Du‘ā kıl- ve *du‘ā eyle-* fiilleri aslını koruyarak aktarılmamalıdır. Ttü.nde bu eylem *et-* yardımcı fiili ile, yani *dua et-* şeklinde ifâde edilmektedir:

Ağ alnunda beş kelime du‘ā kıldık, kabül olsun! (DKO: 67)

> Ak alnında beş kelime dua kıldık, / Kabul olsun. (*Ka*: 58)

⁴⁵ *görk, görklü*: güzel (*Ün*: 196)

⁴⁶ *bağır bas*: Eğil, elini saygı ile bağırına basıp selam ver. (*Gök*: 45, 111. dipnot); *görklü*: *Güzel, alımlı*. (*Gök*: 60; 168. dipnot)

- > Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun! (*Gök*: 61), (*Er*: 56), (*Bin*: 154), (*Mi*: 65), (*Se*: 68)
- > Ak alnında beş sözcük dilek sunduk; onaylansın. (*Ün*: 44)
- > Ak alnında beş sözcüklük yakardık, kabul olsun! (*E*: 202)
- > Ak alnına beş sözcüklü dua yazdık, kabul görsün. (*Giin*: 25)
- >> Ak alnına beş kelime dua ettik, kabul olsun! (*De*: 36)

***Dede Korkut du‘ā eyledi.* (DKO: 75)**

- > Dede Korkut dua eyledi. (*Gök*: 71), (*Er*: 67), (*Ün*: 52), (*Se*: 77)
- > Dede Korkut, dua kıldı. (*Ka*: 72)
- > Dede Korkut yakardı. (*E*: 155)
- >> Dede Korkut dua etti. (*Bin*: 162), (*Mi*: 74)
- >> Dede Korkut yine dua etti. (*De*: 42)

pusu ol-

“Pusuya yatmak, pusuda beklemek, pusu kurmak” gibi anlamlara sahip olan *pusu ol-*, aslı korunarak aktarılsa Ttü.nde anlam ifâde etmeyen bir ibâre olarak algılanacaktır. GÖKYAY, *Dizin*’inde “Düşmandan haber vermek, gözcü olmak; pusuya yatıp gözlemek” anlamlarını verdiği (*DKK-G*: 271) bu birleşik fiili aktarımında aynen kullanmıştır. Diğer aktarıcıların da büyük çoğunlu aynı hatayı tekrarlamışlardır:

***Görgil, öğrengil ve hem bize pusu olğul, oğul!* (DKO: 101)**

- > Gör, öğren, hem de bize pusu ol! (*Gök*: 105), (*Ka*: 108)
- > Gör, öğren ve hem bize pusu ol, oğul! (*Bin*: 190)
- > Gör, öğren, hem de bize pusu ol, oğul! (*Mi*: 104)
- > Bize pusu ol, oğul! (*De*: 56)
- > Gör ve öğren hem bize pusu ol oğul (*Ün*: 78)⁴⁷
- > Gör, öğren ve hem bize pusu ol, oğul! (*E*: 97)⁴⁸

⁴⁷ *pusu olmak*: saldırı için gizlenme (*Ün*: 201)

- > Gör de öğren ve hem bizim için pusuya yat oğul (*Er*: 97)
- > Gör de öğren, bizim için pusuya yat oğul (*Se*: 104)

>> İzle, öğren hem de bizim için pusuya yatarsın (~ pusuda beklersin) oğul!

at sal-:

GÖKYAY'ın “at sürmek, birinin üzerine atla saldırmak, atla meydana girmek” olarak tanımladığı (*DKK-G*: 167) *at şal-* genel olarak “at sürmek, at üzerinde gitmek, ata binerek saldırmak” anlamlarına gelmektedir. D.K.O.nde sık geçen bu birleşik fiili aktarıcıların çoğu aynen aktarmışlardır:

Bî-tekellüf kâfire at saldılar, kılıç çaldılar. (*DKO*: 65)

- > Bir-iki demeden kâfire at saldılar, kılıç çaldılar. (*Gök*: 60)
- > Düşünmeden kâfire at saldılar, kılıç çaldılar. (*Se*: 66)
- > Hemen düşmana at saldılar. Kılıç çaldılar. (*E*: 200)
- > /.../ hemen kâfire at saldılar, kılıç çektiler. (*Mi*: 63)
- > Hemen kâfire at saldılar, kılıç çektiler. (*Bin*: 152)
- > Derhal kâfire at saldılar, kılıç çektiler. (*Er*: 54)
- > Derhal kâfire at saldılar, kılıç çaldılar. (*Ka*: 56)
- > Durmaksızın imansıza at saldılar, kılıç çaldılar. (*Ün*: 43)

>> Atlarını kâfirin üstüne sürüp kılıç çaldılar. (*Gün*: 24)

çevre al-:

ERGİN'in “çevirmek, kuşatmak” (*DKK-II*: 73), GÖKYAY'ın “çevrelemek, çevirmek, kuşatmak, muhasara etmek” (*DKK-G*: 189) ve TEZCAN'ın “çevresinde, etrafında toplanmak, etrafını kuşatmak” (*DKOÜN*: 289) anlamlarını verdiği *çevre al-* kimi aktarıcılarca aslı korunarak aktarılmıştır:

⁴⁸ *Pusu olmak*: Saldırıyı üzerine çekerek, saldıranları tuzağa düşürmek (*E*: 248)

Begler Kazanıla oğlanuŷ üzerine at ŷaldılar, çevre aldılar. Cemī'si atdan enüb Kazanuŷ elin öpdiler. (DKO: 287)

> Beyler Kazan'la oğlu üzerine at saldılar, çevre aldılar, hepsi attan inip Kazan'ın elini öptüler. (*Gök*: 207)

> Beyler Kazan ile oğlunun üzerine at saldılar. Çevresini aldılar. Hepsi attan inip Kazan'ın elini öptüler. (*E*: 44)

> Beyler Kazan ile oğlunun üzerine at saldılar. Çevreyi aldılar. Tümü attan inip Kazanın elini öptüler. (*Ün*: 166-167)

> Beyler Kazan'la oğlunun üzerine at saldılar, çevrelerini aldılar. Hepsi attan indi, Kazan'ın elini öptüler. (*Bin*: 286)

> Beyler Kazan ile oğlunun üzerine at sürdüler. Çevre yanlarını çevirdiler. Hepsi attan inip Kazan'ın elini öptüler. (*Ka*: 225)

> Beyler Kazan ile oğlunun yanına at sürdüler, çevrelerinde çenber oldular. Hepsi attan inip Kazan'ın elini öptüler. (*Mi*: 193)

> Beyler Kazan ile oğlunun üzerine at saldılar, çevresine toplandılar, hepsi attan inip Kazan'ın elini öptüler. (*Mi*: 195)

> Beyler Kazan ile oğlunun üzerine at sürdüler, etrafını çevirdiler. Hepsi attan inip Kazan'ın elini öptü. (*Er*: 202)

>> Beyler atlarını Kazan ile oğluna doğru sürüp etrafını sardılar, atlarından inip Kazan'ın elini öptüler.

hamle kıl-:

D.K.O.ndeki *hamle kıl-* birleşik fiili Ttü.sine *hamle et-* ya da *hamle yap-* şeklinde aktarılabılır; bk. *TS*: 840.

Ƙara [polat uz] kılıcım ŷıyırđı eline aldı, 'Azrāyīli çalmağa hamle kıldı. (DKO: 117)⁴⁹

⁴⁹ GÖKYAY ve ERGİN'in *öz kılıç* olarak okudukları ibâreyi TEKİN, TEZCAN, TULUM ve ÖZÇELİK *uz kılıç* "usta işi, kullanışlı, hünerli kılıç" olarak okuyup adlandırırken; bk. TEKİN 2004: 381-385, *DKOÛN*: 42-43, TULUM 2003: 526 ve *DK-Ö*: 37; KAÇALIN ve SERTKAYA ise *üz kılıç* "yağlı kılıç" olarak okuyup adlandırmaktadırlar; bk. *KBO*: 126-128 ve *DNGB*: 73-75.

- > Kara kılıcını sıyırdı eline aldı. Azrail'e çalmağa hamle kıldı. (Er: 115)
- > Kara kılıcını sıyırdı, eline aldı. Azraili çalmağa hamle kıldı. (Gök: 123), (Ka: 127)⁵⁰
- > Kara kılıcını sıyırdı eline aldı. Azraile çalmaya hamle kıldı. (Ün: 94)
- > Kılıcını sıyırdı, eline aldı. Azrail'e çalmak için saldırdı. (E: 21)
- > Kara kılıcını sıyırdı, eline aldı. Azrail'e vurmak için saldırdı. (Mi: 120)
- > Dumrul kara kılıcını sıyırıp saldırdı Azrail'e. (Gün: 28)
- > Kara kılıcını sıyırdı eline aldı. Azrâil'e vurmağa davrandı. (Se: 121)
- > Deli Dumrul kara polat kılıcını sıyırdı, Azrail'in üstüne hamle etti. (De: 62)
- > Kara çelik uz kılıcını sıyırdı, eline aldı. Azrail'e çalmak için saldırdı. (Bin: 208)

- >> Kara çelikten usta işi kılıcını çekti, eline aldı, Azrail'e saldırdı.

el eyle-

“Eliyle işaret etmek” anlamına gelen *el eyle-* birleşik fiili çoğu aktarıcı tarafından aslı korunarak aktarılmıştır. Ttü.nde *el et-* “bir kimseyi el işaretiyle çağırma” (TS: 616) ifâdesi tercih edilebilirdi.

***Kırk yiğidine dülbent saldı, el eyledi*. (DKO: 48)**

- > Kırk yiğidine tülbent salladı, el eyledi. (Er: 36), (Se: 50), (Ün: 27), (Bin: 133)
- > Kırk yiğidine dülbent saldı, el eyledi. (Gök: 40)⁵¹
- > Hemen kırk yiğidine tülbent salladı, el eyledi. (Ka: 34)
- > Kırk yiğidine tülbent salladı, el etti. (Mi: 46)
- > Kırk yiğidine el etti. (E: 219)⁵²
- > Boğaç kırk yiğidine işaret etti. (De: 26)

- >> Kırk yiğidine tülbent salladı, işaret etti (~ el etti).

⁵⁰ Bu cümlede GÖKYAY ve KARAALIOĞLU bir istem (“valenz”) hatası yapmışlardır: *Azraili çal-* değil *Azraile çal-* olmalıydı.

⁵¹ *dülbent saldı*: Tülbent salladı, gelin diye işaret etti. (Gök: 40; 78. dipnot)

⁵² *El etmek*: İşaret etmek, çağırma (E: 233)

al eyle-:

Nâmerd fayıñ al eylemiş. (DKO: 192)

> Alçak dayın al eylemiş. (E: 15)

Al kelimesi hem D.K.O.nde hem de Ttü.nde “hile, aldatma, tuzak” anlamlarına gelmektedir; bk. *DKK-II*: 8 ve *TS*: 63. Fakat D.K.O.nde geçen “aldatmak, hile yapmak” anlamlarındaki *al eyle-* (*DKK-G*: 161) Ttü.nde kullanılmamaktadır.

> Alçak dayın aldatmış. (Ün: 172)

> Nâmert dayın hile yapmış. (Er: 210), (*Bin*: 293), (*Ka*: 236), (*Mi*: 202)

> Dönek dayın hile yapmış. (Se: 199)

>> Namert dayın tuzak kurmuş. (*Gök*: 214), (*De*: 111)

belli bil-:

Oğlı kızı olmayanı Allāhu te‘ālā qarğayubdur, biz dağı qarğaruz bellü bilsün demiş idi. (DKO: 35)

>Oğlu kızı olmayana Alla Taâla beddua etmiştir, biz de beddua ederiz belli bilsin demiş idi. (Er: 21)

>Oğlu, kızı olmayanı Ulu Tanrı hor görmüştür, biz de hor görürüz, belli bilsin, demişti. (*Gök*: 25)

>Oğlu kızı olmayanı Allah Teâlâ karalamıştır, biz de görmeyiz belli bilsin demiş idi. (Se: 37)

>Oğlu kızı olmayana Allah Taâla, kargamıştır, biz de kargarız, belli bilsin demişti. (*Ka*: 19)

> Oğlu kızı olmayanı Yüce Tanrı lânetlemiştir, biz de lânetleriz; belli bilsin! demişti. (*Bin*: 119)

>Oğlu, kızı olmayanı yüce Allah Teâlâ hor görürüz, böyle bilsin, demişti. (*Mi*: 34)

> Oğlu, kızı olmayanı Tanrı kargışlamıştır. Ben de kargışlarım. Böyle bilin, demişti. (E: 203)

D.K.O.'nde sıkça kullanılan *bellü bil-* “böyle, iyi, iyice, kesin olarak” gibi anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır. GÖKYAY, *bellü bilmek* maddesinde şu tanımı vermiştir: “İyice aklına koymak, kesin olarak bilmek, tam haberi olmak” (DKK-G: 174-175). Görüldüğü üzere aktarıcılardan GÖKYAY, ERGİN, SEPETÇİOĞLU, KARALIOĞLU ve BİNYAZAR *bellü bil-*'i düzenli ses değişimlerini gözeterek aynen aktarmışlardır. Fakat Ttü.nde *belli bil-* kullanımı yoktur.

D.K.O.'nde, *adı bellü begler*, *bellü Tanrı* ve *bellü ol*⁵³ ifâdelerinde yer alan *bellü* kelimesini ise Ttü.ne doğrudan *belli* kelimesi ile aktarmak mümkündür; çünkü bu yapılardaki *bellü* kelimesinin anlamı ile Ttü.ndeki *belli* kelimesinin anlamları büyük bir oranda örtüşmektedir: “*belli*: bilinmedik bir yanı olmayan, malum; gizli olmayan, ortada olan, anlaşılan, bedihi, zahir, aşikâr; belirli, muayyen.”, “*belli olmak*: anlaşılmak, açıklanmak” (TS: 241).

>> Oğlu kızı olmayanı Allah lânetlemiştir, bizler de lânetleriz, bunu böyle bilsin.

yom ver-:

Yom véreyin hānum (DKO: 49)

> *Yom vereyim* hanım (De: 26)

D.K.O.nde *yom* (ERGİN'in okuyuşu ile *yöm*) “dua, hayır dua, uğur, fal” anlamlarına gelmektedir (DKK-II: 340). *Yom vér-* ise “saadet dilemek, uğur dilemek, hayır dilemek” anlamlarındadır (DKK-G: 314). Bu yapı, çoğu hikâyenin sonunda kalıp sözler olarak tekrar eden belirli dua kalıplarından önce yer almaktadır. Ttü.nde “uğur, iyi talih, iyi haber” anlamında *yom* sözcüğü ve “uğurlu saymak” anlamında da *yom tut-* ifâdesi bulunmaktadır, fakat *yom ver-* biçimi kullanılmamaktadır; bk. TS:

⁵³ *Adı bellü beglerle sen yortmaduğ* (DKO: 142), > Adı-belli yiğitlerle sen at sürmedin! (Gök: 153); *Başduğın belürtmeyen bellü Tanrı* (DKO: 143), > Ezdiğini belirtmeyen belli Tanrı! (Gök: 155); *Aruğ olsa kulağın dileridi, avda bellü olsun déyü*. (DKO: 157), > Arık olsa kulağımı delerdi, avda belli olsun deye. (Gök: 172)

2192. O hâlde *yom vér-* ibâresini aynen aktarmak bir aslını koruma hatasıdır. Diğer aktarıcılarının tercihleri ise şöyledir:

> Yom vereyim hânım (Gök: 40)⁵⁴

> Yakarayım hanım (Ün: 28), (E: 219)

>> Dua edeyim Hânım (Se: 50), (Mi: 47), (Er: 36), (Ka: 35)

>> Hayır dua edeyim, Han'ım (Bin: 134)

ciğerinde ol-:

Ol gün ciğerinde olan er yigitler belürdi. (DKO: 65)

> O gün ciğerinde olan er yigitler belirdi. (Gök: 60), (Er: 54), (Bin: 153), (Se: 66), (Ka: 56)⁵⁵

Yukarıdaki cümle savaş anının anlatıldığı bir bölümde yer almaktadır: *Gümbür gümbür naķāralar döğildi, burması altun tuç borılar çalındı. Ol gün ciğerinde olan er yigitler belürdi. Ol gün muhānatar şapa yer gözetdi. Ol gün bir kıyāmet şavaş oldı, meydān tolu baş oldı, başlar kesildi top gibi.* (DKO: 65-66) Bu bağlamda kullanılan *ciğerinde ol-* ifâdesi için GÖKYAY “cesareti olanlar kendini göstermek, aslında bahadır olanlar meydana çıkmak, belirtmek” anlamlarını vermiştir; bk. DKK-G: 184. Gerçekten de bu deyimleşmiş ifâde diğer geçtiği yerlerde olduğu gibi “cesur olan, cesareti olan, korku nedir bilmeyen” vb. anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır; meselâ bk. DKO: 113 ve 241. Ttünde olmayan bu kullanım aynen aktarılmamalıdır. Diğer aktarıcılarının tercihleri ise şöyledir:

> O gün ciğerinde erlik olan yigitler belirdi. (Mi: 64), (Ün: 43)

> O gün ciğeri olan yigitler belli oldu. (De: 35)

> O gün, korkusuz yigitler belirdi. (E: 200)

> O, gün mert olanlar ortaya çıktı. (Gün: 24)

⁵⁴ *yom vereyim*: Mutluluk-dileyeyim, saadet dileyim, uğur dileyeyim. (Gök: 40; 82. dipnot)

⁵⁵ *ciğerinde olanlar belirtmek*: özünde kahramanlık olan bunu göstermek, özünde olan meydana koymak. (Ka: 245)

>> O gün cesareti olan (~ korkusuz) yiğitler ortaya çıktı.

çağnam çağnam, çap çap, vaf vaf, sin sin sinle-, kas kas, güv güv, kupür kupür:

İncelenen metinlerde görülen aslını koruma hatalarına, bazı ses yansımali kelimelerin hedef lehçede kullanılmamalarına rağmen aslı gibi aktarılmaları da örnek olarak gösterilebilir. Ses yansımali kelimeler (“onomatopoeia”), objelerin seslerinin taklidine dayalıdır. Farklı diller bu bakımdan incelendiğinde temel seslerin farklı şekillerde tasvir edildiği görülebilir. Meselâ, köpeklerin çıkardığı ses, yani Ttü.nde *hav hav*, farklı dillerde şu göstergelerle yer almaktadır: İng.de *bow-wow* veya *woof-woof*, Alm.da *wau-wau*, Fr.da *ouah-ouah*, Rusça’da *gaf-gaf*, Japonca’da *wan-wan*, *bau-bau* veya *kyan-kyan*, İtalyanca’da *bau-bau*, Flemenkçe’de *woef woef* veya *waf waf*, Fince ve Lehçe’de *hau-hau*, Çince’de *wang wang*; bk. *Onomatopoeia*. Bu durumda eğer bir metin Fr.dan Ttü.ne çevriliyorsa ve bu metinde *ouah-ouah* ifâdesi geçiyorsa bu ifâde aslı korunarak çevrilemeyeceğine göre, meselâ D.K.O.nde geçen *vaf vaf* ikilemesi de aslı korunarak Ttü.ne aktarılmamalı, her ikisinde de tercih *hav hav* şeklinde olmalıdır. Aşağıda ses yansımali kelimelerle ilgi aslını koruma hatalarından örnekler verilmiştir:

çağnam çağnam:

Çağnam çağnam kayalardan çıkan su (DKO: 54)

> Çağnam çağnam kayalardan çıkan su (*Se*: 56), (*Ka*: 45)⁵⁶

> Çığnam çığnam kayalardan çıkan su! (*Gök*: 48)⁵⁷

> Çağıl çağıl kayalardan çıkan su! (*Mi*: 53), (*Er*: 43), (*De*: 30), (*Ün*: 34)

> Çağıl çağıl kayalardan akan su (*E*: 188)

> Çağıl çağıl çağlayan su (*Gün*: 19)

>> Kayalardan çağıl çağıl çıkan su (*Bin*: 140)

⁵⁶ çağnam çağnam: çağıl çağıl (*Ka*: 245)

⁵⁷ çığnam çığnam: Çağıl çağıl. (*Gök*: 48; 125. dipnot)

Görüldüğü üzere SEPETÇİOĞLU Ttü.nde kullanılmayan *çağnam çağnam* ikilemesini aynen aktarmıştır; bk. *TS*. Ayrıca söz konusu ikileme ZÜLFİKAR 1995 ve *DS*'de de yoktur. KARAALIOĞLU ve GÖKYAY ise iklemenin anlamını verdikleri dipnotta ya da *sözlük* kısmında belirtmişlerdir.

çap çap:

Ƙanlı kuyruk üzüb çap çap yudan (DKO: 55)

- > Kanlı kuyruk üzüb çap çap yudan! (*Gök*: 48)⁵⁸
- > Kan kuyruğunca yüzüb çap çap yutan (*Se*: 56)
- > Kanlı kuyruk yüzüb çap çap yutan (*Er*: 44), (*Bin*: 140)
- > Kanlı kuyruk koparıp çap çap yutan (*Ka*: 45)
- > Kanlı kuyruğu koparıp çap çap yutan (*Mi*: 54)
- > Yağlı kuyruğunu yüzüb şap şap yutan (*E*: 188)

>> Kanlı kuyruğu yüzüb şap şap yutan (*Ün*: 34)

vaf vaf, çap çap:

Ƙaranlı aħşam olanda vaf vaf üren, / Acı ayran tökilende çap çap ićen (DKO: 55)

- > Karanlık akşam olanda vaf vaf üren! / Acı ayran dökülende çap çap ićen! (*Gök*: 49)
- > Karanlık akşam olunca vaf vaf üren / Acı ayran dökülünce çap çap ićen (*Er*: 44), (*Se*: 57), (*Bin*: 141)
- > Acı ayran dökülünce çap çap ićen (*Ka*: 46)
- > Karanlık akşam olan hav hav üren / Acı ayran dökülende şap şap ićen (*Ün*: 35)
- > Karanlık akşam olunca hav hav üren, / Acı ayran dökülünce çap çap ićen (*Mi*: 54)

⁵⁸ *üzüp*: Koparıp. (*Gök*: 48; 127. dipnot)

> Karanlık akşam olunca hav hav üren, / Ekşi ayran dökülünce şap şap içen
(*De*: 31)

> Akşam hava karardığında hav hav ürüyen, / Ekşi ayranı, döküldüğünde şap şap içen (*E*: 189)

>> Karanlık akşam olduğunda hav hav ürüyen / Acı ayran döküldüğünde şap şap içen

çap çap, sin sin sinle-:

Köpek Kazan'ın atının ayağına çap çap düşer, sin sin sinler. (*DKO*: 55)

> Köpek Kazan'ın atını ayağına çap çap düşer sin sin sinler. (*Er*: 44), (*Se*: 57), (*Gök*: 49)⁵⁹

> Köpek Kazan'ın atının ayağına çap çap düştü, sin sin sinledi. (*Mi*: 54)⁶⁰

> Köpek, Kazan'ın atının ayağına çap çap düşer, dolanır, sesler çıkarır. (*Bin*: 141)

> Kazan Beyin, atının ayağına çap çap düştü. İnce ince havladı. (*Ka*: 46)

> Köpek Kazan'ın atının ayağına şap şap düşer, sin sin sızlanır. (*Ün*: 35)

> Köpek atının ayağını şap şap yalardı. Hav hav inlerdi. (*E*: 189)

> Köpek, Kazan'ın atının ayağına dolaştı, havlaştı. (*De*: 31)

>> Köpek Kazan'ın atının ayağına dolanıyor, inliyordu.

kas kas:

Köpekleri göricek kaş kaş güldü. (*DKO*: 76)

> Köpekleri görünce kas kas güldü. (*Gök*: 73), (*Ün*: 53)

> Köpekleri görünce kıs kıs güldü. (*Mi*: 76), (*Ka*: 74)

> Köpekleri görünce kah kah güldü. (*Er*: 68), (*Se*: 78), (*E*: 156)

⁵⁹ *çap çap düşer*: Pat pat ayağına dolanır; *sin sin sinler*: Köpek acıklı sesler çıkarır; köpek mızıl mızıldar. (*Gök*: 49; 128. ve 129. dipnotlar)

⁶⁰ *sin sinlemek*: Köpeğin inildemesi, sızlanması, ince sesle sızıldanması. (*Mi*: 229)

>> Köpekleri görünce kahkahayla güldü. (*Bin*: 163)

>> Köpekleri gördü katıla katıla güldü. (*De*: 42)

Ƙızı gelini kaş kaş gülmez oldı. (DKO: 78)

> Kızı gelini kaskaş gülmez oldu. (*Gök*: 75)⁶¹

> Kızı gelini kah kah gülmez oldu. (*Er*: 70), (*Ka*: 76)

> Kızı gelini kahkahayla gülmez oldu. (*Ün*: 55)

> Kızı gelini sevinçle gülmez oldu. (*Bin*: 165)

>> Kızı gelini gülmez oldu. (*Se*: 80), (*De*: 43), (*Mi*: 77), (*E*: 158)

güv güv:

İt gibi kev kev eden çirkin (?) huşlu (?) (DKO: 182)⁶²

> İt gibi güv güv eden çerkez hırslı (*Er*: 197)

> İt gibi günü eden çerkez hırslı (*Gök*: 201), (*Ka*: 218)

> İt gibi çenileyen serkeş hırslı (*Se*: 188)

> İt gibi uluyan çerkez hırslı (*Mi*: 190)

> İt gibi hav hav eden çerkez hırslı (*Ün*: 161)

> İt gibi hav hav eden kötü huylu (*E*: 38)

> İt gibi hev hev eden kötü huylu (*Bin*: 281)

> İt gibi hav hav eden, kötü soylu (*De*: 103)

⁶¹ GÖKYAY, *kaş kaş* ikilemesinin geçtiği diğer yerlerde bu ikilemeyi *kıskıs* şeklinde aktarmaktadır; fakat *kaş kaş* ikilemesi *kıs kıs gül-*’ten çok *kahkahayla gül-* demektir. KAÇALIN, *Sözçlükçük*’te bu ikilemeyi “çok sevinmek, kah kah sesli gülmek” şeklinde anlamlandırmakta (*KBO*: 320) ve kelimenin etimolojisini < *karş karşı* “el (karış, aya) çırpılarak” şeklinde göstermektedir. VaN. bu ilk anlamı yaşatan yer dışında (*Ƙazan Beg elin eline çaldı, kaş kaş güldü. KBO*: 82) D.K.O.nde kullanıldığı diğer yerlerde kahkahayla gülmek anlamına geldiğini belirtir ve konunun *kıs kıs gül-* “bıyık altından gülmek” ile bir ilgisi olmaması gerektiğini söyler; bk. *KBO*: 208. ERGİN, *İndeks*’inde kelimeyi “kas, kah, kas kas (gülmek)” şeklinde (*DKK-II*: 174), GÖKYAY ise *Söz Dizisi*’nde *kas kas gülmek* ifâdesini “kah kah gülmek, kahkaha ile gülmek” şeklinde (*DKK-G*: 240) tanımlamaktadırlar.

⁶² ERGİN’in *çerkez huşlu* (*DKK-I*: 238), GÖKYAY’ın *çerkez hırslı* (*DKK-G*: 138) şeklinde okuduğu kelimeleri TEZCAN, *çirkin* ve *huşlu* şeklinde okuyarak tamir etmiştir; bk. *DKOÜN*: 367; ÖZÇELİK de TEZCAN’ın fikrine katılmaktadır; bk. *DK-Ö*: 884. Ayrıca GÖKYAY, ERGİN ve TEZCAN’ın sırasıyla *güv güv* ve *kev kev* okudukları ikilemeyi *günü eden* şeklinde okumuş ve böyle aktarmıştır. Hatta diğer aktarıcılardan KARAALIOĞLU da GÖKYAY gibi *günü eden* şeklinde aktarmıştır.

>> İt gibi havlayan kötü huylu!

kupür kupür:

Bu maħalda Oğuz erenleri alay alay geldi, güpür güpür tavullar, naķāralar çalındı. (DKO: 184)

> Bu sırada Oğuz erenleri alay alay geldi. Kupür kupür davullar, kösler çalındı. (Gök: 204)

> Bu sırada Oğuz erenleri alay alay geldi. Gümbür gümbür davullar çalındı. (Er: 199)

> Bu sırada Oğuz yiğitleri alay alay geldi. Gümbür gümbür davullar çalındı. (Se: 190), (Mi: 193)

> Oğuz erenleri de, o sırada, alay alay geldiler. Gümbür gümbür davullar çalındı, nekkareler dövüldü. (Ka: 222)

> Bu yere Oğuz erenleri alay alay geldi. Gümbür gümbür davullar nakaralar çalındı. (Ün: 164)⁶³

> Bu sırada Oğuz erenleri alay alay geldi, gümbür gümbür davulları, nağaraları çalındı. (De: 105)

> O sırada Oğuz erenleri geldi. Gümbür gümbür davullar, dümbelekler çalındı. (Bin: 283)

> Bu sırada Oğuz erenleri alay alay geldi. Gümbür gümbür davullar, nakkareler çalındı. (E: 41)⁶⁴

2.1.2. Yalancı Eş Değer Kelime Kullanımından Kaynaklanan Hatalar

Kaynak metindeki bir kelimenin ses ve yapı bakımından aynı olan ya da düzenli ses denklikleri ile aynı kaynaktan geldiği bilinen şekli hedef lehçede bulunabilir. Belirli durumlarda, aynı kaynaktan geldiği bilinen böyle kelimelerin anlamları birbiriyle tamamen örtüşebileceği gibi hiç örtüşmeyebilir veya az bir oranda örtüşebilir. Yalancı eş değerlikten diller arası düzeyde de söz etmek mümkündür: İng. *actual* “asıl, gerçek” kelimesi ile Alm. *aktuell* “güncel” kelimeleri köken ve yapı bakımın-

⁶³ *nakara*: davul (Ün: 200)

⁶⁴ *nakkare*: Bir tür davul. (E: 246)

dan aynı kelimelerdir, fakat birbirleri yerine kullanılamazlar. İng. *actual* Alm.ya *wirklich* ya da *tatsächlich* şeklinde çevrilirken Alm. *aktuell* İng.ye *topical* ya da *current* şeklinde çevrilebilir. Fr. *aire* “alan, bölge” kelimesi ile İng. *air* “hava, gökyüzü” kelimesi yalancı eş değerdir ve Fr. *aire* İng.ye *area* kelimesiyle çevrilebilir. Alm. *kaplan* “papaz yardımcısı” - Ttü. *kaplan* kelimeleri kökenleri aynı olmayıp sadece sesteş (“homonym”) olmalarına rağmen birer yalancı eş değer kelime olarak tanımlanabilirler. Çeviri ve çeviribilim terminolojisinde yalancı eş değerlik kavramı *sahte tanış*, *biçimdeş sözcükler* ve *biçimsel eşleş sözcükler*, *yalancı eşdeşler* (“faux amis”, İng. “false friends”) olarak adlandırılmaktadır; bk. BERK 2005a: 147, BOZTAŞ – OKYAVUZ YENER 2005: 23 ve KÖKSAL 2005: 50-51. Çeviri için birer hata olarak kabul edilen yalancı eş değer kelimeler yabancı dil öğrenmenin güçlüklerinden biri olarak da gösterilmektedir. Özellikle bu amaca yönelik hazırlanmış yalancı eş değer kelime listeleri dil kurslarında veya internette birer metaryel olarak kullanılmaktadır⁶⁵.

Bu konuyla ilgili belirtilmesi gereken bir husus da yalancı eş değer kelimeler incelenirken yapılan karşılaştırmalarda kaynak metnin ait olduğu dil dönemi olan Eski Anadolu Türkçesinin değil, metnin, yani D.K.O.nin esas alındığıdır; meselâ bk. *saray*, 2.1.2.1. Bir başka deyişle bu çalışma iki dönem arasındaki aktarma problemlerini değil, bir tarihî metin ile bir dönem (Ttü.) arasındaki aktarma problemlerini ele almaktadır.

İncelenen metinlerde yalancı eş değer kelimelerin kullanımından kaynaklanan hatalar iki grupta toplanmıştır:

2.1.2.1. Kısmî Yalancı Eş Değer Kelimeler

D.K.O.ndeki bir kelime ile Ttü.ndeki bir kelime ses ve yapı bakımından birbirinin aynı ya da aynı kaynaktan geliyor olabilir. Ancak belirli durumlarda bu iki ke-

⁶⁵ Bu tip listeler için meselâ bk.

İng. – diğer akraba diller için genel bir liste: < http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_false_friends >

İng. – Alm.: < http://www.englisch-hilfen.de/en/words/false_friends.htm >

Fr. – İng.: < http://french.about.com/library/fauxamis/blfauxam_a.htm >

Slav dilleri için genel liste: < http://en.wikibooks.org/wiki/False_Friends_of_the_Slavist >

limenin anlamları birbiri ile tam olarak örtüşmez, kısmen örtüşür. Bu yalancı eş değerlik türü *kısmî yalancı eş değerlik* olarak adlandırılmaktadır⁶⁶. Örnekler:

ağır:

Ağır kelimesinin anlamını ERGİN “ağır” olarak vermekle yetinirken (DKK-II: 5), GÖKYAY haklı olarak bu kelimenin çeşitli kullanımlarını ayrı maddeler hâlinde göstererek anlamlandırmıştır: *ağır, ağır gün, ağır hazine, ağır leşker, ağır sancak, ağır şiven*; bk. DKK-G: 159. *Ağır* sözcüğü kaynak metinde Ttü.ndeki anlamlarına uygun olarak kullanıldığı gibi, meselâ: *Erüñ ağırın yéynisin at bilür. / Ağır yükler zahmın katır bilür. (DKO: 31), Ağır bukağı topuçağın döger dègil. (DKO: 108), Ağır mancılık taşıla atam déridüm. (DKO: 154)*; şu örneklerde görüleceği üzere farklı anlamlarda da kullanılmıştır: *Ağır hazîne, bol leşker alayın. (DKO: 42), Ağır şancağ götürende müsülmânlar arhası olsun! (DKO: 71), Ağır Oğuz beylerini hep oğıldılar, odalarına getürdiler, ağır konıklık eylediler. (DKO: 74), Ağır leşker, bol hazîne alayın. (DKO: 105), Ağır şiven senüñ orduña koyayınmı? (DKO: 105), Ağır dügin yarağın gördi. (DKO: 77), Meger ol gün kâfirlerüñ ağır günleriydi. Her biri yèmekde içmekde idi. (DKO: 79), Ağır adlu şehirlerden / geldüğünde [gèçdüğünde] Beyrek adlu bir yigide bulış[ma]duñmı? (DKO: 85), Ağır ulu dîvānum sürilmedi. (DKO: 109)*. O hâlde D.K.O.nde geçen *ağır* ile Ttü.ndeki *ağır* sözcükleri birer kısmî yalancı eş değer kelime olarak kabul edilmelidir.

Hān babamuñ yanına men varayın, / Ağır leşker, bol hazîne alayın. (DKO: 105)

> Han babamın yanına ben varayım / Ağır asker bol hazine ben alayım (Ün: 81)

> Han babamın yanına ben varayım / Ağır asker bol hazine alayım (Er: 101), (Mi: 108), (Gök: 110)

>> Han babamın yanına ben varayım, / Çok asker, bol hazine alayım (Ka: 112), (Bin: 194), (E: 101)

⁶⁶ krş. “anlam alanları tam örtüşmeyen kelimeler” UĞURLU 2000: 63 vd.; “kavram alanları tam örtüşmeyenler” UĞURLU 2007: 209 vd.; “kısmî yalancı eş değer kelimeler” KARADOĞAN 2004a: 104 vd.; “yananlamsal eşdeğerlik” GÖKTÜRK 2004: 62 vd.; “göreceli yalancı eş değerler” RESULOV 1995: 921.

>> Han babamın yanına ben varayım / Sayısız asker bol hazine alayım (Se: 108)

tep-:

D.K.O.nde sık geçen *dep-* fiili ile Ttü.sindeki *tep-* fiilleri köken ve yapı bakımında aynı sözcüklerdir. Fakat bu kelimeler anlam alanları bakımından kısmen örtüşmektedir. *Tep-* için *TS*'de şu anlamlar verilmiştir: “hayvan, ayağıyla vurmak; üzerine basarak sıkıştırmak; çokça yürümek; *mecaz* değerini anlamamak veya kestirememek, geri çevirmek; *mecaz* yeniden ortaya çıkmak, tazelenmek, depresmek” (1956). ERGİN ise *dep-* fiilinin anlamlarını şöyle sıralamıştır: “tepmek, at tepmek, tekmelemek” (*DKK-II*: 82). GÖKYAY da bu ve benzeri anlamlara *TTS*'deki “saldırmak, hücum etmek” anlamlarını eklemiştir (*DKK-G*: 194).

Tep- fiilinin Ttü.ndeki “hayvan, ayağıyla vurmak” ve “değerini anlamamak veya kestirememek, geri çevirmek” anlamlarıyla ilişkili D.K.O.nden örnek cümleler: *Çevre aldılar, éndi bir yigit bunu depdi. Depdükçe böyüdi. Bir kaç yigit dağı éndiler, depdiler. Depdiklerince böyüdi. (DKO: 147); Delü ozan devletin depti. Begler bu günki begligüm bunun olsun. (DKO: 89)*. Fakat yukarıda da belirtildiği üzere Ttü.sinde *tep-* kelimesi, D.K.O.ndeki *dep-* ya da bir birleşik fiil olarak da kabul edilebilecek *at dep-* gibi “at sür-; (at üzerinde) hücum et-” anlamlarına sahip değildir. Bu yüzden söz konusu iki kelime kısmî yalancı eş değer kelimeler olarak algılanmalıdır:

Atın depti, bir yüksek yere çıktı. (DKO: 137)

> Atını tepti, bir yüksek yere çıktı. (*Gök*: 147), (*Er*: 140), (*Ün*: 115)⁶⁷, (*Se*: 142), (*E*: 142)⁶⁸, (*Mi*: 142), (*Ka*: 154), (*Bin*: 230)⁶⁹

>> Atını sürdü, bir yüksek yere çıktı. (*De*: 75)

>> Atını sürdü, yüksekçe bir yere çıktı. (*Gün*: 47)

⁶⁷ *tepen*: at süren, atını ökçeleyen (*depen*) (*Ün*: 203)

⁶⁸ *At tepmek*: Atı yürütmek, yola çıkmak (*E*: 224)

⁶⁹ *tepmek (at için)*: tekmelemek, koşturmak (*Bin*: 304)

***İkisi atlandılar, meydāna çıkdılar, at deptiler.* (DKO: 73)**

> İkisi atlandılar, meydana çıktılar, at teptiler. (*Gök*: 68), (*Er*: 74), (*Ka*: 69), (*Bin*: 160), (*Mi*: 71), (*Se*: 74)

> İkisi atlandılar. Alana çıktılar. At teptiler. (*E*: 151), (*Ün*: 50)

>> Atlarına bindiler (~ atlandılar), meydana çıkıp yarıştılar.

***[Taş] Oğuz begleri ile Tundar sağa depd, cılasun yigitler ile Kara Budak sola depd.* (DKO: 113)**

> Oğuz beyleriyle Dündar sağa tepti. Cılasın bey yiğitleriyle Karabudak sola tepti. (*Gök*: 119)⁷⁰

> Dış Oğuz beyleriyle Dündar sağa at tepti. Kahraman yiğitleri ile Kara Budak sola at tepti. (*Er*: 110)

> Dış-Oğuz beyleriyle Deli Dündar sağdan vurdu. Kahraman yiğitleriyle Kara Budak soldan vurdu. (*Ka*: 121), (*Mi*: 116)

> Dış Oğuz beyleri ile Dündar sağa at tepti. Gözünü budaktan sakınmayan yiğitleri ile Kara Budak sola at tepti. (*Se*: 116-117)

> Dış Oğuz beyleri ile Dündar sağa tepti. Gözüpek yiğitleriyle Kara Budak sola tepti. (*Ün*: 88)

> Dış Oğuz Beyleri'yle Deli Dündar sağdan at sürdü. Kahraman yiğitleriyle Kara Budak soldan at sürdü. (*E*: 111)

> Dış Oğuz beyleriyle Tundar, sağa tepti; cılasun yiğitlerle Kara Budak sola at tepti. (*Bin*: 204)⁷¹

>> Dündar Dış Oğuz'un beyleriyle sağa tarafa, kahraman yiğitleriyle Kara Budak da sola tarafa hücum etti.

al-

⁷⁰ *cılasınlar*: Bahadırlar, kahramanlar. (*Gök*: 26, 14. dipnot)

⁷¹ *cılasın*: Kahraman, babayiğit, boylu boslu, yiğit delikanlı. (*Bin*: 298)

ERGİN'in mânâsını "almak" olarak verdiği (DKK-II: 9) *al-* fiilinin anlamı ve kullanılışı bu fiilin Ttü.ndeki anlamları (TS: 80-81) ile büyük oranda örtüşmektedir. Meselâ: *Kazan bağıdı, gördi çoban ağacı arkasına almış gelür. (DKO: 58); Bay Büre Beg bunları gördüğünde āh eyledi, başından aklı gètdi, destmālın eline aldı, böğürü böğür[ü] ağladı. (DKO: 68); Tırdı, atına bindi, toğanın eline aldı, ardına düşdi. (DKO: 117); Oğurlayın cān alduğun bilmez idüm. (DKO: 117); Güzeller serveri Sarı Tonlu Selcan Hātūnı alsam. (DKO: 127); Şoğra Emen dèrleridi bir kişi altı kerre varub hişārı alımadı. (DKO: 139); Ol kal'eyi alımadum, gèrü döndüm. (DKO: 142); Aruz oğlanı alub évine getürdi. (DKO: 146). Ancak D.K.O.nde sıkça geçen bu fiil Ttü.nden farklı olarak "yenmek" mânâsında da kullanılmıştır: «Eger çobanıla varıcağ olurısam kalın Oğuz begleri benüm başuma kaçınç kağarlar: 'Çoban bile ol[ma]sa Kazan kâfiri alımazdı' dèrler» dèdi. (DKO: 57); Döne döne bir zemān yahşı şavaş eyledi. Kâfiri «Alam» dèdi, alamadı. (DKO: 110); Ol dahı Kazana at şaldı. «Alam!» dèdi, alımadı. (DKO: 186); Çiginleri toğrandı, kılıçları uvandı. Birbirin alımadı. (DKO: 164). Görüldüğü üzere söz konusu iki fiil birer kısmî yalancı eş değer kelimedir:*

***Gөгüsleri dilindi, süğüleri şındı, birbirin alımadılar.* (DKO: 164)**

> Gөгüsleri delindi, süngüleri kırıldı; birbirlerini alamadılar. (Gök: 181)⁷²

Diğer aktarıcılar söz konusu kelimeyi /.../ *yenemediler* şeklinde aktarmışlardır; bk. Ün: 143, Bin: 261, Mi: 172, Ka: 193, E: 72, Er: 175, Se: 171, De: 93.

>> Gөгüsleri yaralandı, mızrakları kırıldı, fakat birbirlerini yenemediler (~ yenişemediler).

aldır-:

***Mere men anı kırmıyam toğana aldurmıyınca?*(DKO: 117)**

⁷² GÖKYAY'ın *süğü* kelimesini aynen aktarması bir tam yalancı eş değer kelime kullanma hatasıdır; bk. *süngü*, 2.1.2.2. Ayrıca TEZCAN-BOESCHOTEN'in *dilindi* (*dil-* "yarmak, kesmek, parçalamak") şeklinde okuduğu kelimeyi GÖKYAY ve ERGİN *delindi* şeklinde transkribe edip aktarmışlardır; bk. DKOÜN: 406, DK-Ö: 824, DKK-G: 123, DKK-I: 224.

Aktarıcılarının büyük çoğunluğu, yukarıdaki cümlede geçen *aldur-* fiiline karşılık Ttü.ndeki *aldır-* fiilini kullanmışlardır. Belirli ses değişimleri haricinde ses ve yapı bakımından aynı olan bu iki kelimenin anlamları ise tam olarak örtüşmemektedir. *Aldur-* kelimesi *Qara tonlu azğun dinlü kâfirlere bir oğul aldurduñısa / degil maña!* (DKO: 42) ibâresinde olduğu gibi Ttü.ndeki “elindekini başkasına kaptırmak” (TS: 69) mânâsına çok yakın olarak “elindekini başkasına kaptırmak, düşmana kaptırmak” anlamlarına gelecek şekilde kullanılmıştır. Ancak bu kelime yukarıdaki alıntıda da görüldüğü üzere Ttü.nden farklı olarak “kuşa yakalatmak, kuş ile avlamak” anlamında da kullanılmıştır. Nitekim GÖKYAY söz konusu kelime için, değişik kaynaklardan derlediği “kaybetmek, savaşta yitirmek, kaptırmak, yakalatmak; köpek veya kuş ile avlamak” anlamlarını sıralamıştır; bk. DKK-G: 163. Aktarıcılarının tercihleri şöyledir:

- > Ben onu bırakır mıyım doğana aldırmayınca. (Er: 115)
 - > Bre, ben onu kor muyum doğana aldırmayınca. (Gök: 123), (Ün: 94), (Bin: 208)
 - > Bire men onu kor muyum doğana aldırmayınca? (Ka: 128)
 - > Bre ben onu bırakır mıyım doğana aldırmayınca. (Se: 121)
 - > Kor muyum ben onu doğanıma aldırmayınca! (De: 63)
 - > Bre! Ben onu doğana aldırmadan bırakır mıyım. (E: 21)
 - > Bre ben onu doğana yakalatmayınca bırakır mıyım? (Mi: 120)
 - > Atmacama yakalatayım da görsün! (Gün: 30)
- >> Bre ben onu doğanıma yakalatmadan durur muyum!

bin- :

D.K.O.nde geçen *bin-* fiilinin anlamını ERGİN “binmek” olarak vermiştir; bk. DKK-II: 50. Oysa *bin-* fiili genelde Ttü.ne *bin-* fiili ile aktarılabildiği gibi bazen de aktarılamaz: Meselâ *ata bin-* kalıp sözü ve bu sözle ilişkili olan örneklerdeki *bin-* fiili Ttü.ne aynen aktarılabilir: *Paraşaruñ Bayburd hişârından parlayub [uçan] Bayrek Yêgenek torı ayğırına bindi*. (DKO: 51); *Beyrek at göğsin kuçaqladı, iki gözün öpdi. Şıçradı bindi*. (DKO: 82), *Hemân kız şıçradı, ata bindi*. (DKO: 92), *Begler bindiler, aşlan yatağı üzerine geldiler*. (DKO: 146), *Qazanuñ çoñur atın çekdiler, bindi*. (DKO:

193); fakat “ava çıkmak” anlamındaki *ava bin-* ise aynen aktarılamaz. Nitekim *bin-* fiilinin *TS*’deki ilk anlamı “yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak”tır; bk. *TS*: 274. Bu bakımdan D.K.O.nde geçen *bin-* fiili ile *Ttü.*ndeki *bin-* fiili birer kısmî yalancı eş değer kelimedir. *Ava bin-* kolaylıkla *ava çık-* şeklinde aktarılabilir; bk. *TS*: 147.

***Begler hep ava bindi.* (DKO: 71)⁷³**

- > Beyler hep ava bindi. (*Er*: 62), (*Ün*: 48)
- > Bu şenliğe Oğuz beyleri hep ava bindiler. (*Gök*: 66)
- > Bu şenliğe Oğuz beyleri ata binip, ava gittiler. (*Ka*: 66)
- > Beyler hep ava gitti. (*Se*: 73)
- > Beyler hep birlikte atlarına bindiler, ava çıktılar. (*Bin*: 159)⁷⁴
- > Hep birlikte ava çıktılar. (*De*: 39)
- > Beylerin hepsi ava çıktı. (*E*: 149)

Kimi aktarıcıların *hep* kelimesini de aslını koruyarak aktarmaları ilginçtir. En uygun aktarmaları DEVELİ ve ELAL yapmışlardır.

>> Beyler hep birlikte ava çıktılar.

ev, oda, gerdek:

ERGİN *év* (*iv*) kelimesi için “ev, otağ, çadır” anlamlarını vermiş, GÖKYAY ise çeşitli kaynaklardan derlediği “ev, hane, mesken, küçük çadır” gibi anlamları sıralamıştır; bk. *DKK-II*: 157, *DKK-G*: 207. *Ev* kelimesinin *TS*’deki anlamları ise şöyledir: “yalnız bir ailenin oturabileceği biçimde yapılmış yapı; bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer, konut, hane; *mecaz* aile; *eskimiş* soy, nesil” (665). Gerçekten de D.K.O. geçen *altun başlu ban év*, *ağ ban év*, *dünlügi altun ban év* gibi sıkça tekrar eden ifâdeler *év* sözcüğünün “çadır” mânâsıyla anlamlandırılabilir. Bu yüzden *Ttü.*nde yer alan *ev* ile D.K.O.nde geçen *év* kelimeleri anlam alanları bakımından

⁷³ Başta GÖKYAY olmak üzere kimi aktarıcılar VaN.nı esas alıp aktarmışlardır. VaN.: /.../ *bu şen[l]ig-ile hep Oğuz begleri ava bindiler.* (DKO: 218 ve KBO: 46)

⁷⁴ BİNYAZAR kimi zaman *ava bin-* şeklini aynen kullanmıştır. Ayrıca kitabının arkasında yer alan sözlükte *ava bin-* için şu anlamları vermiştir: “ava çıkmak, ava çıkmak için ata binmek” (*Bin*: 297).

tam olarak örtüşmemektedir. Bu bakımdan “çadır” anlamına gelen *év* sözcüğü Ttü.ne *ev* ile aktarılmamalıdır.

Öte yandan genel olarak çadırlarda yaşayan ve temel ekonomik uğraşısı hayvancılık olan, boylara ayrılmış göçebe bir Türk topluluğunu tasvir ettiği bilinen D.K.O.nde *év* kelimesinin yalnızca “çadır” anlamıyla kullanılmış olabileceği de düşünülebilirdi ve bu durumda söz konusu kelimelerin tam yalancı eş değer olmaları gerekirdi; fakat D.K.O.nde yer alan bazı ibârelerde *ev* kelimesinin Ttü.ndeki kullanımına yakın olarak “aile; mekan, mesken” anlamlarında kullanıldığı görülmektedir. Meselâ: *Tağrı évi Mekke görkli. (DKO: 32), Gördikim oğrı köpek yige țana évini birbirine katmış, tavuk kümesine, sığır țamina dönmiş. (DKO: 33), Dün yođ öteki gün évüñ bundan geçdi. (DKO: 56), Ağam Kazan, sen évüñ almağa gideriseñ men dağı qarındaşum şanın almağa géderem. (DKO: 57), Allāhu t‘eālā şorisa évüñi ben kırtarayın. (DKO: 57), Allāh menüm évümi kırtaracağ olurisa seni emİR-ađur eyleyeyin. (DKO: 58).*

Ancak bazı kelime tercihleri kimi zaman *év*’in “çadır” olup olmadığı konusunda aktarıcıları şüpheye düşürecektir. Meselâ, Deli Dumrul’un hikâyesinin anlatıldığı *boy*’da Dumrul, Azrail’i öldürmek için kılıcını çeker, fakat Azrail güvercin olup pencereden kaçır. D.K.O.nde *pencere* sözcüğü yalnızca burada geçer: ‘*Azrāyīl bir göğercin oldı, pencereden uçdı gétđi. (DKO: 117).* Burada tasvir edilen yer bir göçebe çadırı mıdır yoksa bir “ev” midir diye düşünülebilir; fakat burada verilecek kararı *pencere* kelimesinin kullanılmış olması belirlememelidir. ERGİN *pencere* için “pencere, baca” anlamlarını vermiştir (*DKK-II: 249*), gerçektede birkaç cümle sonra *pencere* kelimesi yerini *baca* kelimesine bırakır: *Yigitlerüm! ‘Azrāyīlūñ gözini eyle şorıutdum ki gēñ şapuyı şodı, țar bacadan şaçdı. (DKO: 117).* O hâlde kuvvetle muhtemeldir ki burada söz konusu edilen *év* de “çadır”dır. Esasında *pencere* kelimesinin tek bir yerde geçiyor olması şaşırtıcı değildir. Zira D.K.O. dayandığı genel kültürel yapıya ve döneme ters düşen kelime ve ifâdelerin de yer aldığı bir metindir: meselâ *meyhāne* “meyhane” ve *şaravat* “genelev” kelimeleri⁷⁵.

⁷⁵ *Meyhānede bēş gün yēme içme oldu. (DKO: 167).* *Şaravat* kelimesi için bk. *DKOÜN: 194-196.*

D.K.O.nde *év dik-* ve *év çöz-* birleşik fiilleri Ttü.ne *çadır* kelimesi kullanılarak aktarılabılır⁷⁶:

***Altın tahtında [oturdu], yéne évini dikdi.* (DKO: 66)**

- > Altın tahtında oturdu, yine evini dikti. (*Bin*: 153)
- > Altın tahtında gene evini dikti. (*Mi*: 64)
- > Altın tahtında yine evini dikti. (*Er*:55), (*Se*: 67), (*Ün*: 44)⁷⁷
- > Altın tahtında evini dikti. (*Gök*: 61)⁷⁸
- > Altın tahtına Kazan Bey geçti, oturdu. Yine evini kurdu. (*Ka*: 57)
- > Altın tahtında oturdu, otağını yine kurdurdu. (*De*: 35)
- > Altından tahtını, görkemli çadırını yeniden kurdurdu. (*Gün*: 25)
- > Altın tahtına oturdu. Yine çadırını dikti. (*E*: 201)

>> Altından tahtına oturdu, çadırını yeniden kurdu.

***Hısmını kavmını ayırdı, évini çözdü, Oğuzdan göç eyledi.* (DKO: 156)**

- > Hısmını akrabasını ayırdı, evini çözdü, Oğuz'dan göç eyledi. (*Er*: 165), (*Se*: 162)
- > Yakınlarını, budununu ayırdı, evini çözdü, Oğuzdan göç eyledi. (*Ün*: 136)
- > Hısmını, kavmini ayırdı, evini çözdü. Oğuz'dan göç eyledi. (*Mi*: 163)
- > Hasmını kavmini ayırdı. Evini çözdü. Oğuz'dan göç eyledi. (*Bin*: 252)
- > Hısmını, kavmını ayırdı. Evini çözdü, Oğuz'dan göç eyledi, Bedre'ye. (*Ka*: 184)⁷⁹
- > Hısmını, kavmını ayırdı, çadırını çözdü. Oğuz elinden göç eyledi. (*Gök*: 171-172)
- > Hısmını akrabasını ayırdı. Çadırını topladı. Oğuz'dan göç eyledi. (*E*: 61)

>> Çadırını topladı. Akraları ile Oğuz topraklarından göç etti.

⁷⁶ *Ev* kelimesinin bir yalancı eş değer kelime örneği olması, UĞURLU 2000'de Kazak Türkçesi – Ttü. karşılaştırması olarak verilen benzer bir örneği çağrıştırmaktadır: bk. UĞURLU 2000: 63-64.

⁷⁷ *ev*: çadır (*Ün*: 195)

⁷⁸ *evine*: çadırın[a]. (*Gök*: 26, 15. dipnot)

⁷⁹ *evini çözmek*: çadırlarını yıkmak, çadırlarını toparlamak. (*Ka*: 249)

Oda kelimesinin Ttü.ndeki anlamları *TS*'de şöyle sıralanmıştır: “Evin veya herhangi bir yapının oturma, çalışma, yatma gibi işlere yarayan, banyo, salon, giriş vb. dışında kalan, bir veya birden fazla çıkışı olan bölmesi, göz; Serbest meslek adamlarını içinde toplayan resmî birlik; *tarih* Yeniçeri kışlası” (1489). D.K.O.nde sıkça geçen bu sözcük için ERGİN “oda, oturlan yer, otağ, çadır, ev, göçebe evi, mesken” anlamlarını belirtirken (*DKK-II*: 224), GÖKYAY çeşitli kaynaklardan derlediği ilişkili ilişkisiz pekçok anlamı sıralamıştır: “selamlık; oda, yatacak yerden, obadan başka oturacak mesken, lakırdı yeri, salon; oda, ikametgâh, ev”; bk. *DKK-G*: 264. Oysa D.K.O.ndeki birçok veride görülebileceği üzere ve ERGİN’in de *İndeks*'inde belirttiği gibi *oda* kelimesi genel mânâsıyla tıpkı *év* kelimesi gibi “çadır” demektir. Görüldüğü üzere “çadır, otağ, göçebe evi” anlamlarına da gelen *oda* kelimesi Ttü.ndeki *oda* kelimesiyle anlamları bakımından tam örtüşmemektedir:

Beyrek odasında yigitleri ile yeyüb içeridi. Aruzdan âdem geldi, selâm vèrdi.
(*DKO*: 190)

> Beyrek, odasında yiğitleriyle yiyip, içip otururken Aruz’dan adam geldi, Beyrek’e selâm verdi. (*Gök*: 211)

> Beyrek odasında yiğitleri ile yiyip içiyordu. Aruz’dan adam geldi, selâm verdi. (*Mi*: 199), (*Se*: 197), (*Bin*: 290), (*Er*: 207)

> Beyrek, odasında yiğitleriyle yiyip içerken, Aruz’dan adam geldi. Beyreğe selam verdi. (*Ka*: 232)

> Beyrek odasında yiğitleri ile yiyip içerd. Aruzdan adam geldi, selam verdi. (*Ün*: 170)

>> Beyrek çadırında yiğitleriyle yiyip içiyordu. Aruz’dan adam geldi. Selam verdi. (*E*: 11)

ERGİN *gerdek* kelimesinin anlamını “gerdek, zifaf odası, zifaf çadırı, perde gerilmiş zifaf odası, perde, bir yeri bölen perde” olarak vermiştir. Ttü.nde *gerdek* “gelin ve damadın düğün gecesi baş başa kalmaları ve ilk kez birlikte olmaları; zifaf” (*TS*: 750) anlamlarına gelmektedir. D.K.O.nde *gerdek* kelimesi daha çok “gerdek çadırı, zifaf çadırın” anlamında kullanılmıştır: *Yağal ala év yanında dikilse gerdek görkli.*

(DKO: 32), *Gördiler kim uçarda kızgın kılmış, tazı tolımış yurdında kılmış, gerdek pārelenmiş, nāyib şehīd olmuş.* (DKO: 77), *Kırk yerde otağ dikdürdi, kırk yerde kızıl ala gerdek dikdürdi.* (DKO: 132). D.K.O.nde, Ttü.nde “gelinle damat düğün gecesi bir araya gelmek” anlamındaki *gerdeğe gir-* deyimini de aynı anlamla kullanılmaktadır: *Ne oturursuz sulṫānum, Pay Bīcān Beg ol saṅa vereceği kıızı Beyrege vėrdi. Bu gece gerdege girür.* (DKO: 77). O hâlde *gerdek* ve Ttü.nde kullanılan *gerdek* kelimeleri birer kısmî yalancı eş değer kelime olarak kabul edilmelidir:

Oğuz zemānında bir yiğit ki evlense oğ atardı, oğı [ne] yerde düşse anda gerdek dikerdi. (DKO: 77)

> Oğuz zamanında, evlenen bir yiğit ok atardı, oku nereye düşerse gerdeğini oraya dikerdi. (Mi: 77)⁸⁰

> Oğuz zamanında kuraldı. Bir yiğit evlenince ok atardı. Ok nereye düşerse, oraya gerdekhane dikilirdi. (Ka: 75)⁸¹

> Oğuz çağında bir yiğit ki evlense ok atardı, oku nereye düşse orada gerdek odası dikerdi. (Ün: 54)⁸²

> Oğuz zamanında bir yiğit ki evlense ok atardı, oku nereye düşse orada gelin odası dikerdi. (Se: 79), (Er: 69)

> Oğuz zamanında töre bu idi ki bir yiğit elense ok atardı, ok nereye düşerse orada gerdek dikerdi. (Gök: 74)⁸³

> Oğuz zamanında bir yiğit, ki evlense, oka atardı. Oku nereye düşerse, orada gerdek çadırını dikerdi. (E: 157)⁸⁴

> Oğuz zamanında, evlenecek yiğit, ok atardı. oku nereye düşerse, gerdek çadırını oraya dikerdi. (Bin: 164)⁸⁵

> Oğuz zamanında bir yiğit evlense ok atar, oku nereye düşerse orada gerdek otağı kurardı. (De: 42)

⁸⁰ *gerdek dikmek*: Gelin odası hazırlamak, düğün başlatmak. (Mi: 225)

⁸¹ *gerdek*: kirdek, oba denilen büyük çadır, gelin odası, yeni evlilerin düğünden sonra bir kaç gün kaldıkları yer, otağ, özel padişah çadırı, düğün sırasında gelin için hazırlanan bir çadır. (Ka: 250)

⁸² *gerdek*: zıfaf odası, zıfaf perdesi, zıfaf çadırı. (Ün: 196)

⁸³ *gerdek*: Gelin odası, perde gerilmiş gelin odası; zıfaf gecesi için hazırlanmış özel çadır. (Gök: 74; 204. dipnot)

⁸⁴ *Gerdek*: Gelin ile güveyin düğün gecesi yalnız kaldıkları çadırın adı. (E: 235)

⁸⁵ *gerdek dikmek*: Gelin odası hazırlamak, düğün başlatmak. (Bin: 300)

>> Oğuzlar zamanında bir yiğit evlenecekse ok atar ve okun düştüğü yere gerdek çadırını kurardı.

Aşağıda *Kan Turalı*'nın hikâyesinin anlatıldığı “boy”dan yapılan alıntılarda *év*, *çadır*, *oda*, *otağ* ve *gerdek* kelimelerinin aynı metinde nasıl ve hangi anlamlarda kullanıldığı ve bu kelimelerin nasıl aktarıldıkları gösterilmektedir; görüleceği üzere *év*, *çadır* ve *oda* kelimeleri birbirleri yerine kullanılmıştır:

Tekfur, *Kan Turalı* üç *canavarı* da yendikten sonra kızı *Şarı Tonlı Selcan Hâtün*'u ona verir, otağ ve gerdek çadırı kurdurur:

Kırk yerde otak dikdüirdi, kırk yerde kızıl ala gerdek dikdüirdi. (DKO: 132)

> /.../ otağ diktirdi. /.../ gelin odası diktirdi. (*Er*: 135);

> /.../ otağ diktirdi. /.../ gerdek kurdurdu. (*Se*: 137);

> /.../ çadır kurdurdu. /.../ gerdek diktirdi. (*Mi*: 137)

> /.../ otağ diktirdi. /.../ gerdek diktirdi. (*Bin*: 225), (*Ün*: 110), (*Gök*: 142)

> /.../ otağ diktirdi. /.../ gerdek çadırı diktirdi. (*E*: 137)

> /.../ otağ açıldı. /.../ gerdek odası kuruldu. (*Gün*: 44)

> /.../ otak dikildi. /.../ gerdek odası dikildi. (*Ka*: 148)

> /.../ otağ diktirdi. /.../ gerdek kurdurdu. (*De*: 72)

Kan Turalı anne ve babasını görmeden gerdeğe girmeyeceğini söyler, çadırını toplar:

Évini çözdü, kaytabanın bozlatdı, kazağucın kişnetti. Dün katdı göçdi. (DKO: 133)

> evini çözdü (*Gök*: 142), (*Bin*: 225), (*Ün*: 110), (*Se*: 137), (*Er*: 135), (*Ka*: 149)

> çadırını çözdü (*Mi*: 138)

> çadırını yıktı (*De*: 73)

> çadırını topladı (*E*: 138)

Kan Turalı ve *Selcan Hâtün* Oğuz topraklarına yaklaşırlar, çadırlarını kurarlar:

Oğuzun ser-ħaddına çıkdı, çadır dikdi. (DKO: 133)

- > çadır dikti (*Er*: 135), (*Gök*: 142), (*Se*: 137), (*Mi*: 138), (*Bin*: 226), (*Ka*: 149), (*E*: 138)
- > çadır diktirdi (*Ün*: 110)
- > /.../ çadırını kurdu. (*Gün*: 45)
- > çadır kurdu (*De*: 73)

Ķan Ĥuralı uyurken *Selcan Ĥātün* nöbet tutar. Düşmanları gelir. *Selcan Ĥātün Ķan Ĥuralı*'yı uyandırır ve düşmanın sayıca çok olmasından dolayı birlikte savaşmaları gerektiğini söyler; sağ kalan çadıra dönecektir:

Bu gelen kâfir çok kâfirdür. Şavaşalum dögişelüm, ölenümüz ölsün, diri kalanumuz odaya gelsün. (DKO: 134)

- > /.../ odaya /.../ (*Gök*: 144), (*Bin*: 227), (*Ün*: 113)
- > /.../ otağa /.../ (*Er*: 137), (*Se*: 139), (*Ka*: 151), (*De*: 73), (*E*: 139)
- > /.../ çadıra /.../ (*Mi*: 139)

Selcan Ĥātün geri gelir, *Ķan Ĥuralı* yoktur, fakat anne ve babası gelmiştir. Onlara çadıra gitmelerini ve beklemelerini söyleyip *Ķan Ĥuralı*'yı aramaya gider:

Ķamçıyla işâret kılub: « Odaya düşüñ.» /.../ (DKO: 135)

- > Otağa buyrun. (*Ka*: 152)
- > Otağa inin. (*Er*: 138), (*Se*: 139), (*Ün*: 133)
- > Odaya gidin. (*Bin*: 238)
- > Çadıra girin. (*E*: 140)
- > Ovaya düşen /.../ (*Gök*: 145)
- > Ovaya gidin. (*Mi*: 140)

2.1.2.2. Tam Yalancı Eş Değer Kelimeler

Kaynak metindeki, yani D.K.O.ndeki bir kelime ile Ttü.ndeki bir kelime, ses ve yapı bakımından birbirinin aynı ya da aynı kaynaktan geliyor olmalarına rağmen bu iki kelimenin anlam alanları hiçbir zaman tam olarak örtüşmeyebilir, yani ses ve yapı bakımından aynı olan bu kelimeler anlamları bakımından birbirlerinden tama-

men farklıdılar. Bu tür kelimelere *tam yalancı eş değer kelimeler* adı verilmektedir⁸⁶.

kır-, kırdır-:

ERGİN'in *İndeks*'ine göre "kırmak, öldürmek, kesmek" anlamlarına gelen *ķır*- fiili (*DKK-II*: 181) D.K.O.nde sadece "kesmek" ve "öldürmek" anlamında kullanılmıştır; meselâ: «*Dirse Ĥān eger oğlanuğın görürise arturmaz, bizi hep kırar*» *dédiler*. (*DKO*: 45); *Kāfirler eydür: «Varmazuz. Kōkümüz keser, hepümüz kırar» dédiler*. (*DKO*: 172); 168; *Kāfiri başdılar kırdılar, ħal'eye dōkdiler*. (*DKO*: 175); *Buldukları kāfiri kırdılar, dil çıkartmadılar, mālını yağmaladılar*. (*DKO*: 183); *Şōlenüñde kırduğuğ ħoyunuđ / o zālim kırdı ola, ħardaş*. (*DKO*: 150); *Ķorunuđ ħapusun uvatdılar, şığın geyik, ħaz tavuğ kırdılar, yédiler içdiler*. (*DKO*: 167), *Bıçağ alub ħanadlarum kıran Ķazan /.../*(*DKO*: 111). Bu açıdan ERGİN'in vermiş olduğu "kırmak" anlamı *İndeks*'ten çıkartılmalıdır, zira Ttü.nde "kesmek" ya da "öldürmek" anlamında bir *kır*- fiili yoktur; bk. *TS*: 1162. Ancak *kır*- fiilinin *TS*'de verilen beşinci anlamı, "öldürmek, yok olmasına sebep olmak: *Bu yıl soğuk hayvanları kırdı*." (*TS*: 1162) ve *gülmekten kırıp geçirmek* gibi kalıplaşmış ifâdelerin varlığı D.K.O.nde "öldürmek; kesmek" anlamlarına gelen *ķır*- fiilinin Ttü.ne *kır*- fiili ile aktarılabileceği anlamına gelmemelidir. Zira Ttü.nde söz konusu ifâdeler *ķır*- fiilinin anlamca birer kalıntısı olarak kabul edilmelidir. Nitekim "öldürmek" ya da "(hayvan) kesmek" anlamında bir *kır*- fiili Ttü.nde mevcut değildir. Bu yüzden iki kelime birer tam yalancı eş değer kelime olarak algılanmalıdır. *Ķır*- fiiliyle anlam ve yapı bakımından ilişkili olan *ķırıl*- ve *ķırdır*- fiileri ile Ttü.ndeki *ķırıl*- ve *ķırdır*- fiileri de bu açıdan incelenmelidir⁸⁷. D.K.O.nde *ķırdır*- fiili genellikle *atdan ayđır, deveden buğra, ko-*

⁸⁶ krş. "anlam alanları hiç örtüşmeyen, 'gerçek' yalancı eş değer kelimeler" UĞURLU 2000: 64 vd.; "kavram alanları tam örtüşmeyenler" UĞURLU 2007: 209 vd.; "tam yalancı eş değer kelimeler" KARADOĞAN 2004a.: 111 vd.; "salt yalancı eş değerler" RESULOV 1995: 921.

⁸⁷ D.K.O.nde geçen *ķırıl*- fiili ile Ttü.ndeki *ķırıl*- fiili, birer tam yalancı eş değer kelime örneği olan *ķır*-/ *kır*- ve *ķırdır*-/ *kırdır*- kelimelerinden farklı olarak birer kısmî yalancı eş değer kelime olarak kabul edilmelidir. Zira *ķırıl*-, D.K.O.nde Ttü.nden farklı olarak "öldürölmek" ve "(hayvan) kesilmek" anlamlarında kullanıldığı gibi, meselâ: *Derelede kāfire ħırđun girdi, on beş biğ kāfir kimi ħırıldı, kimi tütüldi*. (*DKO*: 113); *Oğlunuğ ala gözlü ħırđ yigidi ħırılmış*. (*DKO*: 106); *Eyitdiler: «Ķazanı birağur gēderisevüz ērende bizi ħırarlar. Yēgređi budur ki bunda ħırılavuz» dēdiler*. (*DKO*: 177); *Atdan ayđır, deveden buğra, ħoyundan ħoç ħırıldı*. (*DKO*: 175), *ķırıl*- fiilinin Ttü.ndeki anlamında, yani "bir veya birçok parçaya ayrılmak" (*TS*: 1159) mânâsında da kullanılmıştır: *Ķanadlaruđ uçları ħırılmasun!* (*DKO*: 49) ve *Ķanadlaruđ uci ħırılmasun!* (*DKO*: 114). Özellikle GÖKYAY bu fiili Ttü.ne düzenli

yundan koç kırdur- bağlamında kullanılmıştır; bk. *DKK-II*: 181 ve *DKO*: 41, 102, 138, 189, 170. Ancak söz konusu fiil *kır-* fiiliyle bağlantılı olarak “(insan) öldürtmek, (insan) ölmesine sebep olmak” anlamında da kullanılmıştır: *Ala gözlü yigitlerüñ kırdurduñmı?* ve *Ala gözlü yigitlerüñ kırdurmadum.* (*DKO*: 159). Özellikle GÖKYAY *kır-* ve *kırdur-* fiillerini Ttü.ne *kır-* ve *kırdır-* şeklinde aktarmıştır:

Kâfirler eydür: «Varmazuz. Kökümüz keser, hepümüz kırar» dediler. (*DKO*: 172)

> Kâfirler: – Varamayız, kökümüzü keser, hepimizi kırar, dediler. (*Gök*: 189)

> Kâfirler: «Varamayız, hepimizi kırar!» dediler. (*Ka*: 204)⁸⁸

> Kâfirler: – Gidemeyiz, kökümüzü keser, hepimizi kırar, dediler. (*Mi*: 180)

> İmansızlar, varmayız, kökümüzü keser, hepimizi kırar, dediler. (*Ün*: 153)⁸⁹

>> Diğer aktarıcılar söz konusu sözcüğü doğru bir aktarma tercihi olarak *öldürür* ve *öldürecek* şeklinde aktarmışlardır; bk. *Er*: 185, *Se*: 179, *E*: 54, *De*: 98 ve *Bin*: 270.

Ĥānlar Ĥanı Ĥān Bayındır yılda bir kerre toy edüb Oğuz beglerin konuqlardı. Gēne toy edüb atdan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırmasıdı. (*DKO*: 35)

> Hanlarhanı Han Bayındır yılda bir kez toy edip Oğuz beylerini konuklardı. Gine toy edip attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırmasıdı. (*Gök*: 25)⁹⁰

> Hanlarhanı Han Bayındır, yılda bir kez toy edip Oğuz beylerini konuklardı. Yine toy edip attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırmasıdı. (*Ün*: 14)⁹¹

olarak *kırıl-* şeklinde aktarmıştır. Meselâ: *Atdan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırıldı*. (*DKO*: 175) > *Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırıldı*. (*Gök*: 193)

⁸⁸ *kırdırmasıdı*: kestirmişti. (*Ka*: 255)

⁸⁹ *kırmak*: kesmek, öldürmek (*Ün*: 199)

⁹⁰ *buğra*: Deve aygırı. (*Gök*: 25; 3. dipnot)

⁹¹ *buğra*: erkek deve (*Ün*: 193); *kırdırmak*: kestirmek, kılıçtan geçirmek, öldürtmek (*kırdur-*) (*Ün*: 199)

> Hanlar hanı Han Bayındır yılda bir kere toy verip Oğuz beylerini konuk ederdi. Gene bir gün toy verip attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırmıştı. (Ka: 19)⁹²

>> Diğer aktarıcılar söz konusu sözcüğü doğru bir aktarma tercihi olarak *kestirmişti* şeklinde aktarmışlardır; bk. *Er*: 21, *Se*: 37, *Mi*: 34, *E*: 203, *Bin*: 119, *De*: 19.

çırpıştır- / çarpıştır-:

Elin yüzün yumadın obanın ol ucundan bu ucuna, ol ucuna çarpışdurdı. (DKO: 33)

> Elini yüzünü yıkamadan obanın o ucundan bu ucuna, bu ucundan o ucuna çırpıştırdı. (*Er*: 18)

> Elini yüzünü yıkamadan obanın o ucundan bu ucuna, bu ucundan o ucuna çarpıştırdı. (*Ün*: 12)

> Elini yüzünü yıkamadan, obanın o ucundan bu ucuna, bu ucundan o ucuna çırpıştırır. (*Mi*: 33)⁹³

> Elini yüzünü yumadan obanın o ucundan bu ucuna, bu ucundan o ucuna, koşup durdu. (*Se*: 36)

> Elini yüzünü yıkamadan, obanın o ucundan bu ucuna, bu ucundan o ucuna gezip tozdu. (*Bin*: 118)

ERGİN, *çarpışdurdı* olarak okuduğu (*DKK-I*: 76) ve anlamını “gezip tozmak, çırpıştırmak” olarak verdiği (*DKK-II*: 71) kelimeyi aktarırken aynen kullanmıştır. ÜNLÜ de aynı yanlışa düşmüştür. Zira Ttü.nde “gezip tozmak” anlamında bir *çarpış-*ya da *çırpış-* fiili yoktur (bk. *TS*). *Çırpış-*, “kuşların kanatlarını oynatması” anlamında kullanılan bir fiildir (*TS*: 430). Ayrıca Ttü.nde *çırpıştır-* “emek harcamadan özensiz ve üstünkörü yapmak” (*TS*: 430) ve *çarpıştır-* da “çarpışma işini yaptırmak” (*TS*: 397) anlamlarına gelmektedir. Bu bağlamda, D.K.O.nde bir yerde geçen *çırpıştır-*

⁹² *buğra*: erkek deve, aygır, iki hörgüçlü deve (Ka: 244); *kırdırmıştı*: kestirmişti. (Ka: 255)

⁹³ *çırpıştırma*: Aceleyle rastgele yapılan iş, gezinti. (*Mi*: 224)

/çarpıştır- fiili ile Ttü.nde kullanılan çarpıştır-/çarpıştır- fiili tam yalancı eş değer kelimeler olarak değerlendirilmelidir:

>> Elini yüzünü yıkamadan obanın o ucundan bu ucuna gezip durdu.

sağrı:

«Neyleyeyim, bu yıkılacak evde un yok, elek yok, deve değirmenden gelmedi» der. «Ne gelürise benim sağruma gelsün» der. Elin götine urur, yönün anaru, erine sağrısın dönderür. (DKO: 34)

> Neyleyeyim, bu yıkılacak evde un yok elek yok, deve değirmenden gelmedi der; ne gelirse benim bağrıma gelsin diye elini kaba etine vurur, yönünü öte yan sağrısın kocasına döndürür. (Se: 36)

> Neyleyeyim, bu yıkılacak evde un yok, elek yok, deve değirmenden gelmedi der; ne gelirse benim sağrıma gelsin diye elini arkasına vurur, yönünü öteye, kalçasını kocasına döndürür. (Mi: 33)

> “Neyleyeyim, bu yıkılacak evde un yok elek yok, deve değirmenden gelmedi. Ne gelirse benim sağrıma gelsin!” diye elini götüne (arkasına) vurur, yönünü öteye, kalçasını kocasına döndürür. (Bin: 118)⁹⁴

> Neyleyeyim, bu yıkılacak evde un yok, elek yok, deve değirmeninden gelmedi; ne gelirse benim sağrıma gelsin diye elini arkasına vurur, yönünü öteye, sağrısın erine döndürür. (Ün: 12)⁹⁵

> Neyleyeyim, bu yıkılacak evde un yok elek yok, deve değirmeninden gelmedi der; ne gelirse benim kalçama gelsin diye elini arkasına vurur, yönünü öteye kalçasını kocasına sözünü kulağına koymaz. (Er: 19)⁹⁶

> “Ben ne yapayım, bu yıkılacak evde un yok, elek yok! Neyle yemek hazırlayayım!” der, arkasını kocasına döner. (De: 18)

⁹⁴ sağrı: Atın arka ayaklarının üzerine gelen yuvarlak yer, kalça. (Bin: 303)

⁹⁵ sağrı: kalça (Ün: 201)

⁹⁶ Kaynak metinden alıntılanan cümlelerin devamında *Biş söyleriseñ birisini tuymaz, erüñ sözini kulağına koymaz. (DKO: 34)* cümlesi gelmektedir. ERGİN aktarmasında büyük olasılıkla bu iki cümleyi birleştirmiştir.

ERGİN'in *İndeks*'ine göre "sağrı, atın kalçası, kalça" (*DKK-II*: 255) ve GÖKYAY'ın *Söz Dizisi*'ne göre "atın arka üst tarafı; atın arka ayağının üstüne gelen yuvarlak yer; atın kaba etleri üstü; hayvanın bel ile kuyruk arasında dolgun yeri ve oranın kalın derisi; atın sırtı; atın sırt derisi; insanın yahut hayvanın arkası, sağrısı, buradan yapılan deri; sırt ve arka" (*DKK-G*: 274). anlamına gelen *şagrı* kelimesi D.K.O.nde bu iki yer dışında şu ibârede de geçmektedir: *Kāfirūn çignine bir kılıç urdı. Geyimini keçimini toğradı, altı parmak deriğligi zaħm erişdürdi. Kara kanı şorladı, kara şagrı şokmanı tolı kan oldı.* (*DKO*: 144). Ancak bu ibârede ve yukarıda alıntılanan cümlelerde *şagrı* kelimesi sadece "insan kalçası" anlamında kullanılmıştır. O hâlde D.K.O.nde geçen *şagrı* kelimesi ile Ttü.ndeki *sağrı* kelimesi birer tam yalancı eş değer kelimedir. Nitekim Ttü.nde *sağrı* "memeli hayvanlarda bel ile kuyruk arasındaki dolgun ve yuvarlakça bölüm: *Atın sağrısına binmek.*" anlamına gelmektedir; bk. *TS*: 1681. ERGİN'in *İndeks*'ine göre D.K.O.nde sadece insan için kullanılan *şagrı* kelimesi bilindiği üzere sadece insanlar için değil hayvanlar için de özellikle de at için kullanılmaktadır. Nitekim GÖKYAY'ın çeşitli kaynaklardan derlediği anlamlar da bunu göstermektedir. Görüldüğü üzere *sağrı* kelimesi Ttü.nde anlam daralmasına uğramıştır. Bu açıdan D.K.O.nde geçen *şagrı* kelimesi ile Ttü.ndeki *sağrı* kelimesi birer tam yalancı eş değer kelimedir.

>> "Neyleyim, bu evde un da yok elek te yok, deve de değirmenden gelmedi." der; "Ne hâlin varsa gör!" dermişçesine ellerini arkasına koyar, yüzünü öteye çevirip kocasına sırtını döner.

***kaba*:**

D.K.O.nde sıkça geçen *kaba* sözcüğü tüm aktarıcılarca nispeten aynen aktarılmıştır. ERGİN'in anlamını "büyük, iri, kocaman, yüksek, kalın, kaba" (*DKK-II*: 159) olarak verdiği *kaba*, Ttü.ne hiçbir koşulda *kaba* ile aktarılamaz. Zira *kaba* kelimesinin Ttü.ndeki anlamları ile *kaba* kelimesinin kaynak metindeki anlamları örtüşmemektedir: "*kaba*: özensiz, gelişigüzel yapılmış, zevksiz, sakil, ince karşıtı; taneleri iri; terbiyesiz, görgüsü kıt, nezaketsiz (kimse); hafif olduğu hâlde kalın veya hacimli; kuyruk sokumunun her iki yanındaki şişkin yer; *mecaz* terbiyeye, inceliğe aykırı, çirkin, kötü" (*TS*: 1017). Kaynak metinden ERGİN'in *İndeks*'ine göre seçilmiş olan şu

örnekler *ķaba* ve *kaba* kelimeleri arasındaki anlam uyumsuzluğını açıkķa göstermektedir: ***gögsi güzel ķaba tağ*** (DKO: 35-40-42-101); ***ķaba ağaç*** (DKO: 49-57-67-85-92-95-111-114-123-145-153-166-169), meselâ: *Gölgelice ķaba ağacuğ kesilmesün!* (DKO: 67), *ķaba ağacı yeriyle yurdıyla ķopardı arķasına aldı.* (DKO: 57), *ķaba ağacuğ ķurumuşıdı, / yaşardı āhır.* (DKO: 92); ***ķaba ökķe*** (DKO: 37-59-180), meselâ: *Yaķanlı boğazuğdan tutubanı / ķaba ökķem altına şalayınmı?* (DKO: 37); ***ķaba diz*** (DKO: 50-68-139), meselâ: *ķaba dizi üzerine çökdi.* (DKO: 50), *Salur ķazan ķaba dizinün üzerine çökdi.* (DKO: 68); ***Āvāzi ķaba köpeklere ğavġa şalan /.../*** (DKO: 55); ***ķaba şarıķ*** (DKO: 77-81), meselâ: *Beyregün babası ķaba şarıķ götürüb yere çaldı.* (DKO: 77); ***ķaba ķarın***, *ġeđ göġüsde oynada[yı]m senün için* (DKO: 99); ***ķaba çomak altında yoğurdayım senün için*** (DKO: 100); ***ķaba ümge dıp [dıp] yörirken tartub üzen /.../*** (DKO: 132); ***ķaba ‘alem*** (DKO: 153-174), meselâ: *ķaba ‘alem götüren hānuđuz kim?* (DKO: 153); ***ķaba ķaba begler oğlı ğavġa kılsa /.../*** (DKO: 180). Örneklerden anlaşılacağı üzere *ķaba* kelimesi D.K.O.nde, ERĠN’in vermiş olduğu anlamlarda kullanılmıştır. O hâlde *ķaba* ve *kaba* kelimeleri tam yalancı eş değer kelimeler olarak kabul edilmelidir.

Āvāzi ķaba köpeklere ğavġa şalan /.../ (DKO: 55)⁹⁷

- > Avazı ***ķaba*** köpeklere kavga salan /.../ (*Mi*: 54), (*Gök*: 48), (*Ka*: 45)
- > Avazı ***ķalın*** köpeklere kavga salan /.../ (*Er*: 44)
- > ***Sesi güçlü*** köpeklere kavga salan /.../ (*Ūn*: 34)
- > ***Yüksek bağırtılı*** köpeklerle kavga eden /.../ (*Bin*: 140)
- > ***Sesi yüksek*** köpeklerle kavgs eden /.../ (*E*: 189)
- > ***Uluması korkunç*** köpeklere kavga salan /.../ (*Se*: 56)

Aktarıcılardan MİYASOĞLU, GÖKYAY ve KARAALIOĞLU *ķaba* sözcüğünü ve ilişkilili kelimeleri aynen aktarmışlardır. ERĠN’in aktarma tercihi, yani *avazı ķalın* da

⁹⁷ Söz konusu ibâre şu metin parçasında yer almaktadır: *ķazan eydür: «ķaranķu ağşam olanda ġüni toğan / ķar ile yağmur yağanda er gibi turan/ ķazaġuç atları kişneşdüren / Kıızıl deve gördüğünde bozlaşdıran / Ağca koyun gördüğünde ķuyruk çarpub ķamçılayan / Arķasını urub berk ağıluğ arđın söken / ķarma[la]yu [ö]ġeç semüzin alub tutan / ķanlı ķuyruk üzüb çap çap yudan / Āvāzi ķaba köpeklere ğavġa şalan / Çakmaķluca çobanları dünle yügürden / Ordumuğ haberin bilürmisin? Dēđil mağa / ķara başum ķurban olsun, ķurdum şağa » dēdi.* (DKO: 55)

ilgi çekicidir, aktarıcı büyük olasılıkla Ttü.ndeki *kalın sesli* ya da *sesi kalın* biçimlerine istinâden bu tercihi yapmıştır.

>> Yüksek sesle havlayan köpeklerle kavga eden (~ -e sataşan) /.../

Böyle [é]dicek kalın Oğuz arkası, Bayındır Hānuḡ güyegüsi Salur Kazan kaba dizinüḡ üzerine çökti. (DKO: 68)⁹⁸

> Böyle edince, soylu Oğuz’un arkası, Bayındır Han’ın güveyisi Salur Kazan kaba dizinin üzerine çöktü. (*Gök*: 62)

> Böyle edince, yenilmez Oğuz’un koruyucusu, Bayındır Han’ın güveyisi Salur Kazan kaba dizinin üzerine çöktü. (*Se*: 69)

> Böyle edince, kudretli Oğuzun arkası, Bayındır Han’ın güveyisi Salur Kazan, kaba dizinin üstüne çöktü. (*Er*: 58)

> Böyle edince güçlü Oğuzun dayanağı, Bayındır Han’ın güveyisi Salur Kazan, kaba dizinin üstüne çöktü. (*Ün*: 45)⁹⁹

> Böyle yapınca, kalabalık Oğuz’un arkası, Bayındır Han’ın güveyisi Salur Kazan kaba dizinin üzerine çöktü. (*Mi*: 66)

> Böyle yapınca, kudretli Oğuz arkası Bayındır Han’ın güveyisi Salur Kazan kaba dizinin üzerine çöktü. (*Ka*: 61)

> Böyle edince, güçlü Oğuz’un arkası, Bayındır Han’ın güveyisi Salur Kazan, güçlü dizinin üzerine çöktü. (*Bin*: 155)

> Bay Büre Bey böyle edince Bayındır Han’ın güveyi Kazan Bey, dizlerinin üzerine çöküp /.../ (*De*: 37)

> Bayındır Han’ın güveyi Salur Kazan, dizinin üstüne çöktü. (*E*: 145)¹⁰⁰

>> (Bay Büre Bey) Böyle yapınca, kalabalık Oğuz halkının koruyucusu, Bayındır Han’ın damadı Salur Kazan iri dizlerinin üzerine çöktü.

saray:

⁹⁸ *Kalın* kelimesi için KAÇALİN, “yüksek düzey, üst düzey” (< *kalı-n*, *kalı-* ‘yükselmek, kalkmak’), “ileri gelen, büyük”, “zengin” ve “çok, kalabalık” anlamlarını vermiştir; bk. *KBO*: 158-159 ve 319. ERGİN bu kelimeyi “kalın, kalabalık, kuvvetli (Oğuz’un sıfatı)” şeklinde anlamlandırmıştı (*DKK-II*: 163).

⁹⁹ *güveyi*: damat (güyegü) (*Ün*: 196)

¹⁰⁰ *Güvey*: Evlenmekte olan bir erkeğe, evlenme töreni sırasında verilen ad. (*E*: 236)

Meğer, sultānum, gene yazın boğayı saraydan çıkardılar. (DKO: 38)

> Meğer sultanım, gine yazın boğayı saraydan çıkardılar. (*Gök*: 29)

> Meğer sultanım, gene yazın boğayı saraydan çıkardılar. (*Er*: 25)

ERGİN *saray* sözcüğünü *İndeks*'inde *saray* olarak tanımlamış (*DKK-II*: 259). Fakat D.K.O.nin boylar hâlinde yaşayan bir göçebe topluluğu tasvir ettiği bilgisinden hareketle *saray* kelimesinin Ttü.ndeki anlamı ile bir uyumsuzluk olduğu ortaya çıkmaktadır. *TS*'te *saray* kelimesi için "hükümdarların veya devlet başkanlarının oturduğu büyük yapı; kamu işlerinin yürütüldüğü büyük yapı; görkemli ve gösterişli yapı ve devlet başkanı ve çevresi" anlamları verilmiştir (1702). Fakat metinde geçtiği şekilde bir boğanın çıkartılacağı yer Ttü.ndeki anlamıyla *saray* olamaz, ancak *ahır* olabilir. GÖKYAY, *Söz Dizisi*'nde *saray* sözcüğünün anlamları arasında "ahır"ı da belirtmiş; bk. *DKK-G*: 276, fakat aktarmasında bu kelimeyi aynen kullanmıştır. Diğer aktarıcılardan SEPETÇİOĞLU, BINYAZAR, ÜNLÜ, MIYASOĞLU, KARAALIOĞLU ve ELAL de böyle aktarmışlardır. Sadece DEVELİ'nin doğru aktardığı görülmektedir:

>> Yine bir bahar gününde boğayı ahırdan çıkardılar. (*De*: 21)

DEVELİ, daha önce de bu probleme şöyle değinmişti:

"Tezcan *saray* kelimesinin üstünde durmamıştır. DKK'de bir defa geçen bu veri "ahır" anlamındadır. Gökyay sözlük kısmında bilinen anlamları sıraladıktan sonra bunu da sonuncu olarak verir. Gökyay'ın vülgarize neşirlerinde kelimeyi "saray" olarak verdiği görülüyor. Geoffrey Lewis'in Penguin'den çıkan *The Book of Dede Korkut* (1974) isimli İngilizce çevirisinde kelime "palace" olarak çevrilmiştir. Hasan Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*'nde kelimenin "ahır" anlamlarıyla ilgili verileri de gösterir. Bir hayvanın saraydan değil de ahırdan çıkarılması daha akla yakın olduğuna göre DKK'deki verinin anlamını kesinlikle "ahır" olarak tespit etmek gerekir. Burada asıl cevaplanması gereken "hükümdar evi" anlamındaki *saray* ile, "ahır" anlamındaki *saray*'in eş kökenli olup olmadığı sorusudur." (DEVELİ 2001: 90)

ERGİN'in *İndeks*'ine göre D.K.O.nde bir yerde geçen *sarāy* kelimesi Ttü.ndeki *saray* kelimesi ile aktarılamaz. Bu iki kelime anlamları bakımından birbirleriyle örtüşmemektedir ve bu yüzden tam yalancı eş değer kelimeler arasında sayılmalıdır.

kayır-:

OđluŒ sağdur, esen-dür, avdadur. Bu gün yarın şanda ise gelür, şorkma kayurma. (DKO: 43)

> OđluŒ sağdır, esendir, avdadır. bugün yarın neredeyse gelir, korkma, kayırma, bey sarhoştur, karşılık veremez. (Gök: 35)

Yukarıda alıntılanan cümlelerde GÖKYAY, Ttü.sinde “koruyarak başarısını sağlamak, elinden tutmak, himmet etmek ve birini, başkalarının veya işin zararı pahasına tutmak, birine haksız yere kolaylıklar sağlamak, iltimas etmek” anlamlarına gelen (TS: 1116) *kayır-* fiilini, “kaygılanmak, endişe etmek, merak etmek” anlamlarına gelen (DKK-II: 177) *şayur-* fiili yerine kullanmıştır. Oysa ki köken, ses ve yapı olarak aynı olan bu kelimeler görüldüğü üzere anlamları bakımından birbirleriyle hiç örtüşmemektedir. GÖKYAY, *Söz Dizisi*’nde *kayırmaq* kelimesinin anlamlarını “acımaq, esirgemek, gözetmek, himaye etmek, korumak; içine dert etmek, endişe etmek, gam yemek, kaygılanmak, merak etmek, tasasını çekmek; ilgilenmek, mukayyet olmak, önem vermek” olarak sıralamış (DKK-G: 242) olmasına rağmen¹⁰¹ bu fiil “dert etmek, endişe etmek, gam yemek, kaygılanmak, merak etmek, tasasını çekmek” anlamları dışında diğer anlamlarına uygun gelecek şekilde D.K.O.nde kullanılmamıştır ve bu yüzden bu anlamlar *Söz Dizisi*’nden çıkarılmalıdır. Nitekim hem ERGİN’in *İndeks*’inde bu kelime için vermiş olduğu anlamlar hem de bu kelimenin D.K.O.nde geçtiği bütün yerlere tek tek bakılması bunu kanıtlamaktadır. ERGİN’e göre *şayur-* fiili D.K.O.nde yukarıdaki cümle de dahil olmak üzere on yerde geçmektedir (DKK-II: 177). Meselâ: *Avda şalan oğul için şayurmağıl.* (DKK-I: 167), *Menüm anam menüm için şayurmasın* (DKK-I: 169), *Alp erenler şarımından şayurur mı olur* (DKK-I: 189), *şardaşum sağ-imiş şayurmazam* (DKK-I: 226), *Menüm şod şardaşum var-imiş şayursam olmaz* (DKK-I: 227). GÖKYAY, D.K.O.nde geçen bütün *şayur-* fiillerini, aktarımında *kayır-* ile karşılamıştır. Meselâ: *Avda kalan oğul için kayırma.* (Gök: 111), *Benim anam benim için kayırmasın* (Gök: 114), *Alp yiğitler savaş günü karımından kayırır mı?* (Gök: 139), *Kardeşim sağ imiş, kayırmam.* (Gök: 184), *Benim demek ki kardaşım varımış, kayırsam olmaz.* (Gök: 186).

¹⁰¹ Aysu ATA, GÖKYAY’ın *Söz Dizisi*’ni şöyle eleştirmiştir: “Çalışmanın *Söz Dizisi*’nde ise kelimeler, metinde geçtiği anlamlar dikkate alınmayarak taranan sözlüklerdeki anlamlarıyla verilmiştir.” (2004: 30)

Diğer aktarıcıların yaptığı gibi, doğru aktarma tercihi olarak *kaygılan-* ya da *tasalan-* fiilleri tercih edilebilirdi: *kaygılanma* (*Er*: 30), (*Se*: 45), (*Ün*: 22), (*Ka*: 28), (*Bin*: 127) ve (*De*: 24); *tasalanma* (*Mi*: 42).

***süngü*:**

Süngü kelimesi D.K.O.nde genel olarak bir savaş aleti olan “mızrak” anlamına gelirken¹⁰² Ttü.sinde “tüfek namlusunun ucuna takılan küçük kılıç biçiminde delici silah” (*TS*: 1828)¹⁰³ anlamına gelmektedir. Görüleceği üzere *süngü* kelimesinin tüm anlamlarının arka planında *sünü* “mızrak” olmasına rağmen bu kelime Ttü.nde *mızrak* yerine kullanılamaz. Doğal olarak D.K.O.ndeki *sünü* sözcüğü ile Ttü.ndeki *süngü* sözcüğü tam yalancı eş değer iki kelimedir ve birbirleri yerine kullanılmamalıdır. Ancak kimi aktarıcıların bu hataya düştükleri şu dört örnek yardımı ile belirlenebilir:

***Uruz gey yakadan süngüsün şançdı turdı.* (DKO: 101)**

- > Uruz Bey, geniş yakadan davullar döğüp süngüsünü yere sançıp durdu. (*Gökyay*: 105)¹⁰⁴
- > Uruz bir yerde süngüsünü yere saplayıp bekledi. (*De*: 56)
- > Uruzun geniş yakasında süngüsü saplandı durdu. (*Ün*. 78)¹⁰⁵
- > Uruz yamaca gönderini sapladı durdu. (*Se*: 104)
- > Uruz geniş yakadan mızrağını sapladı durdu. (*Er*: 97)
- > Uruz geniş yerde mızrağını sapladı, durdu. (*Mi*: 104), (*Ka*: 108)
- > Uruz geniş yakasından, mızrağını sapladı durdu. (*Bin*: 191);
- > Uruz öfkesinden mızrağını yere sapladı durdu. (*E*: 97)

¹⁰² GÖKYAY, ERGİN ve KAÇALIN’ın *sünü* kelimesi için verdikleri anlamlar sırasıyla şöyledir: “süngü, harbe, mızrak, kargı, küçük harbe” (*DKK-G*: 283-284); “süngü, mızrak” (*DKK-II*: 275); “sivri cıda, gönder” (*KBO*: 326)

¹⁰³ Ayrıca diğer anlamları şöyledir: “mezar başına nişan olarak dikilen sırık; ısıtma kazanında kömürün karıştırılmasını sağlayan demir çubuk; *madencilik* kavrakları düşürmek için kullanılan sivri uçlu, uzun çelik çubuk.”

¹⁰⁴ GÖKYAY VaN.nı dikkate alarak cümleye eklemelerde bulunmuş: *Uruz bey davlıbāz urub süngüsün yere sancub durdı.* (*DKO*: 262 ve *KBO*: 84-85)

¹⁰⁵ ÜNLÜ, *süngü* kelimesini kitabının sonunda yer alan sözlüğünde şöyle anlamlandırmış: “kılıç, kargı (sünü)” (*Ün*: 202). Bu anlamlandırmada yer alan *kılıç* ibâresi ilgi çekicidir. Ayrıca aktarıcının *geniş yakasından* tercihi metin bağlamına hiç uymamakta ve adeta Ttü.nde *yaka*’nın “giysilerin boyna gelen, boynu çeviren bölümü” anlamını çağrıştırmaktadır, bu yüzden anlamsızdır.

>> Uruz mızrağını saplayıp bekledi.

Bu örneklerdeki bir diğer problem de *şaңçdı turdı* ifâdesinin *şaңçıp durdu*, *sapladı durdu* gibi süreklilik bildiren fiil yapıları ile aktarılmasıdır. Oysa burada, Ttü.ndeki gibi *koşup dur-*, *yüze dur-*, *ağlayıp dur-* gibi süreklilik bildiren bir birleşik fiil yapısı yoktur. *Tur-* fiili “beklemek” anlamında kullanılmıştır. Bu açıdan en uygun tercihi DEVELİ yapmıştır: *!..! saplayıp bekledi*.

***Süngüsün eline aldı, bir yüksek yere çıktı, gözledi.* (DKO:133)**

- > Süngüsünü eline aldı, bir yüksek yere çıktı, gözledi. (*Gök*: 143), (*De*: 73), (*Mi*: 138), (*Bin*: 226)
- > Kargısını eline aldı, bir yüksek yere çıktı, gözledi. (*Ün*: 112)
- > Mızrağını eline aldı. Yüksek bir yere çıktı, gözledi. (*Ka*: 149)
- > Mızrağını eline aldı. Bir yüksek yere çıktı, gözledi. (*E*: 138)

>> Mızrağını eline aldı, bir yüksek yere çıktı, bekledi. (*Er*: 136), (*Se*: 138)

***Kargu dalı uz süngümü kaptım.* (DKO: 141)¹⁰⁶**

- > Kargı dilli süngümü kaptım. (*Gök*: 153)
- > Kargı dalından süngüsünü alıp o ere gitti. (*De*: 78)
- > Kargı dilli öz süngümü kaptım. (*Mi*: 147), (*Ün*: 121)
- > Kargı dilli uz süngümü kaptım. (*Ka*: 162)
- > Kargı dalı uz süngümü kaptım. (*Bin*: 236)
- > Kargı dilli öz gönderimi kaptım. (*Se*: 146)
- > Kargı dilli öz mızrağımı kaptım. (*Er*: 146)
- > Kargı dilli mızrağımı kaptım. (*Gün*: 62)
- > Usta işi, kamyş mızrağımı kaptım. (*E*: 119)

***Elindeki süngüsü şınuğ oğlan.* (DKO: 162)**

¹⁰⁶ ERGİN ve GÖKYAY *kargu dillü öz süngümü kaptım* (DKK-II: 202 ve DKK-G: 100) şeklinde okumuşlardır. Aşağıda sıralanan aktarmalardan *De*, *Bin* ve *E*'ye bakıldığında görüleceği üzere nispeten yeni olan ya da yeniden basılmış olan bu aktarmalarda TEZCAN-BOESCHOTEN'in metni doğru olarak kabul edilmiştir.

- > Elindeki süngüsü kırık oğlan. (*Gök*: 178), (*De*: 92), (*Mi*: 169), (*Ka*: 190)
 > Elindeki kargısı kırık oğlan. (*Ün*: 142), (*E*: 69)

>> Elindeki mızrağı kırık oğlan. (*Er*: 173), (*Se*: 168), (*Bin*: 259)

Görüleceği üzere bu dokuz aktarıcıdan GÖKYAY, DEVELİ ve MIYASOĞLU bu üç cümlede yer alan *sünjü* kelimesini *süngü* ile aktarıırken ERGİN ve ELAL her üçünü de *mızrak* kelimesi ile aktarmışlardır. Diğer aktarıcıların tercihleri ise kendi içlerinde çeşitlidir: BİNYAZAR ve KARAALIOĞLU: *süngü* ve *mızrak*; ÜNLÜ: *süngü* ve *kargı*; SEPETÇİOĞLU *mızrak* ve *gönder*. *Kargı* ve *gönder* kelimelerinin Ttü.ndeki anlamları sırasıyla şöyledir: “*kargı*: gövdesi 5-6 m yüksekliğe erişebilen çok yıllık bir bitki, kamış, saz (*Arundo donax*); dalyanlarda büyük balıklar için kullanılan demir kanca; eskimiş silah olarak kullanılan, ucu sivri ve demirli uzun mızrak” (*TS*: 1086) ve “*gönder*: bayrak direği; üvendire; *halk ağzında* kayık ve yelkenli gemilere yön vermeye yarayan, ucunda metal olan ağaç sopa” (*TS*: 776). *Kargı* kelimesinin *eskimiş* ibareli olan anlamı bu kelimeyi *sünjü* yerine kullanabilmek için yeterli iken *gönder* kelimesinin Ttü.sindeki anlamları bu denklığı sağlayamamaktadır. Bu iki kelime D.K.O.nde de geçmektedir.¹⁰⁷

yar-:

Oğ atdılar, Bayrek [oķı] kızuñ oķın yardı. Kız eydür: «Mere yigit, menüm atumı kimse geçdügi yok, oħumı kimse yarduğı yok. Ėmdi gel, senüñile göreş tıtalum» dedi. (*DKO*: 73)

Oğ atanda men senüñ oħuñı yarmadum[mı]? (*DKO*: 92)

ERGİN’in *İndeks*’ine göre D.K.O.nde iki ayrı *yar-* fiili mevcuttur. Bu fiillerden birincisi, kelimenin Ttü.ndeki anlamlarına da yakın olarak “yarmak, yarık açmak; ayırmak, uzaklaştırmak” mânâlarındadır. Yukarıdaki üç cümlede geçen diğer *yar-* fiili ise “geçmek, ileri geçmek, geride bırakmak” anlamlarına gelmektedir; bk. *DKK-*

¹⁰⁷ *kargı*: *kargı*, *ok* ve *mızrak* yapılan sağlam kamış, *mızrak* (*DKK-II*: 171); *gönder*: *mızrak*, *kargı* (*DKK-II*: 123). D.K.O.nde yer alan *cıda* kelimesi de benzer anlamlara sahiptir: “*cıda*, *mızrak*” (*DKK-II*: 66). DEVELİ bu kelimeyi aktarıırken de *süngü* kelimesini kullanmıştır. Meselâ: *Ala evren sur cıdamı / şaklarıdım bu gün için* (*DKO*: 99) > Yılan gibi süngümü sakladım bugün için. (*De*: 55)

II: 321. GÖKYAY ise *Söz Dizisi*'nde bir tane *yarmak* fiilini madde başı olarak almış ve anlamlarını şöyle sıralamıştır: “Ok yarışında rakibinin okunu geçmek; ortadan kesmek, iki bölük ayırmak, ikiye bölmek, parçalamak; öne geçmek” (DKK-G: 306). Yukarıdaki ilk alıntıdan birkaç cümle önce yer alan şu ifâdenin *ok atmak* ile ilgili bölümünde *geç-* fiili kullanılmıştır, bu da *yar-* fiilinin *geçmek*, *geride bırakmak* anlamlarını desteklemektedir: *Ammā men Banı Çiçegün dadısıyam, gel êmdi senünile ava çıkalum, eger senün atun menüm atımı geçerse anun atını dağı geçersin. Hem senünile oğ atalum, meni geçerisen anı dağı geçersin. Ve hem senünile göreşelüm, meni başarısan anı dağı başarsın* (DKO: 72-73). Ayrıca, TEZCAN'ın da belirttiği üzere VaN.nda bu anlama sahip bir *yar-* fiili yoktur ve yukarıda alıntılanan cümlelerde her defasında *geç-* fiili kullanılmıştır: *Oğ atdılar, Bayrek geçdi. Kız eydür: «Mere yigit, benüm okumu kimse geçdügi yok»* (DKO: 219 ve KBO: 47) ve *Oğ atduğda senün okun geçmedümmi?* (DKO: 238 ve KBO: 64). TEZCAN bu fiil ile ilgili olarak şunları söyler: “Görüldüğü gibi *yar-* verileri yalnızca Drs. Nüşasında bulunmakta ve açıkça ‘ileri geçmek, geride bırakmak’ anlamına gelmektedir. Şaşırtıcı olan yarış ‘yarış’ ve yarış-‘ yarışmak’ sözcüklerinin Karahanlıcadan bu yana birçok Türk dilinde bulunmasına karşılık bunların kökü olması gereken bu **yar-* eyleminin sadece DKK’nda [*Dede Korkut Kitabı*] ortaya çıkmasıdır.” (DKOÜN: 159 vd.). *Yar-* fiili için YTS’de şu anlamlar verilmiştir: “geçmek, ötekini geride bırakmak; kazmak, oymak, delmek; ayırmak, birbirinden uzaklaştırmak.” (237). O hâlde D.K.O.nde geçen ve söz konusu anlamlara sahip olan *yar-* fiili Ttü.ndeki “uzunlamasına bölüp ayırmak; buğday, arpa vb. tahıl tanelerini değirmende kırmak; derin yara açmak; yarık açmak; *mecaz* ortasından, içinden geçmek” (TS: 2139) anlamlarına gelen *yar-* fiili ile aktarılamaz. Bu iki kelime tam yalancı eş değer kelimeler olarak kabul edilmelidir. Ancak kimi aktarıcıların tercihleri bu yönde olmuştur:

> Ok attılar, Beyrek, kızın okunu yardı.

Kız:

- Bre yiğit! Benim atımı kimse geçemezdi, okumu kimse yaramazdı. (Mi: 71-72)

> Ok atınca ben senin okunu yarmadım mı? (Mi: 94)

> Ok attılar, Beyrek kızın okunu yardı. Kız söyler: Bre yiğit benim atımı kimse geçmedi, okumu kimse yaramadı. (Ün: 50)

> Ok atanda ben senin okunu yarmadım mı (Ün: 69)

> Ok attılar. Beyrek kızın okunu geçti. (Ka: 68)

> Ok atınca ben senin okunu yarmadım mı? (Ka: 96)

Diğer aktarıcılar doğru ve kabul edilebilir tercihler olarak *ileri düş-*, *geç-* (De: 40 ve 52); *geride bırak-* (Er: 64 ve 86; Se: 74 ve 95); *geç-*, *ileri at-*, *geride bırak-* (Bin: 160-181) yapılarını kullanmışlardır. Yalnız, GÖKYAY *yar-* fiilini aynen kullanmış fakat dipnot vererek kelimenin anlamını açıklamıştır¹⁰⁸.

tart-:

*/.../ **Ƙavradı Beyreği bileğinden tuttı. Tarttı, çomağını elinden aldı.** (DKO: 186)*

> Kavradı, Beyrek’i bileğinden tuttu, tarttı, çomağı elinden aldı. (Gök: 205)

D.K.O.nde *Ƙart-* fiili “çekmek” mânâsına gelmektedir (DKK-II: 285). Bu anlamı Ttü.nde “Binek hayvanlarının dizginlerini çekmek” anlamında yaşamaktadır, yani *Ƙart-* fiili anlam daralmasına uğramıştır (TS: 1910). *Tart-* fiilinin Ttü.nde “çekmek” anlamı olmadığı için bu iki kelime birbirinin yalancı eş değeridir.

> Kavradı. Beyreği bileğinden yakaladı, tarttı. Çomağını elinden aldı. (Ka: 223)¹⁰⁹

> Kavradı Beyreği belinden tuttu, çektı, çomağını elinden aldı. (Ün: 165)

> Kavradı Beyrek’i bileğinde tuttu. Çektı topuzunu elinden aldı. (E: 42)¹¹⁰

> Karadı, Beyrek’i bileğinden tuttu, çektı, güzünü elinden aldı. (Se: 191)

>> Kavradı, Beyrek’i bileğinden tuttu, çektı çomağını elinden aldı. (Bin: 284)

¹⁰⁸ *yardı*: Ok yarışında karşısındakinin okunu geçti. (Gök: 68; 192. dipnot)

¹⁰⁹ *tartanda*: çekince (Ka: 259)

¹¹⁰ *Topuz*: Ucu top biçiminde eski bir silah (E: 254)

- >> Kavradı, Beyrek'i bileğinde tuttu, çekip çomağını elinden aldı. (Mi: 194)
 >> Kavradı, Beyreği bileğinden tuttu, çektii çomağını elinden aldı. (Er: 200)

peşkeş çek-:

Ttü.nde *peşkeş* “yaranmak amacıyla uygunsuz olarak verilen şey”, *peşkeş çek-* ise “başkasının malını birine bağışlamak; verilmemesi gereken bir şeyi uygunsuz bir amaçla veya yersiz olarak birine vermek” anlamlarına gelmektedir. D.K.O.nde “armağan vermek, hediye etmek” (DKK-G: 271) anlamlarına gelen *pīs-keş çek-* ERGİN'in *İndeks*'ine göre bir kez geçmektedir:

Pes Begil geldi, pīs-keş çekdi, Bayındır Hanuñ elin öpdi. (DKO: 156)

- > Sonra Begil geldi, peşkeşini çekti. Bayındır Han'ın elini öptü. (Er: 165), (Ün: 136)
 > Bunun üzerine Begil geldi, peşkeş çekti, Bayındır Hanın elini öptü (Gök: 172)
 > Begil hemen geldi, armağanını verdi. bayındır Han'ın elini öptü. (Bin: 253)
 > Sonra Begil geldi, armağanlarını sundu. Bayındır Han'ın elini öptü. (Se: 163)
 > Begil geldi armağanını verdi. Bayındır Han'ın elini öptü. (Mi: 164), (Ka: 184)
 > Beğil vardı, hediyelerini sundu, hanın elini öptü. (De: 88)
 > Begil gitti. Armağanını verdi. Bayındır Hanın elini öptü. (E: 62)
 >> Bunun üzerine Begil geldi. Armağanlarını sunup Bayındır Han'ın elini öptü.

havale ol-:

“Yönelmek, üzerine çullanmak” anlamlarına gelen (DKK-II: 138) *havāle ol-*, Ttü.ne aslı korunarak aktarılmamalıdır. Ttü.nde *havale* kelimesinin ilk iki anlamı “bir işi bir başkasının sorumluluğuna bırakma, ısmarlama, devretme; banka, postane vb. aracılığıyla gönderilen para” dır (TS: 861) ve bu bağlamda *havale ol-* tıpkı *havale et-* gibi “bir şeyin alınmasını, yapılmasını bir kimseye bırakmak, ısmarlamak, devret-

mek; yollamak, göndermek” anlamlarına gelecek şekilde kullanılmaktadır. Ayrıca bankacılık işlemlerinde bir terim gibi kullanıldığı da açıktır. D.K.O.nde geçen *havāle ol-* ile Ttü.nde kullanılan *havale ol-* ibâreleri tam yalancı eş değer kelimelerdir:

İç Oğuz begleriyle Kazan düpe depdi, Şökli Melike havāle oldi. Şökli Meliki böğürdübeni atdan yere şaldı. (DKO: 66)

> İç Oğuz beyleri ile Kazan merkeze tepti. Şökli Melik’e havale oldu. Şökli Melik’i böğürderek attan yere düşürdü. (Er: 55)

ERGİN’in *havāle ol-* birleşik fiilini aslını koruyarak aktama tercihi bir Ttü. konuşucusu için neredeyse anlamsız bir cümlenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca *tep-* fiilinin aynen aktarılması da bir kısmî yalancı eş değerlik hatası olarak kabul edilmelidir, zira Ttü.nde “at sürmek” anlamında bir *tep-* fiili yoktur; bk. *tep-* 2.1.2.1. *Böğürt-* fiilinin aynen kullanılması ise *böğür-* fiilinin TS’deki ikinci anlamına uygun düşmektedir: “insan, anlaşılmaz bir biçimde yüksek sesle bağırarak” (TS: 313). Diğer aktarıcılar çok farklı tercihlerle söz konusu ibâreyi aktarmışlardır:

> İç-Oğuz beyleriyle Kazan ortaya tepti, Şökli Melik’e koyuldu, Şökli Melik’i bir gözetip attan yere saldı. (Gök: 60)

> İç Oğuz beyleriyle, Kazan ortaya tepti, Şökli Melik’e yöneldi. Şökli Melik’i bağirtarak attan yere düşürdü. (Bin: 153)

> İç Oğuz beyleri ile Kazan dipten tepti. Şökli Melike yöneldi, Şökli Meliki böğürterek attan yere saldı. (Ün: 43)

> İç Oğuz beyleri ile Kazan doğrudan yüklendi, Şökli Melik’in üstüne at sürdü, Şökli Melik’i böğürderek attan yere düşürdü. (Se: 66)

> İç Oğuz beyleriyle Kazan ortadan saldırdı, Şökli Melik’in karşısına vardı. Böğürtüp atından düşürdü. (De: 35)

> İç Oğuz Beyleri’yle Kazan, ortadan at sürdü, Şökli Melik’e yöneldi. Şökli Melik’i böğürterek attan yere düşürdü. (E: 200)

> İç-Oğuz beyleriyle Kazan ortaya vurdu, Şöklü Melik’i böğürtüp attan yere attı. (Mi: 64)

> İç Oğuz beyleri ile Kazan ortaya vurdu. Şöklü Melik’i böğürtüp attan yere attı. (Ka: 57)

Alıntılarda *düpe dep-* ifâdesinin aktarılmasında da problem olduğu görülmektedir. Özellikle de ÜNLÜ'nün *dipten tepti* şeklindeki aktarımı ilginçtir¹¹¹, çünkü D.K.O.ndeki *düp* kelimesi ve ayrıca VaN.ndaki *tüp*¹¹² kelimesi “merkez, orta” anlamlarına gelmektedir; bk. *DKK-II*: 99, *DKOÛN*: 147 ve *KBO*: 328.

>> Kazan Oğuz beyleri ile merkeze yöneldi. Şökli Melik'e saldırıp bağirtarak atından düşürdü.

dergâh:

Şeytana lânet kıldın / Bir suçdan ötürü dergâhdan sürdün. (*DKO*: 164)

D.K.O.nde *dergâh* kelimesi, Ttü.ndeki “tarikattan olanların barındıkları, ibadet ettikleri ve törenler yaptıkları yer, tekke” (*TS*: 504) anlamından farklı olarak “huzur, makam” gibi anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır; bk. *DKK-II*: 83 ve *DKK-G*: 195. O hâlde tam yalancı eş değer olan bu iki kelimedenden biri diğeri ile aktarılmamalıdır:

- > Şeytana lanet ettin / Bir suçtan ötürü dergâhından kovdun. (*De*: 93)
- > Şeytana lanet kıldın / Bir suçdan ötürü dergâhından sürdün. (*Se*: 171)
- > Şeytana lânet kıldın / Bir suçtan ötürü dergâhtan sürdün. (*Er*: 175)¹¹³
- > Şeytana lânet kıldın / Bir suçdan ötürü dergâhından sürdün. (*E*: 72)¹¹⁴
- > Şeytana lânet kıldın / Bir suçtan ötürü onu dergâhından sürdün. (*Bin*: 261)¹¹⁵
- > Şeytana lânet kıldın / Bir suçdan ötürü kapından sürdün! (*Gök*: 181)
- > Şeytanı kınadın / Bir suçtan ötürü katından sürdün. (*Ûn*: 144)
- > Şeytana lanet kıldın / Bir suçtan ötürü huzurundan sürdün (*Ka*: 193)
- > Şeytan'a lânet kıldın / Bir suçtan ötürü huzurundan kovdun (*Mi*: 172)

Aktarıcılar, söz konusu kelimenin aktarımını farklı tercihlerle yapmışlardır. DEVELİ ve SEPETÇİOĞLU tam yalancı eş değer kelime kullanma hatası yaparken,

¹¹¹ Aktarıcı bu ibârenin geçtiği bir başka cümleyi ise şöyle aktarmıştır: *Şazan gendü düpe depti.* (*DKO*: 113) > Kazan kendi ortaya tepti (*Ûn*: 88)

¹¹² *Şazan Beg [İç] Oğuz begleri ile tüpe depti.* (*DKO*: 272 ve *KBO*: 95),

¹¹³ *dergâhında: Eşiğimde, huzurumda* (*Er*: 114)

¹¹⁴ *Dergâh: Yeryüzü, dünya* (*E*: 231)

¹¹⁵ *dergâh: (Eskiden) dervişlerin ibadet ve barınma yeri.* (*Bin*: 299)

ERGİN, ELAL ve BİNYAZAR da dipnot vermişler ya da kitaplarının sonunda yer alan sözlüklerde açıklama yapmışlardır, fakat ELAL'in "yeryüzü, dünya" tanımlaması ilginçtir. Gerçekten de bu kelimenin kimi zaman Allah'ın huzuru olarak "dünya"yı kastettiği düşünülebilir. Meselâ: *Hağ te'ālāya Deli Domruluğ sözi hoş gelmedi. «Bağ bağ, mere deli kıvat menüm birligüm bilmez, birlügüme şükür kılmaz. Menüm ulu dergāhında geze, menlik eyleye» dedi.* (DKO: 115). Ancak bu mecazlı kullanım *dergāh* kelimesini tek başına anlamlandırmak için yetmez. Bu yüzden ELAL "huzur, kat, makam" anlamlarını da vermeliydi. BİNYAZAR'ın anlamlandırması da ilginçtir. Aktarıcı söz konusu kelimenin Ttü.ndeki anlamına yakın bir anlamı vermekle yetinmiştir; fakat bu açıklama D.K.O.nde kullanılan *dergāh* sözcüğünün anlamından oldukça uzaktır.

>> Şeytanı lânetledin / Bir suçundan dolayı huzurundan kovdun.

çekiş-:

Çekiş- fiili, D.K.O.nde "savaşmak, dövüşmek, kavga etmek" mânâlarına gelmektedir:

Savaşayım çekişeyim dürişeyim, yahşi yiğidin cânın kırtarayım. (DKO: 115)

> Savaşayım çekişeyim, düşüreyim, yahşi yiğidin canını kırtarayım. (*Ka*: 126)

> Savaşayım, çekişeyim, uğraşayım, yahşi yiğidin canını kırtarayım. (*Gök*: 122)

> /.../ savaşayım, çekişeyim, mücadele edeyim, güzel yiğidin canını kırtarayım /.../ (*Er*: 113)

> /.../ savaşayım, çekişeyim yahşi yiğidin canını kırtarayım. (*Ün*: 90)

> /.../ savaşayım, çekişeyim, uğraşayım, güzel yiğidin canını kırtarayım /.../ (*Mi*: 118), (*Bin*: 206)

> /.../ savaşayım, çekişeyim, vuruşayım, güzel yiğidin canını kırtarayım /.../ (*Se*: 119)

> Savaşayım, çekişeyim, çarpışayım. Güzel gencin canını kurtarayım. (E: 19)¹¹⁶

> Savaşayım, dövüşeyim, bu güzel yiğidin canını kurtarayım. (De: 61)

Ttü.nde *çekiş-* kelimesi, bu kullanım biçiminin ve anlamının bir kalıntısı olduğu görülen “ağız kavgası etmek” mânâsında da kullanılır; bk. TS: 408. Ancak iki kelimenin anlam alanları bakımından hiçbir şekilde örtüşmedikleri açıktır ve bu yüzden aktarıcıların yaptığı üzere birinin diğeri ile aktarılması hata olur.

>> Savaşayım, dövüşeyim, mücadele edeyim de güzel yiğidin canını kurtarayım.

giyim:

Kazana geyim getürdiler, kılıç ve süñü ve çomak ve sâyir ceng aletin geydürüb tonatdılar. (DKO: 184)

D.K.O.nde geçen *geyim* sözcüğü için ERGİN’in “giyim kuşam, giyecek, elbise, zırh, teçhizat” (DKK-II: 118), GÖKYAY’ın da “elbise, giyecek, libas, elbise, urba, zırh, savaş elbisesi” (DKK-G: 211) anlamlarını vermelerine rağmen bu kelime ÖZÇELİK’in de belirttiği üzere sadece “zırh, savaş elbisesi” anlamlarına gelecek şekilde kullanılmıştır. Zira bu sözcük savaş hazırlığı, savaş anını ya da savaştan dönüşü anlatan cümlelerde geçmektedir; bk. DK-Ö: 138-139. KAÇALIN de “kuşam, zırh, at zırhı” anlamlarını sıralamıştır (KBO: 315). Ttü.nde *giyim* kelimesinin anlamı “giyme işi; giyme biçimi; giysi”, *giyim kuşam* ikilemesinin anlamı “üst baş” ve *giyimli* kelimesinin anlamı da “giyinmiş, giyinik”tir; bk. TS: 765. O hâlde “zırh, savaş elbisesi, at zırhı” mânâsındaki *geyim* sözcüğü Ttü.ne *giyim* kelimesi ile aktarılamaz ve bu iki kelime birer tam yalancı eş değer kelime olarak kabul edilmelidir. Aktarıcıların bazıları *giyim* kelimesini hiçbir açıklama yapmaksızın kullanmış, bazıları da dipnot ya da sözlüklerinde kelimenin anlamını vermiştir:

> Kazan’a giyim getirdiler. Kılıç, mızrak, topuz, diğer savaş aletleriyle donattılar. (E: 41)¹¹⁷

¹¹⁶ *Çekişmek*: Ağız kavgası etmek; çaba, gayret harcamak. (E: 229)

- > Kazana giyim getirdiler. Kılıç, kargı, çomak ve başka savaş gerecini giydirip donattılar. (*Ün*: 164)¹¹⁸
- > Kazan'a giyim getirdiler, kılıç, süngü, çomak ve başka savaş âletlerini giydirip donattılar. (*Mi*: 193)¹¹⁹
- > Kazan'a giyim getirdiler. Kılıç, süngü, çomak ve başka savaş araçlarını giydirip donattılar. (*Bin*: 283)¹²⁰
- > Kazan'a giyim getirdiler. Kılıç, mızrak, çomak ve sair savaş aletlerini giydirip donattılar. (*Ka*: 221)¹²¹
- > Kazan'a giyim getirdiler; kılıç süngü ve çomak ve başka savaş araçlarını giydirip donattılar. (*Gök*: 204)¹²²
- > Kazan'a giyim getirdiler. Kılıç ve mızrak ve çomak ve sair cenk aletini giydirip donattılar. (*Er*: 199)¹²³

SEPETÇİOĞLU ve DEVELİ ise *zırh* kelimesini kullanmışlardır:

- > Kazan'a zırh getirdiler. Kılıç ve mızrak ve topuz ve başka bir sürü cenk aracı getirdiler, giydirip donattılar. (*Se*: 190)
- > Kazan'a zırh getirdiler, giydirdiler. Kılıç, gürz, süngü bütün silahları verdiler. (*De*: 105)
- >> Kazan'a *zırh* getirdiler. Kılıç, mızrak, topuz ve başka savaş aletleri verip hazırladılar.

2.1.3. Yanlış Kelime Seçiminden Kaynaklanan Hatalar

D.K.O.nin bu çalışmada incelenen aktarmalarında bazen bir kelime veya ifadenin yanlış seçilen kelimelerle Ttü.ne aktarıldığı görülmektedir. Bu tip hatalar Ttü.nde bulunmayan kelime ve ifâdelerin kullanılmasından kaynaklanabileceği gibi Ttü.nde

¹¹⁷ *Topuz*: Ucu top biçiminde eski bir silah. (*E*: 254)

¹¹⁸ *çomak*: demir topuzlu sopa, gürz (*Ün*: 194)

¹¹⁹ *çomak*: Bir ucunda demir bir topuz bulunan sopa, değnek. (*Mi*: 224)

¹²⁰ *çomak*: Bir ucunda demir topuz bulunan sopa, değnek. (*Bin*: 299)

¹²¹ *giyimini giyinmek*: zırhını giymek (*Ka*: 250); *çomak*: sopa, değnek, topuz, tokmak, asâ, demir topuzlu sopa. (*Ka*: 247)

¹²² *giyimimle*: Zırh (*Gök*: 64, 188. dipnot); *giyimini*: Demir donumu, zırhını (*Gök*: 177, 312. dipnot)

¹²³ *giyimini*: Zırhını (*Er*: 128); *çomak*: Bir cenk âleti, demir topuzlu sopa. (*Er*: 165)

olup da yanlış seçilen kelime ve ifâdelerin kullanılmasından da kaynaklanabilmektedir. Bunun sonucunda hedef metinde, kaynak metinde kastedilen anlam tam olarak yansıtılamamakta; bazen de tam tersi bir anlam ortaya çıkmaktadır:

2.1.3.1. Ttü.nde Olup da Yanlış Seçilen Kelimeler

Hedef dönemde, yani Ttü.sinde olup da kaynak metinde kastedilen anlamı taşımayan kelimelerin veya ifâdelerin tercih edilmesi ya kaynak metnin tam anlaşılmasından ya da Ttü.nin olanaklarının tam olarak bilinmemesinden kaynaklanıyor olabilir:

alkış tut-:

Dedem Korkud gelüben şādılık çaldı, gāzī erenler başına ne geldiğın eydi vėrdi, hem Basata alkış verdi. (DKO: 155)

> Dedem Korkut geldi, coşkulu havalar çaldı. Yiğit savaşçıların serüvenlerini anlattı. Ardından da Basat’a alkış tuttu. (Gün: 58)

D.K.O.nde geçen *alkış vėr-* GÖKYAY’ın da belirttiği gibi “takdis etmek, hayır dua etmek, methiye söylemek” (DKK-G: 163) gibi anlamlara gelmektedir. Zaten *alkış* kelimesi de “hayır dua” anlamında olup (DKK-II: 13) *kargış* “beddua” kelimesinin anlamca zıttıdır. Fakat GÜNGÖR’ün aktarımında kullandığı *alkış tut-* Ttü.nde “topluya el çırparak yüksek sesle ‘yaşa, var ol’ vb. sözler söyleyerek birini alkışlamak; taraftar olmak, belli bir görüşten yana olmak” anlamlarına gelmektedir (TS: 76). O hâlde *alkış vėr-* ifâdesini *alkış tut-* ile aktarmak kaynak metinde kastedilen anlamı tam olarak yansıtamamaktadır denilebilir. Diğer aktarımcılar söz konusu ibâreyi şöyle aktarmışlardır:

> Dedem Korkut gelip şādılık çaldı, gazi erenlerin başına ne geldiğini söyleyiverdi. Hem Basat’a alkış verdi. (Gök: 170)

> Dedem Korkut gelip şādılık çaldı, gazi erenlerin başına ne geldiğini söyleyiverdi, hem Basat’a alkış verdi. (Ka: 180)¹²⁴

¹²⁴ *şādılık*: şādılık, sevinme, eğlence, ferahlık, neşe, sevinç, şenlik (Ka: 258)

- > Dedem Korkut gelerek sevinçli havalar çaldı. Gazi erenlerin başına ne geldiğini söyleyiverdi. Hem de Basat'a alkış verdi. (*E*: 89)
- > Dedem Korkut gelip sevinçli ezgiler çaldı, savaşan erenlerin başına ne geldiğini söyleyiverdi. Basata da alkış verdi. (*Ün*: 135)¹²⁵
- > Dedem Korkut gelip neşeli havalar çaldı, gazi erenlerin başına ne geldiğini söyleyiverdi. Hem Basat'a dua verdi. (*Er*: 163), (*Se*: 161)
- > Dedem Korkut gelip kopuz çalarak yiğitleri kutladı; gazi erenlerin başına nelerin geldiğini anlatıverdi, hem Basat'a dua etti. (*Bin*: 251)
- > Dedem Korkut gelip neşeli havalar çaldı, gazi erenlerin başına ne geldiğini söyleyiverdi, hem Basat'a hayır dua etti. (*Mi*: 162)
- > Dede Korkut geldi, kopuz çaldı, gazi erenler başına ne geldiğini anlattı, Basat'a dua etti. (*De*: 87)

Örneklerde dikkat edileceği üzere farklı aktarma hataları yapılmıştır. Meselâ GÖKYAY, KARAALIOĞLU, ELAL ve ÜNLÜ *alkış vér-* birleşik fiilini aslımı koruyarak aktarmışlardır. Oysa *alkış* kelimesi *kagış* zittı olarak *TS*'de anlamlandırılrsa da *alkış ver-* şekli *Ttü*.nde yoktur; bk. *TS*: 76.

Şādılık çal- D.K.O.nde sık geçen kalıplaşmış bir sözdür. *Çal-* fiilinin olması bu söziün “kopuzla neşeli havalar çalmak ve söylemek” anlamına geldiğini göstermektedir. Nitekim ERGİN *İndeks*'inde “kopuz çalmak, kopuzu ile neş'e vermek, neş'e saçmak” anlamlarını vermiştir (*DKK-II*: 277). *Ttü*.nde *şādılık çal-* kullanılmadığından GÖKYAY ve KARAALIOĞLU'nun aktarmaları birer aslımı koruma hatasıdır. ERGİN ve SEPETÇIOĞLU ise *dua ver-* gibi *alkış vér-* fiilinden uyarılma olduğu düşünülebilecek bir kullanımı tercih etmişler, hedef lehçede olmayan bir birleşik fiil kullanmışlardır.

- >> Dedem Korkut gelip neşeli havalar çaldı, gazi erenlerin başına neler geldiğini anlattı, sonra da Basat için hayır dualar etti.

ayağına düş-, ayaklarına kapan-:

D.K.O.nde geçen *ayağına düş-* kalıp sözü aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere *mutluluğun ve sevincin ifâdesi* ve de *yalvarma, yardım isteme ve bağışlanma ifâ-*

¹²⁵ *alkış*: iyi dua, iyi dilek (*Ün*: 191)

desi olarak kullanılmıştır: mutluluk ve sevinç ifâdesi: *Cübbesiyle çuhasıyla Beyregün ayağına düşdi. (DKO: 92); Atası anası güvlediler, Beyregün ayağına düşdiler. (DKO: 94); Kazana beşer kıızı gelini Kazana karşı gelüb elin öpdiler, ayağına düşdiler. (DKO: 187); yalvarma, yardım isteme ve bağışlanma ifâdesi*: *Dedenün ayağına düşdi: «Allâh 'ışkına beni kırtar» dedi. (DKO: 77); Yaltacuk gördi kim yanar, sazdan çıktı, Beyregün ayağına düşdi. (DKO: 94); Taş Oğuz begleri bunu görüb hep atdan endiler. Kazanun ayağına düşdiler, suçların dilediler, elin öpdiler. (DKO: 193). Elbetteki bu sözün bu anlamlarını, bu sözün gerçek mânâsıyla, yani “ayağına sarılmak” anlamıyla da paralel olarak düşünmek gerekmektedir. Nitekim *Köpek atını ayağına çap çap düşer, siñ siñ siñler.* örneğinde (DKO: 55) bu durum açıkça görülmektedir. Bu kalıp söz ERGİN ve GÖKYAY tarafından ayrıca anlamlandırılmamıştır. *Ayağına düş-* fiili “çok yalvarmak” anlamıyla Ttü.nde de kullanılmaktadır; bk. TS: 152. Fakat belirtildiği üzere “kavuşma” ve “sevinç” göstergesi olarak Ttü.nde kullanılmamaktadır. O hâlde D.K.O.nde geçen *ayağına düş-* kalıp sözü Ttü.ne her durumda aynen aktarılmamalıdır:*

Böyle degeç kız tanıdı, bildikim Beyrek-dür. Cübbesiyle çuhasıyla Beyregün ayağına düşdi. (DKO: 92)

> Böyle deyince kız tanıdı; bildi ki, Beyrek'tir. Cübbesiyle, çuhasıyla Beyrek'in ayağına kapandı. (Bin: 181)¹²⁶

> Böyle deyince kız hemen bildi, tanıdı ki Beyrek'tir. Cübbesiyle, çuhasıyla han Beyrek'in ayağına düştü. (Gök: 94)¹²⁷

> Böyle deyince kız tanıdı, bildi ki Beyrek'tir, giyimiyle kuşamıyla Beyreğin ayağına düştü. (Ün: 69)

> Böyle deyince, kız tanıdı, Beyrek olduğunu bildi. Cübbesiyle, çuhasıyla Beyrek'in ayağına düştü. (Mi: 94)¹²⁸

> Böyle deyince kız hemen bildi ki, bu Beyrek'tir. Cübbesiyle, çuhasıyla Han Beyreğin yanına düştü. (Ka: 96)¹²⁹

¹²⁶ *cübbe*: İmamların giydiği bol kollu, uzun etekli elbise. (Bin: 298)

¹²⁷ *cübbe*: Yensiz ve etekleri kısa üst giyeceği; yenleri bol, dizlere kadar uzun etekli, önü açık üst giyeceği. (Gök: 30; 36. dipnot)

¹²⁸ *cübbe*: İmamların giydiği geniş kollu, uzun etekli elbise. (Mi: 224)

¹²⁹ *cübbe*: dışa giyilen bir elbise; dizlere kadar inen uzun etekli, yenleri bol, önü açık elbise. (Ka: 245); *çuha*: çuhâ, pelerin, harmaniye, bir nevi üstlük. (Ka: 247)

- > Böyle diyince, kız tanıdı bildi ki Beyrek'tir; cübbesi ile çuhası ile Beyrek'in ayağına kapandı. (Se: 96)
- > Böyle deyince kız bildi ki, bu Beyrek'tir. Ayaklarına kapandı. (De: 50)
- > Böyle deyince kız tanıdı. Bildi ki Beyrek'tir. Beyrek'in ayağına kapandı. (E: 178)
- > Böyle deyince kız tanıdı bildi ki Beyrek'tir, cübbesi ile çuhası ile Beyreğin ayağına kapandı. (Er: 86)

Burada aktarıcıların *düş-* fiilinin ilk anlamından, “yer çekiminin etkisiyle boşlukta yukarıdan aşağıya inmek”, hareket ederek “kendinden geçme, baygınlık geçirme” gibi bir ifâdeye ulaşmak istedikleri de düşünülebilir ve KARAALIOĞLU'nun *yanına düştü* şeklindeki tercihi de bunu destekler görünmektedir. Fakat burada vb. yerlerde bu anlam kastedilmemektedir.

Aktarıcıların önemli bir kısmının söz konusu ibâreyi *ayaklarına kapan-* şeklinde aktardıkları görülmektedir. *Ayağına (ayaklarına) kapan-* Ttü.nde “alçalırcasına yalvarmak; bağışlanmak için yalvarmak” anlamındadır; bk. TS: 153; fakat bu ifâdenin deyim olmasının, yani mecazî olarak kullanılmasının yanı sıra “hareketi” de tasvir ettiği, içerdği göz ardı edilmemelidir. Bir başka deyişle *ayağına (ayaklarına) kapan-* “bağışlanmak için yalvarmak” vb. anlamlarda kullanıldığı gibi “ayaklarına sarılarak, kapanarak yalvarmak” anlamlarında da kullanılmaktadır. Ancak yukarıda D.K.O.nden verilen örnekte, *ayağına düş-* ifâdesinin “yalvarmak” anlamının olduğu düşünülmemelidir. Ayrıca Ttü.nde *kapan-* fiilinin “sarılmak, tutunmak” vb. anlamları da yoktur; bk. TS: 1067.

- >> Böyle deyince, kız onun Beyrek olduğunu anladı, üzerindeki kıyafetlerle Beyrek'in ayaklarına sarıldı.

2.1.3.2. Ttü.nde Olmayan Kelimelerin Kullanımı

Ttü.sinde olmayan kelime ve ifâdelerin kullanılmasından kaynaklanan bu tip hatalarda kimi zaman anlamca veya şekilce uydurulmuş kelimeler ya da ifâdelerle de karşılaşılmaktadır:

doyum al-:

Ƙalın Oğuz begleri toyum oldu. (DKO: 66)

> Oğuz beyleri düşmanın mallarına el koyup doyum aldılar. (*Gün*: 25)

D.K.O.nde *toyum ol-* birleşik fiili “ganimet almak” anlamındadır (*DKK-II*: 293) ve *toyum* kelimesi tek başına kullanılmamıştır. Ttü.nde *doyum* kelimesinin ganimet anlamı yoktur: “eldekinden hoşnut olma durumu, doyma işi, yetinme, kanma, kanaat; bazı istekleri giderme, tatmin”; bk. *TS*: 563. Aktarıcılardan BİNYAZAR ve ÜNLÜ *doyum* kelimesini, GÖKYAY da *doyum ol-* fiilini açıklayarak aktarmışlardır:

> Güçlü Oğuz beyleri doyum oldu. (*Bin*: 153)¹³⁰

> Güçlü oğuz beylerine doyum oldu. (*Ün*: 44)¹³¹

> Soylu Oğuz beyleri doyum oldu. (*Gök*: 61)¹³²

Diğer aktarıcılar ise *doyum (ganimet) al-* (*Mi*: 64), *ganimet al-* (*Er*: 55), (*De*: 35), (*Ka*: 57), (*Se*: 67) ve *ganimet elde et-* (*E*: 201) şeklinde aktarmışlardır. GÜNGÖR’ün aktarması eğer bir baskı hatası söz konusu değilse *ganimet al-*’tan uyarlanmış gözükmetedir.

>> Güçlü Oğuz beyleri yeterince ganimet aldı.

tuzak et-, tuzak yap-:

Uçardan kaz tavuğ, yürürden geyik tavşan bu havlıya taldurub bunı Oğuz yigitlerine dām etmişidi. (DKO: 167)

> Uçardan kaz, tavuğu; yürürden geyik, tavşanı bu koruya doldurmuştu. Bunu Oğuz yiğitlerine tuzak etmişti. (*E*: 47)

> Uçardan kazı tavuğu, yürürden geyiği tavşanı bu avluya doldurup Oğuz yiğitlerine bunu tuzak etmişti. (*Ün*: 147)

¹³⁰ *doyum*: Ganimet, yağma malı (*Bin*: 299)

¹³¹ *doyum*: ganimet (toyum) (*Ün*: 195)

¹³² *doyum oldu*: Düşmandan çok çok ganimet ele geçirdi. (*Gök*: 61; 179. dipnot)

> Uçardan kaz, tavuk; yürürden geyik, tavşan bu avluya doldurup Oğuz yiğitlerine bunu tuzak yapmıştı. (Mi: 174)

> Uçanlardan kaz, tavuk, yürüyenlerden geyik, tavşan bu avluya doldurup Oğuz yiğitlerine bunu tuzak yapmıştı. (Er: 178)

Yukarıdaki alıntıda yer alan Farsça *dām* kelimesi ERGİN ve GÖKYAY'ın belirttiği üzere "tuzak" anlamına gelmektedir; bk. *DKK-II*: 78 ve *DKK-G*: 192. Ancak ELAL ve ÜNLÜ'nün aktarmalarında kullandığı *tuzak et-* ile ERGİN ve MİYAS-OĞLU'nun kullandıkları *tuzak yap-* şekilleri Ttü.nde bulunmamaktadır. *Tuzak* kelimesi bağlama da uygun olarak *tuzak kur-* veya *tuzaga düşür-* şekilleriyle kullanılabilir; bk. *TS*: 2015:

> Uçardan kaz, tavuk; yürürden geyik, tavşan bu avluya doldurup Oğuz yiğitlerine bunu tuzak kurmuştu. (*Gök*: 183), (*Ka*: 198)

Ek düzeyinde bir aslını koruma hatası örneği olarak aktarıcıların *uçardan* ve *yürürden* kelimelerini aynen kullanmaları gösterilebilir. Nitekim bu kelimelerde yer alan *-ar* ve *-ür* fiilden isim yapma (sıfat-fiil) eklerinin ERGİN'in de yapmış olduğu gibi *-An* fiilden isim yapma (sıfat-fiil) ekiyle Ttü.ne aktarmak daha doğrudur:

>> Kanatlılardan (~ uçanlardan) kaz ve tavuğu; yürüyenlerden geyik ve tavşanı bu alana doldurup Oğuz yiğitlerine tuzak kurmuştu.

yolunç:

Sen benim elimi sağaldı gör, Tangrının buyruğıyla peygamberün kavlıyla kız karındaşı Beyrege vereyin. (DKO: 75)

> Sen benim elimi iyileştirirsen Tanrı'nın buyruğu ile Peygamberin yoluncu ile kız kardeşimi Beyrek'e vereyim. (Se: 77)

Kaynak metindeki *ḳavl* kelimesinin yer aldığı *Tangrının buyruğıyla peygamberün kavlıyla* sözü Ttü.ne, sık kullanılan *Allah'ın emri peygamberin kavliyle* kalıp ifâdesiyle kolaylıkla aktarılabilir. SEPETÇİOĞLU ise *ḳavl* kelimesi yerine

Ttü.nde olmayan *yolunç* kelimesinin tercih etmiştir, bk. *TS*. Diğer aktarıcıların tercihleri ise şöyledir:

- > /.../ Tanrı'nın buyruğu, Peygamber'in sözüyle /.../ (*Bin*: 162)
- > /.../ Tanrının buyruğu ile, Peygamberin kavliyle /.../ (*Ka*: 72)
- > /.../ Tanrı'nın buyruğuyla, Peygamber'in kavliyle /.../ (*Mi*: 74), (*Gök*: 71)
- > /.../ Tanrı'nın buyruğu ile, Peygamberin kavli ile /.../ (*Er*: 67)
- > /.../ Tanrının buyruğuyla, Peygamberin sözüyle /.../ (*Ün*: 52), (*E*: 155)
- > /.../ Peygamberin kavliyle /.../ (*De*: 41-42)

>> Sen benim elimi iyileştirirsen Tanrı'nın emri peygamberin kavli ile kız kardeşimi Beyrek'e veririm.

2.1.3.3. Ağız Kelimeleri Kullanma

İncelenen metinlerde, bir kelimenin aktarımında Ttü.nin yazı dilindeki şekil yerine ağızlardaki şeklinin tercih edilmesi hatasına da rastlanmıştır. Belirli durumlarda ağız kelimeleri kullanmak çevirmenin veya aktarıcının tercihi olabilir. Nitekim bir *x* dilinde / lehçesinde oluşturulmuş metnin kimi parçalarında, o dilin / lehçenin bir ağzının özellikleri kullanılıyorsa ve bu metin bir *y* diline / lehçesine çevrilecekse / aktarılacaksa o *y* dilinin / lehçesinin bir ağzının özellikleri çeviride / aktarmada kolaylıkla kullanılabilir. Fakat bu çalışmada incelenen metinlerde, ağız kelimelerini kullanmayı bir hata olarak tanımlamayı gerektiren sebep ise D.K.O.nin esasında Ttü. ağızlarının kökenini işaret eden bir dönemin ürünü olması ve her açıdan ağızlarda yaşayan şekil ve ifâdelerle benzerlikler taşıyor olmasıdır. O hâlde, kimi zaman metnin sadece belirli parçalarında ağız özelliklerini tercih ederek aktarma yapmak, asıl metnin kendine has “dil doku”sunu yansıtmak amacından kaynaklanıyor, denilemez.

yiti:

Al şerābuñ itisinden aldı içdi. (*DKO*: 40)

> Al şarabın yitisinden aldı, içti. (*Se*: 42)

Ol nāmerdler dahı bir yerde konmuşlardı, al şerābuñ itisiniden içerleridi. (DKO: 46)

> O alçaklar da bir yerde konmuşlardı, al şarabın yitisinden içiyorlardı. (Se: 48)

SEPETÇİOĞLU “keskin, sert, keskinlik, sertlik” anlamlarına gelen (DKK-II: 157 ve DKK-G: 229) *iti* kelimesini aynı kelimenin bazı ağızlardaki biçimi olan *yiti* ile aktarmıştır, bk. DS: 4281. Ttü.nde *iti* ve *yiti* kelimeleri kullanılmamaktadır. Diğer aktarıcıların tercihleri ise şöyle olmuştur: *al şarabın keskininden* (Bin: 124 ve 130), (Mi: 39 ve 45), (Er: 27 ve 34), (Gün: 12); *kırmızı şarabın itisinden* (Ka: 25 ve 32)¹³³; *al şarabın itisinden* (Ün: 20 ve 26)¹³⁴, (Gök: 31 ve 38)¹³⁵; *şarabın en keskininden* (De: 22); *al şarabın en keskininden* (E: 208).

>> Kırmızı şarabın keskininden içti.

>> O alçaklar bir yerde durmuşlar, kırmızı şarabın keskininden içiyorlardı.

köynek:

Gēmi yapub gömlegüm çıkardum ye lken kurdum. (DKO: 141)

> Gemi yapıp köyneğimi sıyırdım, yelken eyledi. (Gün: 62)

Diğer aktarıcılar doğru olarak *gömlek* kelimesini tercih ederek aktarmışlardır, bk. Gök: 152, Er: 146, Ün: 121, Mi: 147, Ka: 162, Bin: 235, Se: 146, E: 118, De: 78. *Köynek* “gömlek, iç gömleği” için bk. DS: 2984. GÜNGÖR’ün *yelken eyle-* aktarımı da ilginçtir ve Ttü.nde olmayan bir kelime veya ifâdenin kullanılması örneğidir.

2.1.3.4. Kelimeler Arası Uyumsuzluk

İncelenen metinlerde rastlanan bir aktarma hatası tipi de, D.K.O.nde bulunan bir ifadenin Ttü.ne birlikte kullanılmayan kelimelerle aktarılmasıdır. Kullanılan kelimeler, temelde doğru olmasına rağmen, hedef lehçenin zaman içinde oluşturduğu, âdeta birbirlerinden ayrılamaz söz birliklerini, neredeyse standartlaşmış kullanım

¹³³ *iti*: keskin, kesici, sert, çok tuzlu, tatsız, acıya yüz tutmuş, *itisi*: keskini, sert. (Ka: 252)

¹³⁴ *iti*: sert, keskin (Ün: 197)

¹³⁵ *itisinden*: Keskininden, sertinden (Gök: 31; 47. dipnot)

biçimlerini ve tercihlerini bilmemekten kaynaklanan bu tür uyumsuzlukların önemli bir kısmı elbette aktarıcılarının kaynak metne olabildiğince sadık kalma endişelerinden ve söz konusu ifâdeleri aslını koruyarak aktarmalarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla kelimeler arası uyumsuzluk hatası olarak gösterilen bu ifâdelerin bir kısmı aslını koruma ya da eş değerlik hataları olarak da değerlendirilebilir. UĞURLU *yanlış kelime seçimi* ile ilgili aktarma hatalarına, *kelimeler arası uyumsuzluk* başlığı dışında *kelime eksikliği* (2000: 69), KARADOĞAN ise *kelime eksikliği*, *kelime fazlalığı*, *yakın anlamlı kelime kullanma* (bk. 2004a) başlıklarını da dahil etmişlerdir. Bu çalışmada, söz konusu hata tipleri de *kelimeler arası uyumsuzluk* içinde değerlendirilecektir. Zira, kelime eksikliğinden, kelime fazlalığından ya da yakın anlamlı kelimeler kullanmaktan kaynaklanan hatalar da kelimeler arası uyumsuzluğa yol açmaktadır.

tam bilici:

***Oğuzun ol kişi temām bilicisiydi.* (DKO: 29)¹³⁶**

- > Oğuz'un o kişi tam bilicisi idi. (*Er*: 15)
- > Oğuz'un o kişi tam bilicisiydi. (*Mi*: 29)
- > Oğuzun o kişi tümünün bilicisiydi. (*Ün*: 9)
- > O kişi, Oğuz'un her şeyini bilirdi. (*Bin*: 113)
- >> Oğuz'un her şeyi bileniydi. (*Se*: 33)

Yukarıda sıralanan aktarmalardan ERGİN ve MİYASOĞLU'nunkilerde *tam* ve *bilici* kelimeleri arasında ilişkinin rastlanılmazlığı ve uyumsuzluğu hemen göze çarpmaktadır. BİNYAZAR ve SEPETÇİOĞLU'nun aktarmaları ise daha yerindedir.

dişi ehli, dişi eş:

***Dirse Hān dişi ehlinün söziyle ulu toy eyledi.* (DKO: 37)**

- > Dirse Han, dişi ehlinin sözüyle büyük ziyafet verdi. (*Mi*: 36)

¹³⁶ Ayrıca *ol* yerine *evvel* okuyuşları için: *Oğuzun evvel gişi temām bilicisiydi* (DK-Ö: 326) ve *Oğuzun evvel kişi tamām bilicisiydi* (DNGB: 31). Metinde açıkça *şedde* kullanılmıştır.

- > Dirse Han dişi ehlinin sözü ile büyük bir ziyafet verdi. (*Er*: 24)
- > Dirse Han, dişi eşinin sözüyle ulu toy eyledi. (*Ün*: 16)

D.K.O.nde tek bir yerde kullanılan *dişi ehl* ifâdesini MİYASOĞLU ve ERGİN aynen koruyarak aktarmışlardır. *Dişi* ve *ehil* kelimelerinin anlamlarını ERGİN sırasıyla “dişi” ve “ehil, cins, taife” olarak vermiştir (*DKK-II*: 93 ve 103). Ttü.nde *ehil* sözcüğünün “karı kocadan herbiri, eş” anlamları olmasına rağmen (*TS*: 608) “eş (kadın), hanım, karı” mânâsına gelen (*DKOÜN*: 74) *dişi ehil* ya da *dişi ehl* ifâdesi Ttü.nde yoktur. ÜNLÜ’nün *dişi eş* aktarımı ise ilgi çekici bir hatadır. Diğer aktarıcılarının tercihleri ise şöyle olmuştur:

- >> /.../ hatununun sözüyle /.../ (*Gök*: 28); /.../ eşinin sözleriyle /.../ (*De*: 21); /.../ karısının sözü ile /.../ (*Se*: 39); /.../ eşinin sözüyle /.../ (*Bin*: 122)

kalmış yiğit arkası:

/.../ ***kalmış yiğit arkası*** Salur Kazan yerinden ***çürmüştü***. (*DKO*:50)

- > ***Kalmış yiğidin arkası*** Salur Kazan yerinden kalkmıştı. (*Bin*: 135)
- > ***Kalmış yiğit arkası*** Salur Kazan yerinden doğrulmuştu. (*Gök*: 42)
- > ***Kalmış yiğit arkası*** Kazan yerinden kalkmıştı. (*Er*: 38)

GÖKYAY, *Dizin*’inde *kalmış* kelimesi için *TTS*’deki “aciz, düşkün” anlamlarını vermiştir (*DKK-G*: 233). Bu cümlelerin anlamı Ttü.ndeki *arka ol-* “maddi, manevi yönden destek olmak” (*TS*: 120) ifâdesi ile ilişkilendirilebilir. BİNYAZAR, GÖKYAY ve ERGİN’in söz konusu kelime grubunu aslını koruyarak aktarmaları neredeyse anlamsız bir ifâdenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Diğer aktarıcılarının tercihleri şöyledir:

- > ***Darda kalmış yiğidin arkası*** Salur Kazan yerinden doğrulmuştu. (*Ün*: 29)
- > ***Düşmüş yiğidin arkası*** Salur Kazan yerinden kalkmıştı. (*Mi*: 48), (*Ka*: 39)
- > ***Elden ayaktan düşmüş yiğidin koruyucusu*** Salur Kazan yerinden kalkmıştı. (*Se*: 51)

>> Darda kalmış yiğidin koruyucusu Salur Kazan yerinden doğrulmuştu.

ters danış-:**Kâfirler ters danışmışlar. (DKO: 59)**

- > Kâfirler şimdi ters danışmışlar. (Ka: 50)
- > Kâfirler ters danışmışlar. (Gök: 52), (Mi: 58)
- > İmansızlar ters danışmışlar. (Ün: 38)
- > Kâfirler ters konuşmuşlar. (Er: 48)
- > Kâfirler bu sefer çok kötü düşünmüşler. (Se: 60)
- > Kâfirler kötü şeyler düşünmüşler. (Bin: 145)
- > Düşmanlar kötü bir şey tasarlamışlar. (E: 193)

ERGİN *tanış-* fiilinin anlamını “konuşmak, danışmak” olarak vermiş (DKK-II: 284). Ttü.nde *danış-* “bir iş için bilgi veya yol sormak, görüş almak, istişare etmek, müracaat etmek, meşveret etmek” anlamlarına geldiğinden bu iki fiil birbirine denktir, fakat Ttü.nde *ters danış-* anlamsızdır.

>> Kâfirler kötü şeyler tasarlamışlar.

gizli yaka tut-:**Gizli yaka tutuban yiyeşdiler, tatlı damağ verüben şorışdılar. (DKO: 138)**

- > Gizli yaka tutup yiliştiler. Tatlı damak verip soruştular. (Bin: 231)
- > Gizli yaka tutarak koklaştılar, tatlı damak vererek soruştular. (Ka: 155)¹³⁷
- > Gizli yaka tutarak koklaştılar, tatlı damak vererek emiştiler. (Er: 142), (Se: 143)
- > Gizli yaka tutarak koklaştılar. (Gök: 149)
- > Gizli yaka tutup koklaştılar, tatlı damak verip soruştular. (Ün: 116)
- > Gizli bir yer bulup sarmaştılar. Tatlı damak verip soruştular, emiştiler. (Mi: 143)
- > Gizli saklı köşelerde sarıştılar. Tatlı dil verip emiştiler. (Gün: 47)

¹³⁷ *yaka*: elbise yakası, kıyı, sahil, elbise yakası, bir giyeceğin enseye gelen kenarı. (Ka: 261)

Görüldüğü üzere aktarıcılarının çoğu söz konusu ifâdeyi aynen aktarmışlardır. *Yaka* sözcüğü hem D.K.O.nde hem de Ttü.sinde “elbisenin bir bölümü” ve “kıyı, kenar, karşı taraf” anlamlarında kullanılmaktadır; bk. *DKK-II*: 317 ve *TS*: 2019. *Ya-ka tut-* genel olarak “sarılmak” mânâsında anlaşılmalıdır. Nitekim TEZCAN, *gizlü yağa tut-* için “kimsenin görmeyeceği bir yere, gizli bir yere çekilmek; gizlice birbirlerine sarılmak” anlamlarını sıralamıştır; bk. *DKOÜN*: 274.

Kimi aktarıcılar *şorış-* fiilini aynen kullanmışlardır. Ttü.ndeki iki *soruş-* fiilinden birinin ilk anlamı “*halk ağzında* emilip yok olmak”tır; bk. *TS*: 1795. Ayrıca BİNYAZAR’ın “koklaşmak” anlamındaki (*DKK-II*: 336 ve *DKOÜN*: 274-275) *yiyleş-* / *yileş-* fiilini *yiliş-* şeklinde aktarması da bir aslımı koruma hatasıdır.

>> Gizlice sarılıp koklaştılar, öpüştüler.

dolap dolap:

Tolab tolab ağ südümi emzirdüğüm oğul! (*DKO*: 120)

> *Dolap dolap ak sütümü emzirdiğim oğul!* (*Gök*: 127), (*Mi*: 123), (*Ka*: 131)

GÖKYAY, MİYASOĞLU ve KARAALIOĞLU, kaynak metinde geçen *tolab tolab* ikilemesini aslımı koruyarak aktarmışlardır. D.K.O.nde geçen *tolab* kelimesinin anlamı, *dolap* sözcüğünün Ttü.ndeki anlamlarından biriyle ilişkilidir: “dönerek çalışan ve özellikle su çeken düzen”; bk. *TS*: 555. Ancak bu ikileme “dolu dolu, bol bol” anlamlarına gelen bir benzetmedir. Nitekim ERGİN bu kelimenin anlamını “dolu, çok, bol ?”, ikilemenin anlamını da “dolu dolu, bol bol, çok çok, tekrar tekrar” olarak vermiştir. (*DKK-II*: 291). GÖKYAY ise *dolap dolap ağ süt* için “bol süt, memeden gür gelen süt” anlamlarını sıralamıştır (*DKK-G*: 198). *TS*’de *dolap* kelimesinin kökeni Arapça *dūlāb* olarak gösterilirken TEZCAN bu kelimenin Farsça *dol-āb* “su değirmeni” kelimesiyle ilişkili olabileceği görüşündedir ve D.K.O.ndeki bu ikilemenin, durmadan süt veren ana memesiyle su değirmeni arasındaki bir benzetmeden kaynaklanan bir kullanım olduğunu vurgular; bk. *DKOÜN*: 238. Diğer aktarıcılarının tercihleri ise şöyledir:

> *Dolu dolu ak sütümü emzirdiğim oğul* (*Er*: 119), (*Se*: 124), (*Ün*: 97)

- > Bol ak sütümü emzirdiğim oğul (*Bin*: 211)
- > Dolgun dolgun ak sütümü emzirdiğim oğul. (*Gün*: 33)
- >> Ak sütümü bol bol emzirdiğim oğul!

karabasanlı bir düş:

Gece yaturiken Karacuk Çoban kara kaygulu vâkı'a gördi. (*DKO*: 51)

Meğer, /.../ Ulaş oğlu Salur Kazan kara kaygulu vâkı'a gördi. (*DKO*: 53)

- > Gece, Karaca Çoban, karabasanlı bir düş gördü. (*Gün*: 17)
- > Meğer Salur Kazan, o gece uykusunda karabasanlı bir düş görmüş. (*Gün*: 18)

Yukarıdaki alıntılarda *Karacuk Çoban* ile *Salur Kazan*'ın birer “kötü, korkunç, hayra alâmet olmayan rüya; kabus” gördüklerinden bahsedilmektedir; fakat aktarıcının *karabasanlı bir düş* şeklinde yapmış olduğu tasvir Ttü.si için bir kelimeler arası uyumsuzluk örneğidir. Zira *karabasan* kelimesi zaten “sıkıntılı ve korkulu düş, kâbus” anlamlarına gelmektedir; bu açıdan *karabasanlı düş* kullanımı hem anlamsızdır hem de Ttü.nde bu tür bir kullanıma rastlanmamaktadır. *Karabasan* sözcüğü tek başına kullanılabilirdi. Diğer aktarıcıların tercihleri ise şöyle olmuştur:

- > /.../ kara kaygılı düş /.../ (*Se*: 53), (*Gök*: 44), (*Ün*: 30); /.../ kara kaygılı düş /.../ (*Se*: 54), (*Gök*: 46), (*Ün*: 32)
- > /.../ kara kaygılı bir düş /.../ (*Bin*: 137); /.../ kara kaygılı bir düş /.../ (*Bin*: 138)
- > /.../ kaygı verici bir düş /.../ (*E*: 185); /.../ Salur Kazan da düş gördü. (*E*: 186)
- > /.../ korkulu bir rüya /.../ (*De*: 29); /.../ bir korkulu düş /.../ (*De*: 30)
- > /.../ kara kaygılı rüya /.../ (*Er*: 40); /.../ kara kaygılı rüya /.../ (*Er*: 41)
- > /.../ kaygılı rüya /.../ (*Mi*: 50); /.../ kara kaygılı rüya /.../ (*Mi*: 52)
- > /.../ kaygılı bir rüya /.../ (*Ka*: 41); /.../ kara kaygılı bir rüya /.../ (*Ka*: 43)

Görüldüğü üzere aktarıcılardan bir çoğu mümkün olduğunca kaynak metne sadık kalmaya çalışmışlardır, ancak *kara kaygılı bir düş*, *kara kaygılı bir rüya* gibi yine kelimeler arası uyumsuzluk açısından tartışılabilir aktarmalar yapmışlardır.

>> Gece uyurken Karacuk Çoban karabasan gördü.

>> Meğer Salur Kazan, karabasan görmüş.

kararı kalma-:

“Durduğu yerde duramamak, huzursuz olmak, sükûnunu kaybetmek” anlamlarına gelen (DKK-G: 237) *kararı kalma-* ibâresi Ttü.nde kullanılmadığından aynen aktarılmamalıdır. Bu kalıp sözü aslını koruyarak aktarmak kelimeler arası uyumsuzluk içinde değerlendirilebilir:

Böyle degeç anasının kararı kalmadı. (DKO: 60)

> Böyle deyince anasının kararı kalmadı. (Gök: 54), (Sep: 61), (Ün: 39), (Ka: 51)

> Böyle diyince anasının kararı kalmadı. (Er: 49)

> Böyle deyince anasının kararsızlığı kalmadı. (E: 195)

> Böyle deyince anasının sabrı kalmadı. (Bin: 146)

> Böyle deyince anası artık durmadı. (Mi: 59)

>> Uruz böyle deyince anası daha fazla duramadı. (De: 34)

suçundan geç-:

Beyrek dahi suçundan geçdi. (DKO: 94)

> Beyrek de suçundan geçti. (Gök: 96), (Se: 97), (Er: 88), (Bin: 183), (Ka: 98)

> Beyrek dahi suçunu bağışladı. (Ün: 70)

>> Beyrek de suçunu bağışladı. (Mi: 96)

>> Beyrek de suçunu affetti. (E: 180)

>> Beyrek de affetti. (*De*: 51)

GÖKYAY'ın anlamını “birinin suçuna göz yummak, birinin suçunu görmezden gelmek, suçunu bağışlamak” şeklinde verdiği (*DKK-G*: 282) *şuçundan geç-* ifâdesi Ttü.ne aynen aktarılmamalıdır. Buradaki *geç-* fiilinin anlamının Ttü.ndeki *geç-* fiilinin *TS*'de verilen beşinci anlamıyla ilişkili olabileceği de düşünülebilir: “bırakmak vazgeçmek: *Huyly huyundan geçemez.*” (*TS*: 739). Ancak gene de bu ifâde bir kalıp söz olarak düşünüldüğünde eğer aslı korunarak aktarılırsa hedef dönem için bir kelimeler arası uyumsuzluk örneği olarak değerlendirilmelidir.

>> Beyrek de onu affetti.

2.2. ÖRNEKLER DİZİNİ

A

ağır, 76
akı, 56
al-, 78
al eyle-, 61, 67
aldır-, 79
alkış tut-, 108
at sal-, 61, 64
ayağına düş-, 109
ayaklarına kapan-, 109

B

bağır bas-, 61
baş indir-, 61
belli bil-, 61, 67
bin-, 80
bolayki, 60

C

ciğerinde ol-, 61, 69

Ç

çağnam çağnam, 70
çap çap, 70, 71, 72
çarpıştır-, 90
çekiş-, 105
çevre al-, 61, 64
çırpıştır-, 90

D

dergâh, 104
dişi ehli, 116
dişi eş, 116
dolap dolap, 119
doyum al-, 112
dua eyle-, 61, 62
dua kıl-, 61, 62

E

el eyle-, 61, 66
ev, 81

G

gerdek, 81
giyim, 106
gizli yaka tut-, 118
güman, 57
güv güv, 70, 73

H

hamle kıl-, 61, 65
havale ol-, 102

K

kaba, 92
kalmış yiğit arkası, 117
karabasanlı bir düş, 120
kararı kalma-, 121
kas kas, 70, 72

kayır-, 95
kır-, 88
kırdır-, 88
köynek, 115
kupür kupür, 70, 74

O

oda, 81

P

peşkeş çek-, 102
pusu ol-, 61, 63

S

sağrı, 91
saray, 94
sin sin sinle-, 70, 72
suçundan geç-, 121
süngü, 97

T

tam bilici, 116

tart-, 101
tep-, 77
ters danış-, 118
tuzak et-, 112
tuzak yap-, 112

U

ufan-, 58
uvan-, 58
uvat-, 58

Ü

üç otuz on, 56

V

vaf vaf, 70, 71

Y

yar-, 99
yiti, 114
yolunç, 113
yom ver-, 61, 68

Sonuç

Daha önce de belirtildiği gibi üzerinde tam olarak anlaşılabilmiş, okuma, metin tamiri ve anlamlandırma tekliflerinde uzlaşmış bir D.K.O. yayınına henüz sahip değiliz. Bu, aktarıcılar için büyük bir güçlük olarak görülse bile D.K.O. gene de büyük ölçüde tamamlanmış bir metindir, ayrıca *üç otuz on, süngü, peşkeş çek-, tart-, bolayki* vb. örnekler göz önüne alındığında hatalı aktarmanın sebebi bu olamaz. Hedef metinlerde yer alan bu temel aktarma probleminin kaynak metne olabildiğince sadık kalma eğilimi olduğu söylenebilir. *Aslını koruma, yalancı eş değer kelimelerin kullanımı, kelimeler arası uyumsuzluk* vb. hataların bu sadakatten, bir başka deyişle kaynak metni olabildiğince değiştirmeden aktarabilme endişesinden kaynaklandığı açıktır. Bu endişe, kelime bazında hedef kitle için neredeyse “anlaşılmaz” sonuçlar doğurmakta ve ne olursa olsun bir bütün olarak metnin de anlaşılma oranını azaltmaktadır. Bu açıdan aktarmaların başarılı sayılabilmesi temel düzeyde başlar, yani kelime düzeyinde kaynak metindeki bir kelimenin hedef lehçedeki eş değerinin bilinmesi başarılı bir aktarmanın başlangıç adımıdır, denilebilir.

Kaynak metne olabildiğince sadık kalma eğilimiyle iç içe olan bir diğer önemli problem, yalancı eş değer kelimelerin kullanımudur. Genel olarak Türk lehçelerinin de birbirine aktarımında sıklıkla karşılaşılan bu problem, kimi araştırmacılar tarafından aktarıcılar için bir “tuzak” ya da hata yapma ihtimalini çoğaltan bir mesele olarak görülmüştür; bk. UĞURLU 2007: 213, DEMİR 1997: 382; 7. dipnot. Tarihî metinlerin aktarılmasında da aynı “tuzağın” geçerli olduğu söylenebilir. Bu problemin çözümü yine kaynak ve hedef lehçelerin iyi bilinmesi ve söz konusu kelimelerin kaynak metinde nasıl bir bağlamda geçtiklerinin iyi anlaşılmasıyla mümkün olacaktır.

D.K.O. özelinde tarihî metinlerin aktarılmasını kelime düzeyinde ele alan bu çalışmanın kapsamına girmediği için, yapı ve söz dizimi hatalarına değinilmemiştir. Ancak bu tip hatalarla da sıklıkla karşılaşılmıştır; bu konuyla ilgili olarak bk. UĞURLU 2006. O hâlde, D.K.O. aktarmalarında farklı dilsel düzeylerde pek çok hatayla karşılaşıldığı; bu yüzden, bu çalışmanın ve daha önce yapılmış çalışmaların ışığında D.K.O.nin, “kelime eş değerliği” problemini özellikle önemseyen, buna dikkat eden,

kelime düzeyinde aktarma tercihlerini kaynak metne sadık kalma ve kaynak metnin orijinal “dil dokusu”nu yansıtmaya endişesiyle yapmayan ve böylelikle de kimi zaman anlaşılmasız olabilecek kelimeleri kullanma olasılığını taşımayan, bunun dışında elbette kaynak metnin “metinselliğini” göz ardı etmeyen, hedef kitleyi gözetmeyen ve hedef lehçenin de olanaklarını iyi kullanan yeni aktarmaları yapılmalıdır, denilebilir.

Aktarmaya verilecek önem, tarihî metinleri aktarma olgusu çerçevesinde bir kat daha artmaktadır. Zira Türkçe, -maalesef- aktarılmayı bekleyen çok sayıda tarihî metne sahiptir ve hiç değilse bu metinlerin aktarmaları doğru anlaşılabilirlik adına yukarıda özetlenen problemleri mümkün olduğunca taşımamalıdır ve bu da ciddi bir sorumluluk gerektirmektedir.

Kaynaklar

- XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*. (1963-1977). 8 cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ABDULLAH, Kemal (1997). *Gizli Dede Korkut*. (çeviren: Ali DUYMAZ). İstanbul: Ötüken Yayınları 348.
- AÇIKGÖZ, Halil (1998). “Türk Edebiyatları Arasında Aktarma ve Karşılıklı Yayın Meseleleri”. *II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı, 8 - 10 Aralık 1994 Ankara, Bildiriler*, Ankara: Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği, s. 49-51.
- AKALIN, Şükrü Halûk ve diğerleri (2005a). *Türkçe Sözlük*. 10. baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 549.
- AKALIN, Şükrü Halûk ve diğerleri (2005b). *Yazım Kılavuzu*. 24. baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 859.
- AKAR, Ali (2005). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları 597.
- AKSAN, Doğan (1989). “Kelimebilimi ve Anlambilimi Ölçülerinden Yararlanarak Bir Yazı Dilinin Eskiliğini Saptama Yolları, 1: Kavram Alanı ve Kelime Ailesi İlişkileri ve Türk Yazı Dilinin Eskiliği Üzerine”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1971*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 338, s. 253-262.
- AKSAN, Doğan (1994). “Anlambilim, İlgili Alanlar ve Türkçe”. *A. Ü. Tömer Dil Dergisi* 16, *Doğan Aksan Özel Sayısı*, s. 118-124.
- AKSAN, Doğan (1999). *Anlambilim - Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- ANAR (2005). *Seçme Öyküler*. (Türkiye Türkçesine Aktaran: Fatma ÖZKAN) Ankara: Kül Sanat.

- ATA, Aysu (2004). "Dede Korkut Hikâyeleri'nde Şüpheli Birkaç Kelime Üzerine Düşünceler". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1998/1*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 793, s. 29-38.
- BAHADIR, Şebnem (2004). "Çeviriyorum, Öyleyse Tek Kültürün Ötesinde, İki Kültürün Arasında, Üçüncü Kültürün Ortasındayım". *Varlık* 1155, s. 24-29.
- BAHADIR, Şebnem (2006). "Çevirmen Bütün Vücutuyla Çevirir". *Varlık* 1185, s. 13-15.
- BAKER, Mona [editor] (2001). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London, New York: Routledge; 680 s.
- BENGI-ÖNER, Işın (1999). *Çeviri Bir Süreçtir... Ya Çeviribilim?*. İstanbul: Sel Yayıncılık 102.
- BENGI-ÖNER, Işın (2001a). *Çeviri Kuramlarını Düşünürken....* İstanbul: Sel Yayıncılık 143.
- BENGI-ÖNER, Işın (2001b). *Çeviribilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- BENVENİSTE, Emile (1995a). "Dilbilimin Gelişimine Bir Bakış". *Genel Dilbilim Sorunları*, (çeviren: Erdim ÖZTOKAT), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 24-35.
- BENVENİSTE, Emile (1995b). "Dil Göstergesinin Öz Niteliği". *Genel Dilbilim Sorunları*, (çeviren: Erdim ÖZTOKAT), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 74-80.
- BERK, Özlem (2005a). *Çeviribilim Terimcesi*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- BERK, Özlem (2005b). "Diliçi Çeviriler ve Mai ve Siyah". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Dergisi* XIV, 10 s.
- BİNYAZAR, Adnan (2004). *Dede Korkut*. 3. baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları 667.
- BOZTAŞ, İsmail – Şirin OKYAVUZ-YENER (2005). *Açıklamalı Çeviri Terimleri Sözlüğü*. (Hannelore LEE-JOHNKE, Jean DELİSLE, Monique C. CORMIER'nin Katkılarıyla). Ankara: Siyasal Kitabevi.

- CANPOLAT, Mustafa (1989). "Behçetü'l-Hadâ'ik'in Dili Üzerine". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1967*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 266, s. 165-175.
- CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de (2004). *La Mancha'lı Yaratıcı Asilzade Don Quijote I*. 6. baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları 645.
- CLAUSON, Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. London: Oxford Press.
- COBLEY, Paul [editor] (2000). *Routledge Critical Dictionary of Semiotics and Linguistics*. Florence, KY, USA: Routledge.
- DEMİR, Nurettin (1997). "Bir Tuva Masalının Türkiye Türkçesine Aktarılması". *Sibirya Araştırmaları*, (Hazırlayan: Emine GÜRSOY-NASKALI), İstanbul: Simurg Kitapçılık ve Yayıncılık, s. 379-389.
- DEMİR, Nurettin - Emine YILMAZ (2002). "Osmanlı Türkçesi". *Türkler*, Cilt: 11, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 475-488.
- DEMİR, Nurettin - Emine YILMAZ (2003). *Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları 15.
- DEMİR, Nurettin (2006). "Türkiye'de Dil-Lehçe-Şive-Ağız Tartışmaları". *Türkiye'de Dil Tartışmaları*, (Derleyenler: Astrid MENZ – Christoph SCHROEDER), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları 152, s. 119-146.
- DEMİRCİOĞLU, Cemal (1998). "Çeviribilim Açısından Usta Beni Öldürsen E! ve Bazı Sorunlar", *Varlık* 1088, s. 43-45.
- DEMİRCİOĞLU, Cemal (2005). *From Discourse to Practice: Rethinking "Translation" (Terceme) and Related Practices of Text Production in the Late Ottoman Literary Tradition*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- DENİZER, Faik Utkan (2006). "Dede Korkut Oğuznâmeleri Üzerine Yeni Çalışmalar". *Turkish Studies – Türkoloji Araştırmaları*, cilt: 1, sayı: 2, s. 271-287.
< <http://www.turkishstudies.net/dergi/cilt1/sayi2/makale/denizer.pdf> >

- DEVELİ, Hayati (2001). "Dede Korkut Oğuznameleri. Tezcan ve Boeschoten Yayımı Üzerine Notlar". *İlmî Araştırmalar* 12, s. 83-94.
- DEVELİ, Hayati (2006). *Dede Korkut Hikâyeleri*. İstanbul: Alkım 159.
- DIXON, R. M. W. – A. Y. AIKHENVALD (2003). "Word: a typological framework". *Word: A Cross-Linguistic Typology*, (edited by R. M. W. DIXON), West Nyack, NY, USA: Cambridge University Press, s. 1-42.
- DİZDAR, Dilek (2006). "Çevirinin Sınırları ve Çevirmenin Sorumlulukları". *Varlık* 1185, s. 5-6.
- DOERFER, Gerhard (1990). "Die Stellung des Osmanischen im Kreise des Oghusischen und seine Vorgeschichte". *Handbuch der Türkischen Sprachwissenschaft, Teil I*, (Derleyen: G. HAZAI), Budapest: Akadémiai Kiadó, s. 13-34.
- DOERFER, Gerhard (1997). "Türk Şiveleri mi, Türk Dilleri mi? Türk Dilleri!". *Türko-loji Eleştirileri*. (Talat TEKİN), Ankara: Simurg, s. 291-293.
- ELAL, Metin (2006). *Dede Korkut. İlköğretim okulları için*. İstanbul: Say Yayınları 100 Temel Eser-3.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (1997). "Lehçeler Arası Aktarma". *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Ankara: Akçağ Yayınları 93, s. 91-100.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (1998). "Lehçelerden Türkiye Türkçesine Aktarma". *II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı, 8 - 10 Aralık 1994 Ankara, Bildiriler*, Ankara: Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği, s. 41-45.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (2004). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları 603.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (2007a). "Dede Korkut Mirası". *Makaleler, Dil-Destan-Tarih-Edebiyat*. Ankara: Akçağ Yayınları 860, s. 505-509.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (2007b). "Oğuzname'nin Yapısı ve Kronolojisi". *Makaleler, Dil-Destan-Tarih-Edebiyat*. Ankara: Akçağ Yayınları 860, s. 550-563.

- ERDEM, Melek (2005). "Dede Korkut Destanlarının Türkmenistan Varyantının Yazma Nüshalarla İlişkisi Üzerine". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, cilt: 2, sayı: 4, s. 158-188.
- ERGİN, Muharrem (1997a). *Dede Korkut Kitabı I Giriş – Metin – Faksimile*. 4. baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 189.
- ERGİN, Muharrem (1997b). *Dede Korkut Kitabı II İndeks – Gramer*. 3. baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 219.
- ERGİN, Muharrem (2004). *Dede Korkut Kitabı*. 28. baskı. İstanbul: Boğaziçi Yayınları 51.
- ERUZ, F. Sâkine (2000). *Çeviride ve Çeviri Eğitiminde Koşut Metinler*. İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çeviri Bölümü Almanca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı, Rektörlük yayın no: 4248.
- ERUZ, F. Sâkine (2003). *Çeviriden Çeviribilime - Yüzyılımız Penceresinden Çeviribilimsel Gelişmelere Bir Bakış*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- EVEN-ZOHAR, Itamar (2004). "Yazınsal Çoğuldizge İçinde Çeviri Yazının Durumu". (çeviren: Saliha PAKER). *Çeviri Seçkisi - 2. Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*, (Hazırlayan: Mehmet RİFAT), İstanbul: Dünya Kitapları 233, s. 192-201.
- GEDİKLİ, Yusuf (1998). "Türk Lehçelerinden Metin Aktarma Yolları ve Metin Aktarmanın İlke ve Meseleleri". *II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı, 8 - 10 Aralık 1994 Ankara, Bildiriler*, Ankara: Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği, s. 58-69.
- GÖKTÜRK, Akşit (2004). *Çeviri: Dillerin Dili*. 5. baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları 396.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (2003). *Dede Korkut Hikâyeleri*. 5. baskı. İstanbul: Dergah Yayınları 74.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (2000). *Dedem Korkudun Kitabı*. 2. baskı. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 3409.

- GÜLENSOY, Tuncer (1998). “Türk Edebiyatları Arasında Aktarma ve Karşılıklı Ya-
yın Sorunları”. *II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı, 8 - 10 Aralık 1994 Anka-
ra, Bildiriler*, Ankara: Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birli-
ği, s. 52-55.
- GÜLSEVİN, Güner - Erdoğan BOZ (2004). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi
Kitabevi Yayınları.
- GÜNAY, V. Doğan (2007). *Sözcükbilime Giriş*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- GÜNER, Galip (2006). “Dede Korkut Oğuznâmeleri’nde ‘köri~közi~göri’ Sorunu”.
Büyük Türk Dil Kurultayı 26-27 Eylül’ de sunulan bildiri, 8 s.
- GÜNGÖR, Necati (2004). *Oğuz Türklerinin Hikayesi. Dedem Korkut’tan Öyküler*.
İstanbul: Toroslu Kitaplığı -İlkgençlik Kitapları 3.
- HARRIS, Roy (2000). “Saussure”. *Routledge Critical Dictionary of Semiotics and
Linguistics*, (edited by Paul COBLEY), Florence, KY, USA: Routledge. s.
255-256.
- HARTMAN, R. R. K. – G. JAMES (1998). *Dictionary of Lexicography*. London, NY:
Routledge.
- HAWKES, Terence (1997). *Structuralism and Semiotics*. London, NY, USA:
Routledge.
- HOLMES, James (2004). “Çeviribilimin Adı ve Doğası”. (çeviren: Ayşenaz KOŞ). *Çe-
viri Seçkisi - 2. Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*, (Hazırlayan: Mehmet
RİFAT), İstanbul: Dünya Kitapları 233, s. 163-182.
- HUMBLEY, J., KOBY, G. S., WRIGHT, Sue E., (1999). “English Terminology”.
Translation Terminology, (edited by Jean DELİLSE, Hannelore LEE-JAHNKE,
Monique C. CORMIER), Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing
Company, s. 188-189.
- İLKER, Ayşe (1999). “Lehçeden Lehçeye Aktarma Üzerine Bazı Düşünceler”. 3.
Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
678, s. 553-560.

- İSMAIL, Sabahattin (1998). "Türk Edebiyatları Arasında Aktarma ve KKTC'de Yayın Sorunları". *II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı, 8 - 10 Aralık 1994 Ankara, Bildiriler*, Ankara: Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği, s. 72-77.
- İŞCEN, İsmail (2002). *Çevrim Kuramı - Çeviribilim'in Temelleri Üzerine*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- JAKOBSON, Roman ([1959] 2004). "Çevirinin Dilbilimsel Özellikleri Üstüne". (çeviren: Ömer B. ALBAYRAK). *Çeviri Seçkisi - 2. Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*, (Hazırlayan: Mehmet RİFAT), İstanbul: Dünya Kitapları 233, s. 89-97.
- JOHANSON, Lars (1998). "The History of Turkic". *The Turkic Languages*, (hazırlayanlar: Lars JOHANSON, and Eva A. CSATO), London and New York: Routledge, s. 81-125.
- KAÇALIN, Mustafa S. (2004). "Dede Korkut Kitabı'nda Okuma Önerileri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1998/1*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 793, s.93-100.
- KAÇALIN, Mustafa S. (2006). *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-nâmesi. Hikâyet-i Oğuz-nâme-i Kazân Bêg ve Ğayrı - Metin ve Açıklamalar* -. İstanbul: Kitabevi 288.
- KADİRİ, Abdullah (2005). *Ötgen Künler (Geçmiş Günler)*. (Türkiye Türkçesi: D. Ahsen BATUR). İstanbul: Selenge Yayınları.
- KALDARBEK, Nayanbayev (1998). "Türk Edebiyatları Arasında Aktarma Sorunları". *II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı, 8 - 10 Aralık 1994 Ankara, Bildiriler*, Ankara: Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği, s. 70-71.
- KARAALIOĞLU, Seyit Kemal (1994). *Dede Korkut Hikâyeleri*. İstanbul: İnkılâp.
- KARADAĞ, Ayşe Banu (2006). "Farklı" Dünya Görüşleri, "Farklı" Çeviriler... Ve Kuran Çevirileri". *Varlık* 1185, s. 19-23.

- KARADOĞAN, Ahmet (2004a). *Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Sorunları, Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Üzerine Bir inceleme*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- KARADOĞAN, Ahmet (2004b). “-Ip ile Kurulan Zarf-Fiilli Parçaların Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine Aktarımı Üzerine”. *Bilig* 34, s. 207-216.
- KARADOĞAN, Ahmet (2004c). “Türk Lehçeleri Arasında Yapı Eş Değerliği ve Yalancı Eş Değer Yapılar”. *V. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I, 20-26 Eylül 2004*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 855/1, s. 1591-1604.
- KARANTAY, Suat (2003). “Çeviri Eleştirisi. Sorunlar, İlkeler, Uygulamalar”. *Çeviri Seçkisi I Çeviriyi Düşünenler*, (hazırlayan: Mehmet RİFAT), İstanbul: Dünya Aktüel Yayınları, s. 165-175.
- KARASOY, Yakup – Orhan YAVUZ (2004). “Dede Korkut’ta ayıt-/eyit-/yit-/it- ve aşıt/işit Kelimeleri Üzerine”, *Bilig* 28, s.101-115.
- KILIÇ, Savaş (2005). “Saussure’ü Yeniden Okumak”. *Siyahî* 4, s. 66.
- KİRİŞÇİOĞLU, Fatih (2006). “Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine Yapılan Aktarmalarda Karşılaşılan Bazı Problemler”. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 20 – Güz, s. 21-35.
- KOC AOĞLU, Timur (1996). “Dünyada Türk Dili Sosyo-Politik Bir Yaklaşım”. Türk Dil Kurumu, Ankara, 3 Ekim 1996. (e.t.: 25.04.2007)
< <http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/11.php> >
- KORKMAZ, Zeynep [Hazırlayan] (1973). *Sadru’ d-dîn Şeyhoğlu, Marzubân-nâme Tercümesi, İnceleme - Metin - Sözlük – Tıpkıbasım*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları 219.
- KORKMAZ, Zeynep (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 575.
- KORKMAZ, Zeynep (1995). “Eski Türk Yazı Dilinden Yeni Yazı Dillerine Geçiş Devri ve Özellikleri”. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I. cilt*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 629, s. 296-303.

- KÖKSAL, Dinçay (2005). *Çeviri Eğitimi - Kuram ve Uygulama*. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım 582.
- Lemma (Linguistics)*, (s.g.t.: 12:02, 7.11.2006; e.t.: 23.11.2006)
<http://en.wikipedia.org/wiki/Lemma_%28linguistics%29>
- Lemmatisation*, (s.g.t.: 07:10, 23.10.2006; e.t.: 23.11.2006)
<<http://en.wikipedia.org/wiki/Lemmatisation>>
- MİYASOĞLU, Mustafa (1999). *Dede Korkut Kitabı*. 3. baskı. Ankara: Akçağ Yayınları 63.
- MORA, Necla (2006). "Dilbilim". *Felsefe Ansiklopedisi*, (editör: Ahmet CEVİZCİ), cilt: 4, İstanbul: Ebabil Yayınları, s. 398-407.
- MUNDAY, Jeremy (2001). *Introducing Translation Studies: Theories & Applications*. Florence, KY, USA: Routledge.
- MUSAOĞLU, Mehman (2003). "Türkçede Çeviri ve Aktarma". *Bilig* 24, s. 1-22.
- NISANBAYEV, Abdimalik [Yayına Hazırlayan] (2000). *Kazakistan'da Dede Korkut*. (Türkiye Türkçesine Aktarım: Dinara DÜYSEBAYEVA-Banu MUHYAYEVA). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını 210.
- Onomatopoeia* (s.g.t.: 19:04, 24.02.2007; e.t.: 26.02.2007)
< <http://en.wikipedia.org/wiki/Onomatopoeia> >
- ORWELL, George (1984). *1984 bin dokuz yüz seksen dört*. İstanbul: Can Yayınları.
- ÖZÇELİK, Sadettin (2005). *Dede Korkut. Araştırmalar, Notlar / Dizin / Metin*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- ÖZKAN, Fatma (1999). "Bugünkü Türk Lehçelerinde İletişimi Zorlaştıran Kelimeler". 3. *Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 678, s. 883-889.
- ÖZKAN, İsa (1997). "Türkmenistan'da Derlenmiş Dede Korkut Boyları". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1995*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 634.
- PAKER, Saliha (2003). "Çeviride 'Yanlış/Doğru' sorunu ve Şiir Çevirisinin Değerlendirilmesi". *Çeviri Seçkisi 1 Çeviriyi Düşünenler*, (hazırlayan: Mehmet RİFAT), İstanbul: Dünya Aktüel Yayınları, s. 153-164.

- PARLATIR, İsmail ve diğçerleri (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 549.
- PIAO, Scott S.L., Dawn ARCHER, Olga MUDRAYA, Paul RAYSON, Roger GARSİDE, Tony McENERY, Andrew WİLSON (2005). “A Large Semantic Lexicon for Corpus Annotation”. *Proceedings from the Corpus Linguistics Conference Series on-line e-journal*, cilt: 1, sayı: 1. (e.t.: 15.12.2006)
< http://www.comp.lancs.ac.uk/computing/users/paul/publications/cl2005_estlex.pdf >
- POPOVIÇ, Anton (1987). *Yazın Çevirisi Terimleri Sözlüğü*. (çevirenler: Suat KARANTAY, Yurdanur SALMAN). İstanbul: Metis.
- POPOVIÇ, Anton (2004). “Çeviri Çözümlemesinde ‘Değiş Kaydırma’ Kavramı”. *Çeviri Seçkisi 2 Çeviri (bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*, (hazırlayan: Mehmet RİFAT), İstanbul: Dünya Aktüel Yayınları, s. 133-140.
- RESULOV, Asker (1995). “Akraba Diller ve “Yalancı Eş Değçerler” Sorunu”. *Türk Dili* 524, s. 916-924.
- ROSSİ, Ettore (1952). *Il “Kitâb-ı Dede Qorqut”. Racconti epico-cavallereschi dei Turchi Oğuz. Tradotti e annotati con “facsimile” del ms. Vat. Turco 102*. Vatikan: Biblioteca Apostolica Vaticana. (e.t.: 17.03.2007)
< <http://aton.ttu.edu/turkishlist.asp> >
- ROSSİ, Ettore (1999). “Dede Korkut Kitabı Üzerine Araştırma”. (çeviren: Mahmut H. ŞAKİROĞLU). *Erdem* 34, Ankara, s.183-276.
- RİFAT, Mehmet (2000a). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları 1. Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- RİFAT, Mehmet (2000b). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları 2. Temel Metinler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- RİFAT, Mehmet (2003). *Çeviri Seçkisi 1 Çeviriyi Düşünenler*. İstanbul: Dünya Aktüel Yayınları 203.
- RİFAT, Mehmet (2004). *Çeviri Seçkisi 2 Çeviri (bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*. İstanbul: Dünya Aktüel Yayınları 233.

- SAUSSURE, Ferdinand de (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. (çeviren: Berke Vardar). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- SAUSSURE, Ferdinand de (2005). “Dilyetisinin İkili Özü Üstüne”. (çeviren: Savaş Kılıç). *Siyahî* 4, s. 69-72.
- SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati (2004). *Dedem Korkut’un Kitabı*. 10. baskı. İstanbul: İrfan Yayıncılık 51.
- SERTKAYA, Osman Fikri (2004). “*Dede Korkut Kitabı*’nın Dresden Yazmasındaki Bazı Kelime ve Şekillerin İmlâ Özelliklerine Dayanılarak Yeniden Okunuşu ve Anlamlandırılışı Üzerine”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1998/1*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 793, s.131-152.
- SERTKAYA, Osman Fikri (2006a). “Dede Korkut’ta Geçen *Tarıklığı Boşalmak* İbare-si Üzerine”. *1. Uluslar Arası Türk Dünyası Kültür Kurultayı 06-15 Nisan 2006, Çeşme*’de Sunulan Bildiri, 8 s.
- SERTKAYA, Osman Fikri (2006b). *Dede Korkut Kitabı’nın Dresden Nüshasının “Giriş” Bölümü. (Metnin Transkripsiyonu ve Açıklama Notları)*, İstanbul: Ötüken Neşriyat 636.
- SLOBODNIK, Dušan (2004). “Lehçelerin Çevirisi Üzerine Gözlemler”. (çeviren: S. RİFAT – M. RİFAT). *Çeviri Seçkisi - 2. Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*, (Hazırlayan: Mehmet RİFAT), İstanbul: Dünya Kitapları 233, s. 141-146.
- TAHİR-GÜRÇAĞLAR, Şehnaz (2003). “Çoğuldizge Kuramı, Uygulamalar, Eleştiriler”, *Çeviri Seçkisi 1 Çeviriyi Düşünenler* (hazırlayan: Mehmet RİFAT), İstanbul: Dünya Aktüel Yayınları 203.
- TEKİN, Şinasi (1974). “1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde olğa-bolğa Sorunu”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1973-1974*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 406, s. 59-133.
- TEKİN, Şinasi (2000). “Timur Öncesinde Anadolu ile Orta Asya Türk Dünyası Arasındaki Kültür İlişkileri ve *Güzde Kitabı*’nın ‘Tercüme’ Hikâyesi”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1997*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 774, s. 151-194.

- TEKİN, Talat (1997). *Türkoloji Eleştirileri*. Ankara: Simurg Yayınları 4.
- TEKİN, Talat (2004). “Corrections in *Kitâb-ı Dede Korkut II: Kara Polad Uz Kılıç*”, *Makaleler II. Tarihi Türk Yazı Dilleri*, (Yayıma Hazırlayanlar: Emine YILMAZ – Nurettin DEMİR), Ankara: Öncü Kitap, s. 381-385.
- TEZCAN, Semih - Hendrik BOESCHOTEN [Hazırlayanlar] (2001). *Dede Korkut Oğuznameleri*. 2. baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları 1441.
- TEZCAN, Semih (2001). *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları 1457.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (1994). *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul: Enderun Yayınları.
- TOPALOĞLU, Ahmet (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat 207.
- TOURY, Gideon (1986). “Translation: A Cultural-Semiotic Perspective”. *Encyclopedic Dictionary of Semiotics*, (hazırlayan: Thomas A. SEBEOK), Berlin: Mouton de Gruyter, s. 1111-1124.
- TOURY, Gideon (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- TOURY, Gideon (2004). “Çeviri Normlarının Doğası ve Çevirideki Rolü”. (çeviren: Arzu EKER). *Çeviri Seçkisi - 2. Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*, (Hazırlayan: Mehmet RİFAT), İstanbul: Dünya Kitapları 233, s. 232-254.
- TRASK, R. L. (1998). *Key Concepts in Language and Linguistics*. Florence, KY, USA: Routledge.
- TULUM, Mertol (2000). *Tarihî Metin Çalışmalarında Usul. Menâkıbu'l-Kudsiyye Üzerine Bir Deneme*. İstanbul: Deniz Kitabevi 5.
- TULUM, Mertol (2003). “Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar” a Notlarla Katkılar - I”. *Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi* 30, 2001-2003, s. 517-538.
- TÜRKAY, O. (1998). “Türk Edebiyatları Arasında Aktarma ve Karşılıklı Yayın Sorunları”, *II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı, 8 - 10 Aralık 1994 Ankara, Bildiriler*, Ankara: Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği, s. 56-57.

- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* (1993). 12 Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 211/II-211/XII.
- UĞURLU, Mustafa (2000). “Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve “Abay Yolu” Romanı”. *Bilig* 15, s. 59-80.
- UĞURLU, Mustafa (2001). “Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi”. *Doğu Akdeniz Üniversitesi, Uluslar Arası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri*, (Yayımlayan: Nurettin Demir - Emine Yılmaz), Gazimağusa, s. 197-206.
- UĞURLU, Mustafa. (2002). “Kırgız ve Türkiye Türkçesi Arasında Bire Bir Kelime Eş Değerliği, “Camiyla” Romanındaki Meseleler Üzerine”. *Scholarly Depth and Accuracy. A Festschrift to Lars Johanson*, (editörler: Nurettin DEMİR - Fikret TURAN), Ankara: Grafiker Yayınları, s. 389-401.
- UĞURLU, Mustafa (2004). “Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değerliği”. *Bilig* 29, s. 29-40.
- UĞURLU, Mustafa (2006). “Intralinguale Übersetzung: Eine neue Aufgabe für die Turkologie. –Probleme der Wiedergabe älterer türkischer Texte im modernen Türkisch-”. *Die Turkologie in Mainz: Traditionen und Perspektiven. Symposium an der Johannes Gutenberg-Universität Mainz, 9.-11. Juni 2006*’da sunulan bildiri, 13 s., [baskıda].
- UĞURLU, Mustafa (2007). “Die 'falschen Freunde': Ein Problem bei der Übersetzung zwischen den Türksprachen”, *Einheit und Vielfalt in der türkischen Welt. Materialien der 5. Deutschen Turkologenkonzferenz Universität Mainz, 4.-7. Oktober 2002*, (Herausgegeben: Hendrick BOESCHOTEN – Heidi STEIN), Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, s. 206-214.
- ÜNLÜ, Mahir. *Dede Korkut Öyküleri*. İstanbul: İnkılâp.
- USAS Semantic Tagset, (e.t.: 15.12.2006)
< <http://www.comp.lancs.ac.uk/ucrel/usas/USASSemanticTagset.pdf> >
- VARDAR, Berke (1998). “Sunuş, Ferdinand de Saussure ve Genel Dilbilim Dersleri”. *Genel Dilbilim Dersleri*, Ferdinand de SAUSSURE (çeviren: Berke Vardar), İstanbul: Multilingual Yayınları, s. 5-15.

VARDAR, Berke [Berke VARDAR yönetiminde N. GÜZ, E. HUBER, O. SENEMOĞLU ve E. ÖZTOKAT] (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

What Is a Word?, (e.t.: 16.11.2006)

<http://www.sussex.ac.uk/linguistics/documents/essay_-_what_is_a_word.pdf>

YALIM, Özcan (1998). *Türkçe'de Yakın ve Karşıt Anlamlılar Sözlüğü*. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.

YAZICI, M. (2005). *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

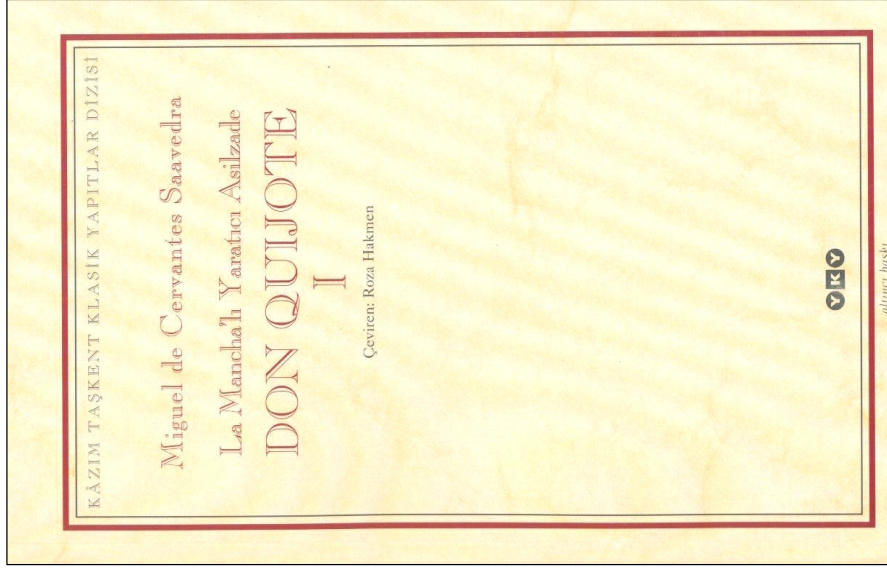
Yeni Tarama Sözlüğü [düzenleyen: Cem Dilçin] (1983). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 503.

YURTBAŞI, Metin (1996). *Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Mem Ofset Ltd. Şti.

ZÜLFİKAR, Hamza (1995). *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 628.

Ekler

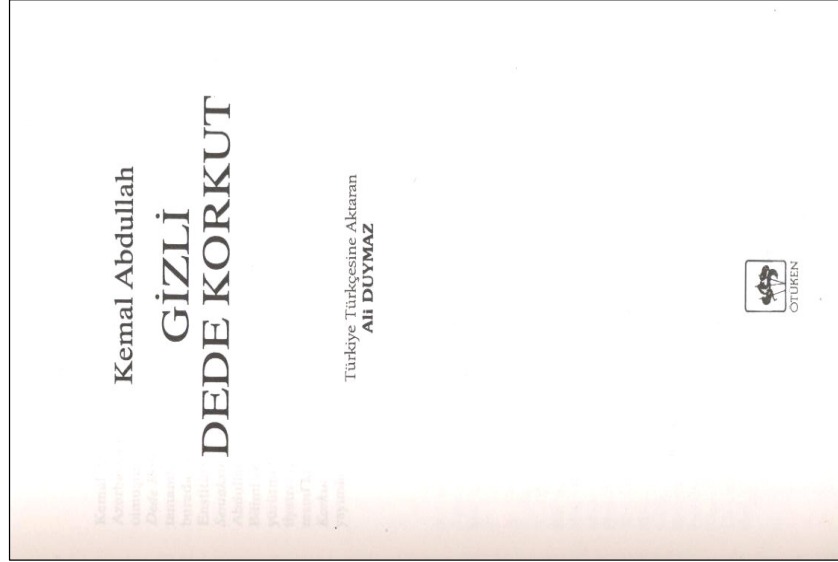
EK 1: Miguel De CERVANTES SAAVEDRA'nın İspanyolca'dan Türkiye Türkçesine çevrilen "La Mancha'lı Yaratıcı Asilzade Don Quijote" adlı eserinin dış kapağı

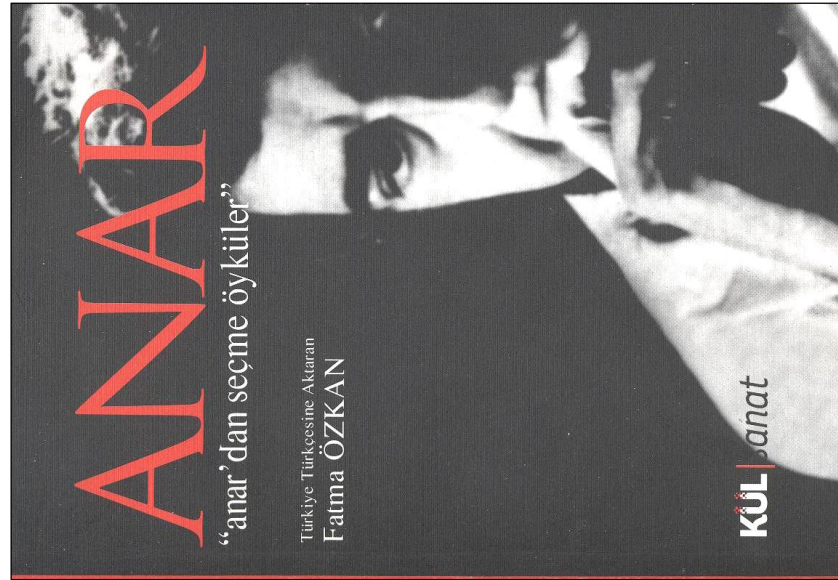
EK 2: George ORWELL'in İngilizce'den Türkiye Türkçesine çevrilen "1984" adlı romanının dış kapağı

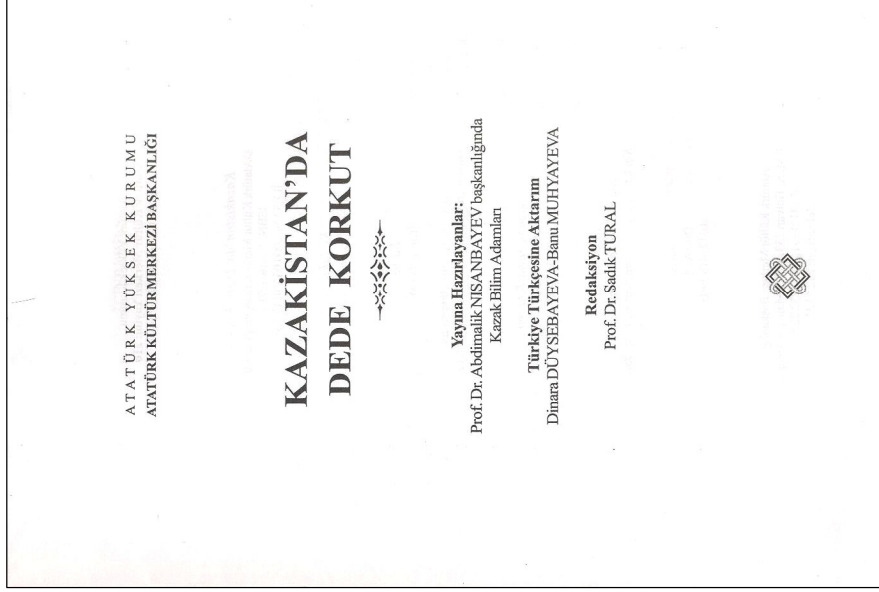
EK 3: Kemal ABDULLAH'ın Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılan “Gizli Dede Korkut” adlı eserinin iç kapağı

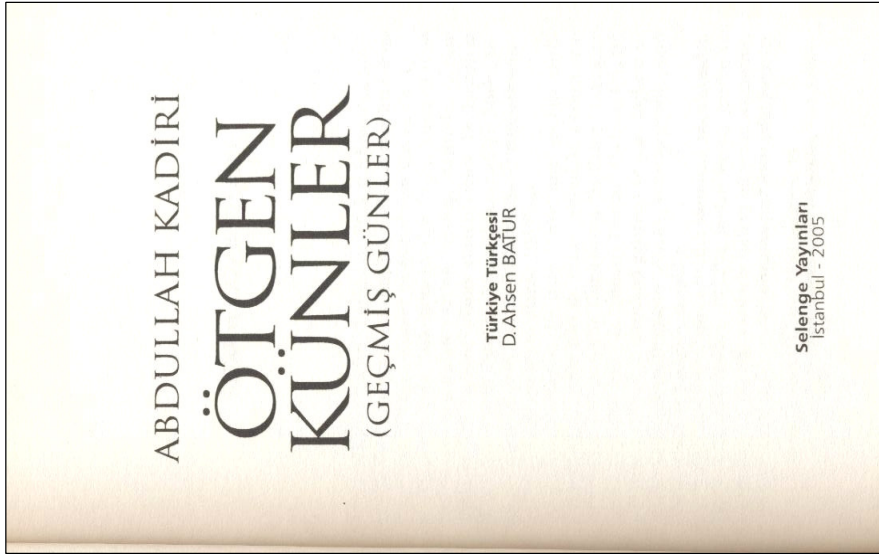
EK 4: ANAR'ın Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılan “Anar'dan Seçme Öyküler” adlı eserinin dış kapağı

EK 5: Kazak Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılan “Kazakistan’da Dede Korkut” adlı eserin iç kapağı

EK 6: Abdullah KADİRİ'nin Özbek Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılan “Ötgen Künler (Geçmiş Günler)” adlı eserinin iç kapağı

EK 7: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi'nin V. cilt 2. sayısının içindekiler sayfası

ÇEVİRİLER – AKTARMALAR

ANAR, (Çev. Ali EROL), <u>Satır Aralarını Okumak: Azerbaycan'daki Alfabe Reformunun Tarihi Üzerine Şahsi Düşünceler</u>	299
J. BENZİNG, (Çev. Zeki Kaymaz), <u>Çuvaşça</u>	303
Sir Gerard CLAUSON, (Çev. İsmail ULUTAŞ) <u>Altayca Teorisinin Leksikoistatistiksel Bir Değerlendirmesi</u>	311
Karboz DIYKANOV (Akt. Ulanbek ALİMOV-Cıldız ALİMOVA), <u>Baytursunov'un 125. Yıl Dönümüne Armağan: Kırgız Dili ve Akmat Baytursunov</u>	325
Gulam GOPURİ, (Akt. Özgür AY-Kuanysbek KENZHALİN), <u>Uygur Şiveleri Üzerine</u>	335
John P. HUGHES, (Çev. İsmail ULUTAŞ - Yusuf ÖZÇOBAN), <u>Diller ve Yazı</u>	339
Şakir İBRAEV, (Akt. Metin ARIKAN), <u>Kazak Mitleri ve Mitik Efsaneleri Hakkında</u>	353
Liliya İBRAHİMOVA, (Akt. Halil İbrahim ŞAHİN), <u>“Çora Batır” Hakkındaki Destanların Poetikası Üzerinde Bir Değerlendirme</u>	359
Kalık İBRAİMOV, (Akt. Bakıt İmanak SAGINBEKOV), <u>Cengiz Aytmatov'un Sanatkarane Yaratıcılığında Mitolojik Motifler</u>	365
Ebrar KERİMULLİN, (Akt. Bülent BAYRAM), <u>Kazak Türkçesinde Yayınlar</u>	375
S. MALOV, (Çev. Muvaffak DURANLI), <u>Sarı Uygurlarda Şamanlığın Kalıntıları</u>	391
Yunus MEMMEDOV, (Akt. Yusuf ÖZÇOBAN), <u>Onomastik Birimlerle Lügat Birimleri Arasında Leksik-Semantik Alaka</u>	401

DEĞERLENDİRMELER

Bülent AKYAY, Richard Clogg, <u>Modern Yunanistan Tarihi</u> , Çev. Dilek Şendil, İletişim Yay. 444, İstanbul 1997, 312 s.....	407
Abdullah DEMİRAL, Sadettin Özçelik, <u>Dede Korkut Araştırmalar, Notlar / Dizin / Metin</u> , Gazi Kitabevi yayınları (Ciltli, Karton Kapak), Eylül 2005, Ankara, 931 s.....	409
Mustafa YENİASIR, Mustafa Gökçeoğlu, <u>Manilerimiz</u> , Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı Yayınları, Lefkoşe: Temmuz, 2002, 317 s.....	411

EK 8: RADİKAL, 19 Ağustos 2006, s. 7

Pinokyo'nun babası Türk' müş!

UMAY AKTAŞ

İSTANBUL - Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) ilköğretim öğrencileri için tavsiye ettiği '100 Temel Eser'de büyük başlıozukluk var. Bakanlık denetim yapılmadığı için eserleri isteyen yayınevi basabiliyor, kitaplarda olayların anlatımı kitabı basan yayınevinin ideolojisine göre değişiyor.

Bir klasik haline gelmiş çocuk kitaplarında kahramanlara Türkçe isim veriliyor. Yabancı yazarların kitaplarında günler 'Hayırlı sabahlar'la başlıyor. Yabancı eserlerde, çevirmenlerin isimlerine de rastlamak mümkün değil.

Anton Çehov değişti

MEB, 2005'te ilköğretim öğrencilerinin okuması için '100 Temel Eser' tavsiye etti. Bakanlık kitapların listesini ilan ettikten sonra yayınevleri bu 100 kitaptan bazılarını basarak öğrencilerin kullanımına sundu. Bu yayınevlerinden biri de Damla Yayınevi. Yayınevi 50 kitaptan oluşan bir set hazırladı. Bu sette yer alan bazı kitapların anlatımlarında sık sık İslami söylemler kullanıldı.

Yayınevinin 100 Temel Eser kapsamında bastığı Anton Çehov'un hikâyelerinin bulunduğu kitaptaki 'Acı' isimli hikâyede Grigori, karısına 'Sabret güzelim! Allah'ın yardımıyla hastaneye varır varmaz bu sancılardan kurtulacaksınız' diye sesleniyor. 32. sayfada ise Grigoriyi şöyle konuşuyor: "Allahım bu ne tip! Sen ne dersin olur Allahım; ama ne olur bana yolunu kaybetirme..."

MEB, ilköğretim öğrencileri için '100 Temel Eser' tavsiye etti, denetlemeyince yayınevi yabancı kitapların çevirilerini bile İslami söylemlerle doldurdu. Oscar Wilde, 'Hayırlı sabahlar Hans' dedi, Pinokyo'nun marangoz babası sarıklı Galip Dede, Heidi'nin İsviçre'deki Alm dedesi, Alp oluverdi

'100 Temel Eser'i kendi ideolojilerine göre hazırlayıp satışa sunanlardan biri de Damla Yayınevi.

Kaval isimli hikâyede 78. sayfada çiflik kâhyası Melton ve çoban köylülerde yaşanan değişimi konuşuyor. Melton değişimi şöyle açıklıyor: "Çünkü çok günah işlemeye başladık. Allah'ı bütünümlü unuttuk, onun için... Böyle giderse elbette kötü son gelir... Kendimizi bilmenin, aklımızı başımıza toparlamanın zamanı şimdi."

Pinokyo: Allah rızası için

Oscar Wilde'in 'Murtu Prensi' isimli kitabında Miller ve Hans 'Hayırlı sabahlar' diye selamlaşıyor. Kitabın sonunda ise, Kaz, 'Yüce Allahım diye bağırıyor sonra da suya doğru koşmaya başladı'

cümlesi yer alıyor. Pinokyo kitabı da yer yer değiştirilmiş. 23. sayfada Pinokyo 'Allah rızası için eklemek istiyor. 39. sayfada ise Ateş Yiyen'e 'Allah sizden razı olsun' diyor. Andersen Masalları'nda 'Bülbül' masalı, 'Bir varmış bir yokmuş. Dünyada Allah'ın kulları pek çokmuş' şeklinde başlıyor.

Polyanna'nın 15. sayfasında Polly Teyze, Polyanna'ya şöyle bir cevap veriyor: "Benimle böyle konuşman hayret verici. Soruna gelinece, Allah'ın bana bahsettiklerinin değerini bilirim."

Bir başka yayınevi Nehir Yayınları da '100 Temel Eser' kapsamında paket halinde 45 kitap ha-

zırladı. Bunlardan Pinokyo'da, Pinokyo'nun marangoz babası Gepetto'nun ismi Galip Dede olarak değiştirilmiş. Galip Dede'nin başındaki püsküllü bere ise sarık olarak adlandırılıyor. Orijinal hikâyede Heidi'nin dedesinin adı Alm iken aynı yayınevinin bastığı Heidi kitabında İsviçre'de yaşayan adamın adı Alp Dede olmuş.

Bandrol den kaçınma yolu

Uzmanlar ve akademisyenler, yayınevlerinin, '100 Temel Eser' adıyla, bandrolsüz basmak için 96 sayfa'nın altına düşürüp bastığı ve kısalttığı kitaplardan bir hayli rahatsız. Kitap Çevirmenleri Meslek

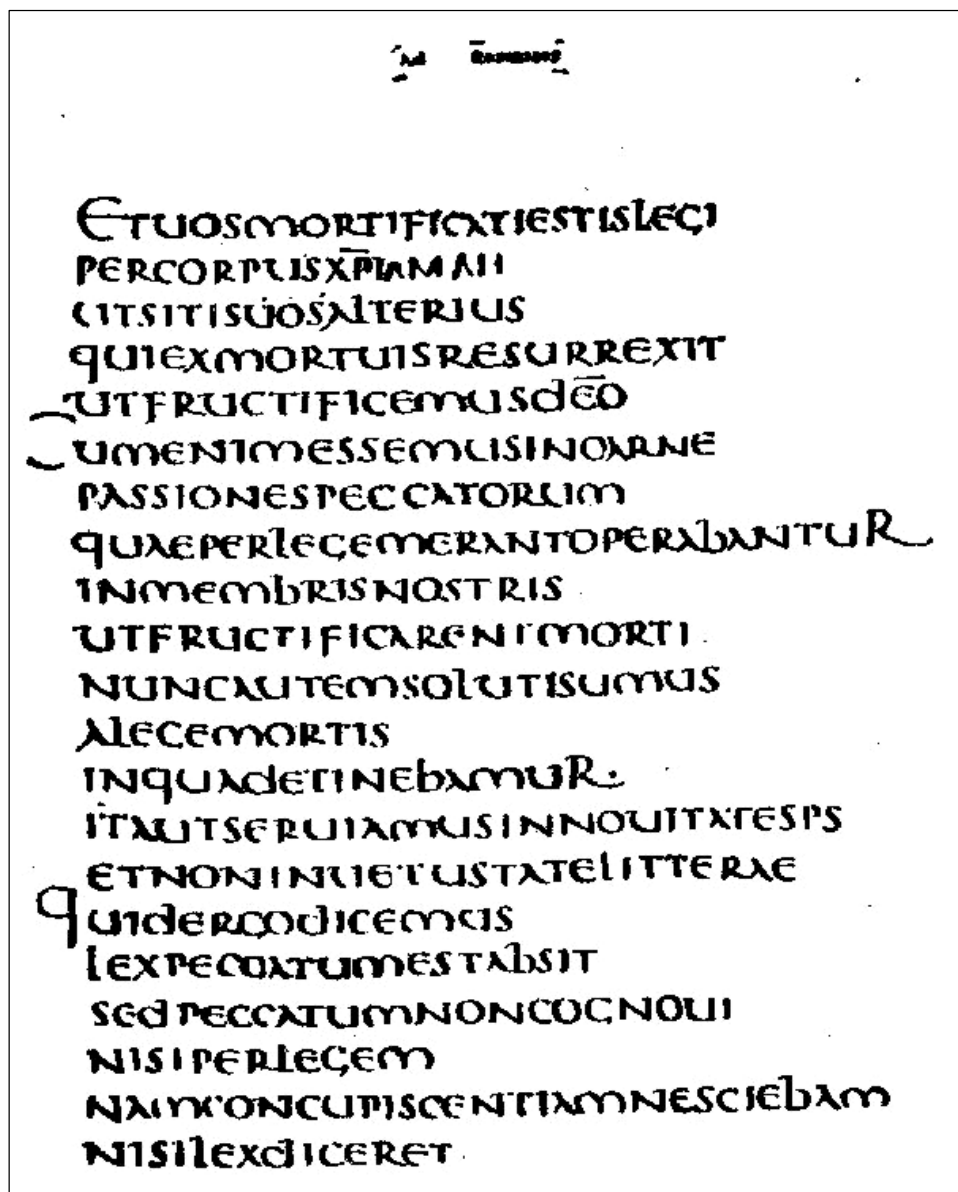
Birliği Yönetim Kurulu üyesi Tuncay Birkan, çevirmen ya da yayınevinin metne katmak istediklerinin 30-40 yıllık çeviri ahlakına uymadığını söyledi. Birkan, şu tepkiyi gösterdi:

"Bu, ideolojik bir çarpıtma. Ayrıca bu '100 Temel Eser'i herkes basıyor. Üstelik basılanların çoğu tam metin değil. Dünyanın her yerinde eserlerin kısaltılmış hali basılıyorsa bu kitabın üzerine not düşülmüyor. Ama burada yapılmıyor. Okuyucu kandırılıyor. Anne-babaların dikkat etmesi gerekiyor. Birçok yayınevi '100 Temel Eser'i ticari kaygıyla basıyor. Bu kitaplarda ortada gerçekten bir çeviri yok. Ayrıca kitaplarda kimin çevirisinden alındığı da yazılmıyor."

'Kitaplar bir araç'

İstanbul Bilgi Üniversitesi Türk Dili Birimi öğretim görevlisi Nilay Yılmaz da, her yayınevinin istediğini yapıp ve kitapların anlatımlarının çevirmenin yorumuna kaldığını söyledi. Yılmaz, "Her çevirmen veya yayınevi kendi ideolojisini yansıtsa, çocuklar ilköğretim yaşında okudukları o kitapları ileride okumak istemeyebilir. Kitapları aldığımız zaman ideolojisiyle birlikte alıyoruz. Bir araç gibi kullanılıyor bu kitaplar. Ayrıca kitap, 96 sayfa'nın altında olursa bandrol gerekiyor. Bu yüzden asıl metinleri bir hayli kısaltıyorlar."

EK 9: "Codex Claromontanus" dan bir sayfa

ET UOS MORTIFICATI ESTIS LEGI
 PER CORPUS CHRISTI AMEN
 UT SITIS SUIOS ALITERIUS
 QUI EX MORTUIS RESURREXIT
 UT FRUCTIFICEMUS DEO
 UMENTI MESSE MLI SIN ORNE
 PASSIONES PECATORUM
 QUAE PER LEGEM ERANT OPERABANTUR
 IN MEMBRIS NOSTRIS
 UT FRUCTIFICARE NI MORTI
 NUNC AUTEM SOLUTI SUMUS
 A LEGE MORTIS
 IN QUAE DETINEBAMUR
 ITA UT SERUIAMUS IN NOUITA ES PS
 ET NON IN LEGE USTA LITTE RAE
 QUI DER CODICEM CIS
 LEX PECATORUM EST ABSIT
 SED PECCATUM NON COGNOLI
 NISI PER LEGEM
 NAI NON CONCUPISCENTIAM NESCIEBAM
 NISI LEX DICERET

(A portion of the Greek text of the bilingual *Codex Claromontanus*, from the National Library, Paris. This section contains Romans 7:4-7. Source: Plate XXVIII. *The S.S. Teacher's Edition: The Holy Bible*. New York: Henry Frowde, Publisher to the University of Oxford, 1896.)

Kaynak: <http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Codex_claromontanus_latin.jpg> (ET: 16.11.2006)

EK 10: Kelime türlerinin örnekler üzerinden karşılaştırılması

	<u>imlâlık keli- me</u>	<u>fonolojik kelime</u>	<u>gramerlik kelime</u>	<u>yapı bilgisi açısından kelime</u>	<u>anlambilim açısından kelime</u>	<u>dizim bilgisi açısından kelime</u>	<u>sözlükbirim</u>
<i>evde misin</i>	iki kelime: (<i>evde</i>)- <i>misin</i>)	bir kelime: <i>/evdemisin/</i>	bir kelime: <i>evdemisin</i>	bir kelime: <i>evdemisin</i>	bir kelime: <i>evdemisin</i>	bir kelime: <i>evdemisin</i>	bir kelime: <i>ev</i>
<i>zarf</i>	bir kelime: <i>zarf</i>	bir kelime: <i>/zarf/</i>	bir kelime: <i>zarf</i>	bir kelime: <i>zarf</i>	bir kelime: <i>zarf</i>	bir kelime: <i>zarf</i>	bir kelime: <i>zarf</i>
<i>oturuyorum</i>	bir kelime: <i>oturuyorum</i>	bir kelime: <i>/oturuyorum/</i>	bir kelime: <i>/oturuyorum/</i>	bir kelime: <i>/oturuyorum/</i>	bir kelime (<i>otur-</i>): <i>oturuyorum</i>	bir kelime: <i>oturuyorum</i>	bir kelime: <i>oturmak</i>
<i>kayınbaba</i>	bir kelime: <i>kayınbaba</i>	iki kelime: <i>/kayın/- /baba/</i>	bir kelime: <i>kayınbaba</i>	bir kelime: <i>kayınbaba</i>	bir kelime: <i>kayınbaba</i>	bir kelime: <i>kayınbaba</i>	bir kelime: <i>kayınbaba</i>
<i>imambayıldı</i>	bir kelime: <i>imambayıldı</i>	iki kelime: <i>/imam/- /bayıldı/</i>	bir kelime: <i>imambayıldı</i>	bir kelime: <i>imambayıldı</i>	bir kelime: <i>imambayıldı</i>	bir kelime: <i>imambayıldı</i>	bir kelime: <i>imambayıldı</i>
<i>namaz kılmak</i>	iki kelime: (<i>namaz</i>)- (<i>kılmak</i>)	iki kelime: <i>/namaz/- /kılmak/</i>	iki kelime: (<i>namaz</i>)- (<i>kılmak</i>)	iki kelime: (<i>namaz</i>)- (<i>kılmak</i>)	bir kelime: <i>namazkılmak</i>	bir kelime: <i>namazkılmak</i>	bir kelime: (<i>namaz kılmak</i>)
<i>ve</i>	bir kelime: <i>ve</i>	bir kelime: <i>ve</i>	bir kelime: <i>ve</i>	bir kelime: <i>ve</i>	-	bir kelime: <i>ve</i>	bir kelime: <i>ve</i>

EK 11: İngilizce için kavram alanı modellemesi

PIAO ve diğerleri 2005: 3'te belirlenmiş 21 ana kavram alanı şunlardır¹³⁸:

A General and abstract terms	B The body and the individual	C Arts and crafts	E Emotion
F Food and farming	G Government and the public domain	H Architecture, buildings, houses and the home	I Money and commerce in industry
K Entertainment, sports and games	L Life and living things	M Movement, location, travel and transport	N Numbers and measurement
O Substances, materials, objects and equipment	P Education	Q Linguistic actions, states and processes	S Social actions, states and processes
T Time	W The world and our environment	X Psychological actions, states and processes	Y Science and technology
Z Names and grammatical words			

Yukarıdaki Kavram alanlarından **F (food and farming)** kavram alanı şöyle örneklendirilmektedir (PIAO ve diğerleri 2005: 3-4)

F: FOOD & FARMING

F1 Food: Terms relating to food and food preparation

Examples: afters, bacon, banana, before, breakfast, butter, casseroled, cereal, chilli, cook, afternoon tea, apple sauce, after dinner mint, canteen meal, chewing gum, cooking facilities, dairy product

F2 Drinks: Terms relating to drinks and drinking

Examples: alcoholic, ale, beer, beverage, boozing, cola, coffee, cuppa, inebriated (++) , temperance (-),

¹³⁸ Bu 21 ana kavram alanı *USAS Semantic Tagset*'te detaylandırılmıştır; bk. EK 10.

apple juice, cherry coke, cup of coffee, drinking chocolate, glass of wine, hit the bottle, liqueur coffee, mineral water, on the wagon (-), pub crawl, Tia Maria, tonic water

F3 Cigarettes and drugs: Terms relating to cigarettes and (non-medicinal) drugs, including the effects of

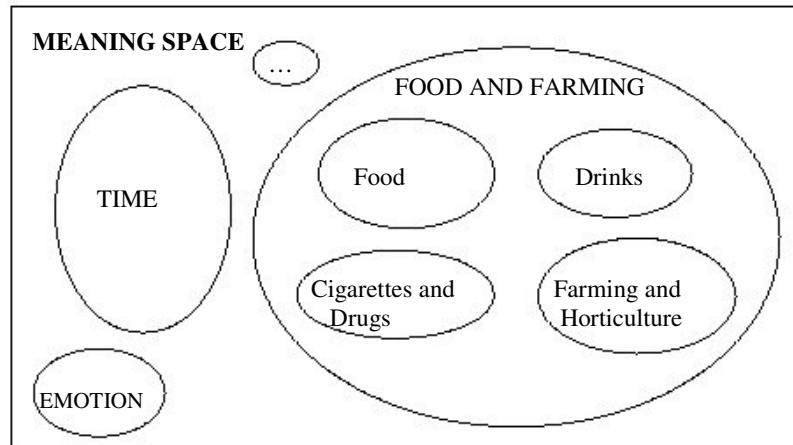
Examples: *cannabis, cigar, detox, drugged, e-ing, LSD, non-addictive, OD, tobacco, pipe, heroin,*

F4 Farming & Horticulture: Terms relating to agriculture and horticulture

Examples: *agricultural, beehive, compost, dairy, farming, forestry, gardening, harvest,*

Bee keeping, estate management, free range, grounds maintenance, landscape gardening, stud farm

F kavram alanının diğer kavram alanları ile ilişkisi ise şöyle modellenmektedir (PIAO ve diğerleri 2005: 4):

EK 12: İngilizce'nin kavram alanı listesi

USAS Semantic Tagset

<p>A GENERAL & ABSTRACT TERMS</p> <p>A1 General</p> <p>A1.1.1 General actions, making etc.</p> <p>A1.1.2 Damaging and destroying</p> <p>A1.2 Suitability</p> <p>A1.3 Caution</p> <p>A1.4 Chance, luck</p> <p>A1.5 Use</p> <p>A1.5.1 Using</p> <p>A1.5.2 Usefulness</p> <p>A1.6 Physical/mental</p> <p>A1.7 Constraint</p> <p>A1.8 Inclusion/Exclusion</p> <p>A1.9 Avoiding</p> <p>A2 Affect</p> <p>A2.1 Affect: Modify, change</p> <p>A2.2 Affect: Cause/Connected</p> <p>A3 Being</p> <p>A4 Classification</p> <p>A4.1 Generally kinds, groups, examples</p> <p>A4.2 Particular/general; detail</p> <p>A5 Evaluation</p> <p>A5.1 Evaluation: Good/bad</p> <p>A5.2 Evaluation: True/false</p> <p>A5.3 Evaluation: Accuracy</p> <p>A5.4 Evaluation: Authenticity</p> <p>A6 Comparing</p> <p>A6.1 Comparing: Similar/different</p> <p>A6.2 Comparing: Usual/unusual</p> <p>A6.3 Comparing: Variety</p> <p>A7 Definite (+ modals)</p> <p>A8 Seem</p> <p>A9 Getting and giving; possession</p> <p>A10 Open/closed; Hiding/Hidden; Finding; Showing</p> <p>A11 Importance</p> <p>A11.1 Importance: Important</p> <p>A11.2 Importance: Noticeability</p> <p>A12 Easy/difficult</p> <p>A13 Degree</p> <p>A13.1 Degree: Non-specific</p> <p>A13.2 Degree: Maximizers</p> <p>A13.3 Degree: Boosters</p> <p>A13.4 Degree: Approximators</p> <p>A13.5 Degree: Compromisers</p> <p>A13.6 Degree: Diminishers</p> <p>A13.7 Degree: Minimizers</p> <p>A14 Excluzivizers/particularizers</p> <p>A15 Safety/Danger</p> <p>B THE BODY & THE INDIVIDUAL</p> <p>B1 Anatomy and physiology</p> <p>B2 Health and disease</p> <p>B3 Medicines and medical treatment</p> <p>B4 Cleaning and personal care</p> <p>B5 Clothes and personal belongings</p> <p>C ARTS & CRAFTS</p> <p>C1 Arts and crafts</p> <p>E EMOTIONAL ACTIONS, STATES & PROCESSES</p> <p>E1 General</p> <p>E2 Liking</p> <p>E3 Calm/Violent/Angry</p> <p>E4 Happy/sad</p> <p>E4.1 Happy/sad: Happy</p> <p>E4.2 Happy/sad: Contentment</p> <p>E5 Fear/bravery/shock</p> <p>E6 Worry, concern, confident</p> <p>F FOOD & FARMING</p> <p>F1 Food</p> <p>F2 Drinks</p> <p>F3 Cigarettes and drugs</p> <p>F4 Farming & Horticulture</p> <p>G GOVT. & THE PUBLIC DOMAIN</p> <p>G1 Government, Politics & elections</p> <p>G1.1 Government etc.</p> <p>G1.2 Politics</p> <p>G2 Crime, law and order</p> <p>G2.1 Crime, law and order: Law & order</p> <p>G2.2 General ethics</p> <p>G3 Warfare, defence and the army; Weapons</p> <p>H ARCHITECTURE, BUILDINGS; HOUSES & THE HOME</p> <p>H1 Architecture, kinds of houses & buildings</p> <p>H2 Parts of buildings</p> <p>H3 Areas around or near houses</p> <p>H4 Residence</p> <p>H5 Furniture and household fittings</p>	<p>I MONEY & COMMERCE</p> <p>I1 Money generally</p> <p>I1.1 Money: Affluence</p> <p>I1.2 Money: Debts</p> <p>I1.3 Money: Price</p> <p>I2 Business</p> <p>I2.1 Business: Generally</p> <p>I2.2 Business: Selling</p> <p>I3 Work and employment</p> <p>I3.1 Work and employment: Generally</p> <p>I3.2 Work and employment: Professionalism</p> <p>I4 Industry</p> <p>K ENTERTAINMENT, SPORTS & GAMES</p> <p>K1 Entertainment generally</p> <p>K2 Music and related activities</p> <p>K3 Recorded sound etc.</p> <p>K4 Drama, the theatre & show business</p> <p>K5 Sports and games generally</p> <p>K5.1 Sports</p> <p>K5.2 Games</p> <p>K6 Children's games and toys</p> <p>L LIFE & LIVING THINGS</p> <p>L1 Life and living things</p> <p>L2 Living creatures generally</p> <p>L3 Plants</p> <p>M MOVEMENT, LOCATION, TRAVEL & TRANSPORT</p> <p>M1 Moving, coming and going</p> <p>M2 Putting, taking, pulling, pushing, transporting &c.</p> <p>M3 Movement/transportation: land</p> <p>M4 Movement/transportation: water</p> <p>M5 Movement/transportation: air</p> <p>M6 Location and direction</p> <p>M7 Places</p> <p>M8 Remaining/stationary</p> <p>N NUMBERS & MEASUREMENT</p> <p>N1 Numbers</p> <p>N2 Mathematics</p> <p>N3 Measurement</p> <p>N3.1 Measurement: General</p> <p>N3.2 Measurement: Size</p> <p>N3.3 Measurement: Distance</p> <p>N3.4 Measurement: Volume</p> <p>N3.5 Measurement: Weight</p> <p>N3.6 Measurement: Area</p> <p>N3.7 Measurement: Length & height</p> <p>N3.8 Measurement: Speed</p> <p>N4 Linear order</p> <p>N5 Quantities</p> <p>N5.1 Entirely; maximum</p> <p>N5.2 Exceeding; waste</p> <p>N6 Frequency etc.</p> <p>O SUBSTANCES, MATERIALS, OBJECTS & EQUIPMENT</p> <p>O1 Substances and materials generally</p> <p>O1.1 Substances and materials generally: Solid</p> <p>O1.2 Substances and materials generally: Liquid</p> <p>O1.3 Substances and materials generally: Gas</p> <p>O2 Objects generally</p> <p>O3 Electricity and electrical equipment</p> <p>O4 Physical attributes</p> <p>O4.1 General appearance and physical properties</p> <p>O4.2 Judgement of appearance (pretty etc.)</p> <p>O4.3 Colour and colour patterns</p> <p>O4.4 Shape</p> <p>O4.5 Texture</p> <p>O4.6 Temperature</p> <p>P EDUCATION</p> <p>P1 Education in general</p> <p>Q LINGUISTIC ACTIONS, STATES & PROCESSES</p> <p>Q1 Communication</p> <p>Q1.1 Communication in general</p> <p>Q1.2 Paper documents and writing</p> <p>Q1.3 Telecommunications</p> <p>Q2 Speech acts</p> <p>Q2.1 Speech acts: Communicative</p> <p>Q2.2 Speech acts</p> <p>Q3 Language, speech and grammar</p> <p>Q4 The Media</p> <p>Q4.1 The Media: Books</p> <p>Q4.2 The Media: Newspapers etc.</p> <p>Q4.3 The Media: TV, Radio & Cinema</p> <p>S SOCIAL ACTIONS, STATES & PROCESSES</p> <p>S1 Social actions, states & processes</p> <p>S1.1 Social actions, states & processes</p>	<p>S1.1.1 General</p> <p>S1.1.2 Reciprocity</p> <p>S1.1.3 Participation</p> <p>S1.1.4 Deserve etc.</p> <p>S1.2 Personality traits</p> <p>S1.2.1 Approachability and Friendliness</p> <p>S1.2.2 Avarice</p> <p>S1.2.3 Egoism</p> <p>S1.2.4 Politeness</p> <p>S1.2.5 Toughness; strong/weak</p> <p>S1.2.6 Sensible</p> <p>S2 People</p> <p>S2.1 People: Female</p> <p>S2.2 People: Male</p> <p>S3 Relationship</p> <p>S3.1 Relationship: General</p> <p>S3.2 Relationship: Intimate/sexual</p> <p>S4 Kin</p> <p>S5 Groups and affiliation</p> <p>S6 Obligation and necessity</p> <p>S7 Power relationship</p> <p>S7.1 Power, organizing</p> <p>S7.2 Respect</p> <p>S7.3 Competition</p> <p>S7.4 Permission</p> <p>S8 Helping/hindering</p> <p>S9 Religion and the supernatural</p> <p>T TIME</p> <p>T1 Time</p> <p>T1.1 Time: General</p> <p>T1.1.1 Time: General: Past</p> <p>T1.1.2 Time: General: Present; simultaneous</p> <p>T1.1.3 Time: General: Future</p> <p>T1.2 Time: Momentary</p> <p>T1.3 Time: Period</p> <p>T2 Time: Beginning and ending</p> <p>T3 Time: Old, new and young; age</p> <p>T4 Time: Early/late</p> <p>W THE WORLD & OUR ENVIRONMENT</p> <p>W1 The universe</p> <p>W2 Light</p> <p>W3 Geographical terms</p> <p>W4 Weather</p> <p>W5 Green issues</p> <p>X PSYCHOLOGICAL ACTIONS, STATES & PROCESSES</p> <p>X1 General</p> <p>X2 Mental actions and processes</p> <p>X2.1 Thought, belief</p> <p>X2.2 Knowledge</p> <p>X2.3 Learn</p> <p>X2.4 Investigate, examine, test, search</p> <p>X2.5 Understand</p> <p>X2.6 Expect</p> <p>X3 Sensory</p> <p>X3.1 Sensory: Taste</p> <p>X3.2 Sensory: Sound</p> <p>X3.3 Sensory: Touch</p> <p>X3.4 Sensory: Sight</p> <p>X3.5 Sensory: Smell</p> <p>X4 Mental object</p> <p>X4.1 Mental object: Conceptual object</p> <p>X4.2 Mental object: Means, method</p> <p>X5 Attention</p> <p>X5.1 Attention</p> <p>X5.2 Interest/boredom/excited/energetic</p> <p>X6 Deciding</p> <p>X7 Wanting; planning; choosing</p> <p>X8 Trying</p> <p>X9 Ability</p> <p>X9.1 Ability: Ability, intelligence</p> <p>X9.2 Ability: Success and failure</p> <p>Y SCIENCE & TECHNOLOGY</p> <p>Y1 Science and technology in general</p> <p>Y2 Information technology and computing</p> <p>Z NAMES & GRAMMATICAL WORDS</p> <p>Z0 Unmatched proper noun</p> <p>Z1 Personal names</p> <p>Z2 Geographical names</p> <p>Z3 Other proper names</p> <p>Z4 Discourse Bin</p> <p>Z5 Grammatical bin</p> <p>Z6 Negative</p> <p>Z7 If</p> <p>Z8 Pronouns etc.</p> <p>Z9 Trash can</p> <p>Z99 Inmatched</p>
---	---	--

Kaynak: USAS Semantic Tagset.

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Faik Utkan DENİZER
Doğum Yeri : İstanbul
Doğum Yılı : 1981
Medeni Hâli : Evli

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 1995-1999 : Kırklareli Atatürk Lisesi
Lisans 1999-2004 : Muğla Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yabancı Dil : İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER

2005- : Muğla Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevliliği